

Мирза Шади
Бади

ше'рлар маъмури

АЗƏРБАЙҘАН ССР ЕТМЛƏР АКАДЕМИЈАСЫ
НИЗАМИ АДЫНА ƏДƏБИЈАТ ИНСТИТУТУ

АЗƏРБАЙҘАНЫН КЛАССИК ИРСИ

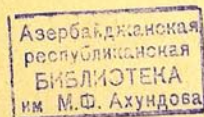
МИРЗƏ ШƏФИ ВАЗЕН

Ш 6
Б 15

р

ШЕ'РЛƏР
МƏЧМУƏСИ

Д 47.195.840

Бакы — Елм — 1987

Тәртиб едәни Һ. Мәммәдзаде
Редактору Ә. Мирәһмәдов

Филологи тәрчүмә Һ. Мәммәдзадеһини,
Бәдин тәрчүмә Б. Азәроглуһинидур

Мирзә Шәфи Vazeh (1792-1852) XIX әср Азәрбајҹан әдәбијатында өз инчә лирикасы, мütәрәғги идејалары илә көркәмли јер тутур. Онун јүксәк сәнәткарлығла јазылмыш ше'рләриндә әсринин гаранлығ мүнһитиндә сыхылан, азадлығ һәсрәти илә чырпынан бир үрәјин истәк-ләри, фәрјадлары ешидилир.

Мирзә Шәфинин әсәрләри һәлә өз вәтәниндә нәшр олунмамыш-дан чох-чох әввәл илк дәфә Алманијада, сонра бүтүн Авропа вә Русија-да кениш јайылмыш, мүәллифинә өлмәз шөһрәт газандырмышдыр.

Авропада Мирзә Шәфинин танынмасы вә онун әсәрләринин јайыл-масында алман сәјјаһы вә шаири Фридрих Боденштедтин (1819-1892) хидмәтинә һеч бир шүбһә ола билмәз. О, јалһыз Мирзә Шәфи нәғмәлә-ринин дејил, еләчә дә Пушкин, Лермонтов вә Туркенеһин бир сыра әсәрләринин алман дилинә ән јахшы мütәрчими кими танынмышдыр. Фәгәт онун Шәрг вә Гәрб јазычылары вә шаирләриндән етдији тәрчү-мәләр ичиндә Мирзә Шәфинин нәғмәләри мütәсәнә мүвәффәғијјәт газанмышдыр. Бу нәғмәләр 1850-чи илдән 1924-чү иләдәк јалһыз ал-ман дилиндә о дөврә көрә чох бөјүк тиражла 170 дәфә нәшр олунмуш вә һәр дәфә мисилсиз рәғбәтлә гаршыланмышдыр. Әкәр нәғмәләрин алман нәшриндән сонра XX әсрин әввәлләринәдәк бир чох Авропа дил-ләринә вә рус дилинә тәрчүмә олунуб бир нечә дәфә нәшр едилдијини дә нәзәрә алсағ, онун мүәллифи Мирзә Шәфинин шөһрәти һағғында даһа ајдын тәсәввүр әлдә етмиш оларығ.

1843-1845-чи илләрдә Тифлисдә олан Боденштедт мүәллим Мирзә Шәфидән Азәрбајҹан вә фарс дилләрини өјрәнир, онунла јахындан дост олур, шаирин тәшкил етдији «Дивани-һикмәт» әдәби мәчлислә-риндә тез-тез иштирак едир. О, вәтәнинә дөнәркән мүәллим вә дос-тунун бағышладығы диваны да өзү илә апарыр. Бу һағда Боденштедт 1850-чи илдә Берлиндә нәшр етдирдији «1001күн Шәргдә» китабында тәфәррүаты илә данышыр вә Мирзә Шәфини сәһимијјәтлә јад едир: «Кәнчәли мүдрик Мирзә Шәфи, сән јенә дә мәһним хатиримдә чанла-нырсан. Сәһин сөзләрин доғрулду, вердијин вәдләр јеринә јетди. Сәһин нәғмәләрин бизим гадынларын вә гызларын үрәјиндә ән көзәл сығыначағ тапды. Сәһин адын инди Гәрбдә ифтихарла сәсләнир».

Тәәссуф ки, Боденштедт өз досту вә мүәллиминә бәсләдији вәфа-дарлығы ахырадәк горуја билмир. Нәғмәләрин арасыкәсилмәјән нәш-риндән кәлән мәнфәәт, күндән-күнә артан шөһрәт ону алдадыр, дос-тунун әманәтинә хәјанәт етмәјә, онун ирсини мәһнимсәмәјә башлајыр. Беләликлә, 1875-чи илдән Боденштедт нәғмәләрин мütәрчими кими дејил, о вахта гәдәр јаздығларынын зиддинә оларағ, өзүнү онларын мүәллифи кими гәләмә верир. О, бунунла да кифәјәтләнмәјиб, һәтта Мирзә Шәфинин шаирлијини бүсбүтүн инкар едир.

Экәр Мирзә Шәфинин әсәрләри өз сағлығында нәшр олунсајды, јахад бу әсәрләрин автографы сахланылсајды, нә Боденштедт, нә дә она бу әмәлдә һавадарлыгы едән Адолф Берже вә башгалары Азәрбајчан шаирин вә мүтәфәккиринә белә јанлыш мүнәсибәт бәсләмәјә чәсарәт етмәздиләр. Белә ондадыр ки, Мирзә Шәфи өз ше'рләринин топланылмасы вә сахланылмасы гајғысына галмамышдыр. Көрүнүр, Боденштедти архајынлашдыран да мәһз бу олмушдыр.

Азәрбајчан әдәбијјатшүнаслары Мирзә Шәфинин һајаты вә јарадычылығыны өјрәнмәк, онун әсәрләринин топламағ саһәсиндә тәгдирәлајиғ сәјләр көстәрмиш вә бу саһәдә әһәмијјәтли мүвәфәғијјәтләр әлдә етмишләр. Мирзә Шәфи ирсинин топланылмасында ән мүһүм хидмәт көркәмли Азәрбајчан әдәбијјатшүнасы Салман Мүмтаза мәхсусдыр. О, Мирзә Шәфинин ирсиндән беш гәзәл, бир мұхәммәс вә бир мәктубу мұәјјәнләшдириб 1926-чы илдә нәшр етдирмәклә Мирзә Шәфинин шаирлиғи һаггында јаранмыш јерсиз шүбһаләрә сон гојмагла бәрәбәр, өзүндән сонра кәлән тәдғигатчыларә гијмәтли материал вермишди.

Салман Мүмтаздан сонра Мирзә Шәфи ирсинин ахтарылмасы һеч бир нәтичә вермәди. Узун мүддәт Салман Мүмтазын тапдығы 82 мисрадан башға һеч бир орижинал әсәр әлдә едилә билмәди. Көркәмли әдәбијјатшүнаслар Ә. Сәидзәдә, И. К. Јениколопов, М. Рәфили вә башгалары Мирзә Шәфи һаггында ајрыча монографиялар, елми мағаләләрнн јазмагла, онун ирсини вә һајатынын бир чох гаранлығ чәһәтләрини ишығландырмагда хејли иш көрдүләр. Лакин бу тәдғигатларын бүтүн мүсбәт чәһәтләри илә бирликдә гүсуру ондадыр ки, шаирин ирсиндән билаваситә чыхыш едилмир. Онлар бу бошлуғу долдурмағ үчүн шаирин ирси үзәриндә дејил, әсәсэн, дөврү вә һајаты үзәриндә дајанмалы олур, нәтичәдә Боденштедтин һеч дә инкар етмәдији бир һәғигәти — Мирзә Шәфинин бир реал шәхс оларағ XIX әсрдә јашамасыны, Тифлисдә олдуғу илләрдә бир сыра алман сәјјаһлары илә, о чүмләдән Боденштедтлә көрүшмәси, достлуғу вә с. мәсәләләри «сүбута» јетирирләр. Һалбуки тәкчә Боденштедтин плакиаторлуғуну дејил, ејни заманда Мирзә Шәфинин әсил јарадычылығы симасыны јалныз о вахт гәти ајдынлашдырмағ мүмкүн олачағдыр ки, шаирин әсәрләри топланылмыш олсун. Әкс тәғдирдә бу мәсәлә, индики кими, ачығ галачағдыр.

Индијәдәк Мирзә Шәфи ирсинин арашдырылмасына ән чох мане олан сәбәб онун Боденштедтә вердији диванын јекәнә нүсхә һесаб едилмәсидир. Бу әһвали-руһијјәнин јаранмасында Боденштедтин өзүнүн дә аз ролу олмамышдыр. О, мүсәһһәләринин бириндә гәтијјәтлә демишди ки, Мирзә Шәфи өләндән сонра онун қағызлары ичиндә куја «Нәғмәләрин» һеч бир изи тапылмамышдыр. Лакин шаирдән галмыш қағызларын кимләр тәрәфиндән ахтарылдығы барәдә нә Боденштедт мәлүмәт верир, нә дә мүасирләри бир сөз дејирләр. Бизчә бу шәјәнин өзү дә мұәјјән мәғсәдләрлә тәдғигатчыларын әзмини сарсытмағ, онларә әввәлдән мә'јүс етмәк үчүн јайылмышдыр.

Мирзә Шәфи өз әлјазмаларынын мұһафизәсинә нә гәдәр е'тинасыз јанашса да, онун сорағына кәлән сәјјаһларә өз көзәл хәтти илә јаздығы ше'рләри һәдијјә вермәкдә нә гәдәр сәхавәтли олса да, јенә ирси-

нин һеч олмәзса мұәјјән бир һиссәси јәгин ки, шаирин вәтәниндә галмышдыр. Бизи бу фикри сөјләмәјә чәсарәтләндиран сон вахтларда Мирзә Шәфинин ирсиндән тапыб мұәјјәнләшдирдијимиз ше'рләр китабыдыр.

Фототипини тәғдим етдијимиз бу чүнк Күрчүстан ССР Елмләр Академијасынын К. С. Кекелидзә адына Әлјазмалары Институтунда Р-137 (107) шифрәси илә мұһафизә олунур. Чүнкүн бу мұәссисәјә нә вахт вә һарадан дахил олмасы һаггында һәләлик мәлүмәтмыз там дејил. Һәр һалда әлјазмасынын ики шифрәли олмасы онун бу фонда чохдан дүшдүјүнү ајдынлашдырыр. Фондун каталогунда бу чүнк «Ше'р мәчмүәси» адланмыш, онун кимә мәхсус олмасы илә һеч кәс марағланмамышдыр.

Әлјазмасыны тәсвир едәркән бу китабы «Ше'р мәчмүәси» адлан-дыранлар јанылмамышлар. Һәғигәтән илк сәһифәләриндән мәлүм олур ки, бурада Шәрг классикләринин ирси илә јахындан таныш олан бир шәхс онларын әсәрләриндән шаһ бејтләри, бә'зән дә ән јашшы рү-баиләри вә гәзәлләри топлајыб, мөвзу е'тибары илә бир нечә бөлмәдә тәртиб етмишди. Һәчми 5500 мисрадан артығ олан бу чүнкдә Сә'ди, Һафиз, Мөвләви, Әвһәди, Рәшид Ватват, Чами, Нәваи, Үрфи, Гәзали, Әнвәри, Әсирәддин, Әһди, Вәһши, Әһли, Саиб кими мәшһур шаирләрлә бир сырада нисбәтән аз танымыш шаирләрин әсәрләриндән дә нүму-нәләр кәтирилмишди. Бунларын чоху XVIII әсрин икинчи јарысы вә XIX әсрин биринчи јарысында јазыб јаратмыш фарс-татик вә Азәрбај-чан шаирләридир. Бу шаирләрин бә'зисинин ады бир нечә јердә вә бә'зисинин дә ады јалныз бирчә јердә чәкилмишди. Хүсуси гејд едәк ки, чүнкдә башға ше'р мәчмүәләриндә раст кәлмәдијимиз бир сыра көзәл ше'рләр вә адына илк дәфә тәсадүф едилән шаирләр дә вардыр. Мәч-мүәдә ше'рләриндән нүмунәләр верилмиш шаирләр ашағыдакылар-дыр: Һафиз, Мичмәр, Ашиғ, Азәр, Кәмәл, Һиләли, Мүштағ, Сәһани, Зәһир, Хосров, Шәфаи, Рәфин, Шапур, Ваһиб, Тәбиб, Нәва, Лисани, Мөһтәшәм, Назири, Сәһаб, Әшрәф, Фәсһи, Әһмәд Һејрәти, Иса, Сафи, Мө'мин, Сәбри, Әрши, Мәчдәддин, Рәфиг, Аһи, Калим, Шәрәф, Мејли, Саил, Мүғими, Һәләти, Һүзүри, Әсирәддин, Сәха, Зөвғи, Рәһи, Үнси, Чә'фәри, Фәһми, Зәмири, Төвфи, Шејх Насир, Сәһба, Шәһиди, Гәрари, Фариғи, Мәс'уд, Гејди, Рәшки, Баба Гәфани, Бәһси, Зүләли, Һәзини, Һәсәнхан, Баба Шәһиди, Мир Сәбри, Әмини, Исмәт, Мир Мәһмәд, Сәһеһ, Шејх Әлиһәғи Нури, Мәшрәб Мәзһәри, Салман, Мәсрур, Јәғма, Саһири, Шариф, Фикари, Тәчәлли, Нәсиб, Фейзи, Һејдәр, Гијаси, Мәг-суд, Сејид Һәсән, Шүәф, Саһиб, Нијази, Үзри, Нәсиб, Шејда, Вәли, Ха-ри, Хәјәли, Дәрвиш Мәчид, Шүча, Хачә Һәсән, Түрки, Һәсән Гуми, Наи, Нәвид, Сабит, Шәмсәддин Мәһмәд, Һүсәјни, Мусәви, Зәһни, Вәһдәти, Никуји, Вәһид, Мәсиһ, Һүмаји, Хадим, Ники, Әдһәм, Хәзрә, Нәсир, Мәһмәдхан, Мир Шәмсәддин, Гиҷри, Фәдан, Фәнаји, Бәзми, Туфан, Шөвкәт вә б.

Һәмин сијаһијә өтәри нәзәр салдыгда мәлүм олур ки, Мирзә Шәфи Вәзһ XIX әсрин әввәлләриндә фарс әдәбијјатында башланмыш «Әдә-би рич'әт» нүмајәндәләринин әсәрләринә даһа кениш јер вермишди. Хүсусилә Лүтфәли бәј Азәрдан елә гәзәл вә бејтләрә раст кәлирик ки, онларә башға мә'хәзләрдә көрмүрүк.

Мачмуэнин хансы мэхээлэр эсасында тэртиб олунмасы хаггында фикир сөйлөмөк хэтиндир. Лакин нэээрэ алынмалыдыр ки, бир-ики шаирин диваны истисна едилэрсэ, галан мэхээлэр надир тапылан элжэ-малары олмушдур.

Мирээ Шафи мачмуэя топлалдыгы ше'рлэрин хамысынын мүэл-лифинин адыны айдан шэкилдэ гейд етдији халда, чүнкүн эвэллиндэ вэ сонунда аг галмыш вэрэглэрдэ жаздыгы ше'рлэрдэ бу гайдаја рнајат етмэмишдир. Одур ки, хэмин ше'рлэрин кимэ анд олдугу мээсэлэсини хэлл етмэк вэзифэси гаршыда дурур. Биз хэлэлэик онларын анчаг бэ'зи-синин мүэллифини мүэјјөнлөшдирдидимиз үчүн кэлэчөк тэдгигатчы-ларын зэхмэтини јүнкүлөшдирмэк мэгсэди илэ мүхтэсэр мөлүматла кифајатлэнэчөјик. Бир дэ еһтималла демэлијик ки, эсасэн мэнзүм не-каја вэ мүэјјөн мәнэда тэмсил жанрына анд олан бу ше'рлэрин чоху Мирээ Шафинин гэлэмнини мөһсүлүдур. Хэмин ше'рлэрин кениш тәһ-лили бизим еһтималын доғру олуб олмадыгыны сүбута јетира билэр.

Мачмуэнин чилдинин архасында Мирээ Шафинин «Пејда» рэди-фи бир гээл јазмаг истэдијини көрүрүк. Гээл јазмаг истэдијини она көрө дејирик ки, бурада бир мисра вэ бэ'зэн бир бејт ики-үч шэкил-дэ јазылбдыр. Бу исэ гээлин Мирээ Шафија мэхсус олдуғуну ајдын көстөрмөклэ барабар, онун өз јарадычылыгына нэ кими мэх'улијјатлэ јанашдыгыны, бэди ифадэ вэситэлэри ахтарышындакы сәјлэрини бир неч нүмајиш етдирир. Гээлдэн он дөрд мисра јазылмасына бахма-јараг бурада хэлэлэик онун јалныз үч, бэлкэ дэ ики бејти јаранмышдыр. Ола билсин бу бејтлэрин өзү дэ шаири тэмин етмэмиш вэ гээл белэчэ јарымчыг галмышдыр. Дикэр тэрәфдөн ола билсин ки, Мирээ Шафи хэмин гээли сонралар тэкмиллөшдирмиш вэ башга бир дөфтэрэ кө-чүрмүшдур. Гээлини мачмуэдэ олан бејтлэринин мәнэсы мүхтэсэр-чэ белэди: нэсрэт кушэсиндэ чаным эриди, көнүл ган олду. Нэ чаны-ма бир мунис, нэ дэ көнлүмэ бир хэмдэм вар. Илаһи, бу дәрди кимэ сөјлөјим ки, о һәрчаји афэтдэн кэдәрдән башга бир шеј көрмөдөм. Көз јашым артыг гуруду, инди көз јашы јеринэ үрөк ганы ахыдырам, бары бир мөлһөм чатајды...

Икинчи сәһифэдэ Мирээ Шафи үч бејтдән ибарэт мэнзүм бир не-каја јазмышдыр. Бундан эвэлки сәһифэдэ јазылмыш хәтт илэ хэмин мэнзүм некајэнин хәтти арасында илк бахышда бөјүк фәрг көрүнүр. Лакин јарымчыг гээлин гаралама олдуғу вэ шаирин гээл јазаркән бү-түн диггәтини хәттә дејил, ше'рин јаранмасына вердији нэээрэ алынар-са, хэм дэ каллиграфија бахымындан јанашылса, хэмин хәттин дэ Мир-ээ Шафија анд олдуғу мејдана чыхар. Бундан эвэлки сәһифэдэ јазыл-мыш гээлдән фәргли олараг, бу мэнзүм некаја көзәл шикәстә-нәстә'-лиг хәтти илэ јазылмыш, хэм дэ бир пара мисралар мүхтәлиф рәсмий-хәтт илэ тәкрар гәләмэ алынмышдыр. Некајэнин мазмуну беләди: Күнлэрин бириндэ Фүзул бир адам Мәчнун деди ки, өзүн үчүн Лејли-дән даһа көзәл бир севкили тап. Онун сөзүндән Мәчнун пәрт олду вэ күлэ-күлэ деди: әкәр сән мәним көзүмлә бахсан Лејлидә көзәлликдән башга бир шеј көрмәзсән.

Хэмин мэнзүм некајэнин ики бејти, јухарыда гејд етдијимиз кими, башга хәттлә тәкрар јазылмышдыр. Бу сәһифэдэ Сә'динин мәшһур «Го-

јун вэ чанавар» мэнзүм некајэсиндән бир бејт вэ нама'лум бир ше'рин бирчә мисрасы да Мирээ Шафи тәрәфиндән јазылмышдыр.

Үчүнчү сәһифэдә Мирээ Шафи 26 мисрадан ибарэт башга мэнзүм некаја јазмышдыр. Бу мэнзүм некаја инди дэ халг мәсәли кими ел ара-сында кениш шәкилдә ишләнмәкдәдир. Мәсәл беләди: Аг илэ гара арасында мүбәһисә олур. Гара дејир: өзүнү нэ өјүрсән, мәнән сәнин үзүнә бир нөгтә дүшсә хал олар, сәнин көзәллијини бирә јүз еләр, сән-дән мәним үзүмә бир нөгтә дүшсә, мәни ала хәстәлијинә тутулмуш би-либ һамы мәнән гачар.

Бу мәсәл Мирээ Шафинин гәләмэ алдыгы мэнзүм некајәдә ашағы-дакы шәкилдә ифадә олунмушдур: Бир чаһү чалаллы, ајүзлү [көзәл] гара гула нифрәт едирди. Күндүз кечә гаранлыгындан гачдыгы кими, бу көзәл бүт дэ гулдан узаг кәзирди. Сифәти гара, лакин көнлү ишыгы гул о дашүрәкли көзәлә белә сөјләди: Еј үзү Зөһра, алны Үтарид, мәнә белә алчаг нәзәрлә бахма. Чүнки биз гара да олсаг, аг да, бир күлшәндә доғулмушуг. Сәнә о бәдирләнмиш ај үзү верән мәнә дэ гәдир кечәси симасыны верди. Сәнин чәмалыны күнәш кими јарадыб, мәни зүлмәт кими гаралтды. Әкәр мәним гаралығымдан бир нөгтә көзәл бир тәрздә сәнин үзүнә дүшсә, о халдан сәнин көзәллијин бирә јүз артар, сәнин үзүнә тамаша етмәк истәјөнлэрин сајы-һесабы олмас. Амма әкәр сәнин ағлыгындан бир зәррә мәним үзүмдә көрүнсә, халг мәни ала вэ идбар билиб мәнән гачар. Әслиндә мән сәндән кәнар кәзмәлијәм, сәнин мән-дән гачмағынын сәбәби нәдир? Мән үзүмүн гаралығымдан утанмырам, бу гара сифәтли олмагдан үрәјим сыхылмыр.

Көрүндүјү кими, бу мэнзүм некајэнин Мирээ Шафи јухарыда кәти-рилән халг мәсәлиндән алыб ишләмишдир. Анчаг бир мәсәлә һалә ала-вэ тәдгигат тәләб едир: ајдынлашдырмаг лазымдыр ки, Мирээ Шафи бу мәсәли шифаһи ја јазылы әдәбијјатдан алмышдыр?

Мачмуэнин сонундакы сәһифәләрдә Лүтфәли бәј Азәрдән ики гә-зәл, јенә дэ Лејли вэ Мәчнун хаггында ики мэнзүм некаја вэ севки хаг-гында Әрәсту илэ Әфлатунун сөһбәти вардыр. Бунларын мүәллифи бизмә ма'лум дејил. Биринчи некајэнин мазмуну беләди: Үрәји јара-лы Мәчнундан бири соруду ки, еј көнлү кими өзү дэ пәришан ашиг, бу мәбәддә аллаһа сәчдә етмәкдән мәгсәдин нәдир? Чавабында о тә-чәлли шаһы деди: «Онун үчүн сәчдә едирәм ки, аллаһ Лејлини јарат-мышдыр...»

Бу сәһифэдә јазылмыш икинчи мэнзүм некаја Лејли хаггындадыр. 16 мисрадан ибарәт олан бу некајәдә һикмәтамыз бир мазмун хүласә шәкилдә ифадә олунмушдур: Лејли јаз мөвсүмүндә лаләзарын сәјри-нә чыхыр. Бөјүкләрдән бири ону көрүб јахын адамларындан соршур: О Лејли ки, дејирләр, буду? Гејс онун ешгиндәнми дәли олмушдур? Дејәсән о елә әзәлдән диванә имиш, еви чүнун сәһрасында тикилмиш имиш. Лејли буну ешитчөк ачыггәнтдә, зүлфү кими пәришан олуб де-ди: Еј ешгин адыны өмүрүндә ешитмәјән, ешг бадәсиндән өмүрүндә меј ичмәјән, бәли, Лејли мәнәм, дүнјада тајым јохдур. Фәгәт сән Мәчнун дејилсән, гәдрими билмәзсән. Кет әввәл мәчнун ол, сонра јаныма кәл. Онда мәним чәмалымы дәрк едә биләрсән.

Эрəсту илэ Эфлатунун сөнбөти севкидэн хэстэлэнмиш ашигин дərдинин алачы һаггындадыр. Бу мәнзүм һекајə 14 мисрадан ибарэт мәнəвиدير: Бир кечə Эрəсту Эфлатуна дејир: Еј кизли дəрдлəрин чарəсин билэн һəким, азарламыш бир бичарəнин дəрди һамыны əзаба салмышдыр. Она һеч кəс чарə едэ билмир, амма əһвалындан мənə мəлүм олду ки, ешгдэн бəдəни гыздырыр. Буна нə чарə етмэк олар? Эфлатун Эрəстунун һалына ағлады вə сонра деди: Ешгдэн гыздырмаја дүчар олан хəстəјə севкилисинин ики иннаб кими додағы əлач едэр.

Нəһајəт, мəчмуəнин сон сəһифəсиндэ бир тəkбєјт, үч рүбаи, бир гəзəлдэн дəрд бєјт Мирзə Шəфинин хəтти илэ јазылмышдыр. Бу ше'рлəрдэн јалныз дəрд бєјти јазылмыш гəзəлин мүəллифи бизə мəлүмдур. Һəмин гəзəл Сəдинин «Бəдəјə» əсəриндэндир. Үч рүбаинин исə мүəллифи һəлəлик мəлүм дејил (бəлкə дə онлар Мирзə Шəфинин өз ше'рлəридер).

* * *

Чүнк гара мешин чилдэ тутулб. Өлчүсү 21×16,4., һəчми 215 сəһифə, қағызы мавидир. Һәр сəһифəсиндə гара мүрəккəблə шикəстə-нəстəлиг хəтти илэ 24 мисра ше'р јазылмышдыр. Бəзи сəһифəлəрин һаши-јəсиндə əлава бєјтлэр јазылмышдыр.

Əлјазмасы, тəхминən бир əр јарым бундан əввəл јазылмасына бахмајараг, чох јахшы мүһафизə олунмушдур. Тəдгигат нəтичəсиндə мəлүм олду ки, бу чүнкү Мирзə Шəфи һалə Кəнчəдə (индики Кировабадда) олдуғу вахт — 1821-чи илин əввəллəриндə тəртиб етмишдир.

Бу əлјазмасынын Мирзə Шəфи Вазеһə мəхсүс олуб онун тəрəфиндэн јазылдығыны кəстəрэн дəлиллэр əсəсэн ашағыдакылардан ибарət-дир:

1. Чүнкүн 3 вə 138-чи сəһифəлəриндə вə нəһајəт, сонунда Мирзə Шəфи Вазеһин јазысы ајдын охунан мөһүрү вардыр: «Әбдуһу әр-раһи Шəфи 1334» (Үмид едэн гулу Шəфи 1234).

2. Чүнкү əввəлдэн ахырадək ејни адам јазмышдыр. Мирзə Шəфинин əлимиздə олан хəтт нүмүнəлəri илэ, хусусən шайрин 1840-чы илин октјабр ајында јаздығы илтизамнамəнин хəтти илэ мүгајəсə етдикдə, чүнкүн Мирзə Шəфи тəрəфиндэн јазылдығы ајдын көрүнүр;

3. Чүнкүн сон сəһифəсиндəки сəтирлэр онун катибинин Мирзə Шəфи олдуғуну гəтилəшдирир: «Бəһəсəбул хаһишə бəзи рəфиган мусвəд-дə нəмүд. Дəр 27 шəһрə Рəчəб Шəфизадə мəрһүм устəд Садиге м'емар. 1236. (Бəзи достларын хаһиши илэ 1236-чы ил рəчəб ајынын 27-дə мəрһүм устə Садыг м'емарын оғлу Шəфи тəрəфиндэн јазылды). Бундан сонра, јухарыда гəјд етдијимиз кими, Мирзə Шəфи өз мөһрүнү басмышдыр.

Чүнкүн əһмийјəти онун јалныз Мирзə Шəфи Вазеһин олмасы шайрин өз хəтти илэ јазылмасы илэ мəһдудлашмыр. Əдəбијјат тарихи үчүн онун мисилсиз дəјəri ондадыр ки, бу əлјазмасында Мирзə Шəфинин индијэдək мəлүм олан ирсиндэн ики дəфəдэн артыг (214 мисра) оријинал ше'ри вардыр. Беш тəkбєјт, ики гəзəл вə бир поемадан иба-

рəт олан бу ше'рлэр шүбһəсиз вə мүбəһисəсиз Мирзə Шəфинин əсəрлəридер. «Шүбһəсиз вə мүбəһисəсиз» ифадəлəрини ишлəтмəји она көрə мүмкүн һесаб едирик ки, бунарын һамысында јə «Вазеһ» тəхəллүсү вар, ја да онларын үстүндə Мирзə Шəфи өз тəхəллүсүнү јазмағла өзүнə мəхсүс олдуғуну гəтилəшдиришдир.

Мирзə Шəфи ирсинин бу һиссəсинин индијэдək тапылмыш һиссəдэн үстүн чəһəти ондадыр ки, буналар һəчм етибары илэ, ики дəфəдэн артыг олмагдан əлава, шайрин автографыдыр. Буну да гəјд едək ки, индијэдək Мирзə Шəфинин бизə кəлиб чатмыш ирс онун билаваситə өз хəтти илэ јазылмамышдыр, онлар ја Ф. Боденштедтин тəрчүмəлəридер, ја да шайрин мүасирлəri вə достлары тəрəфиндэн көчүрүлмүшдур.

Кəстəрилэн əсəрлəрдэн əлава, чүнкдə бир нечə башга гəзəл, рүбаи вə гит'ə да вардыр ки, онларын Мирзə Шəфијə аид олмасыны һəлəлик еһтималла сөйлəмэк олар. Она көрə ки, јухарыда адларыны чəкдијимиз əсəрлəрдэн фəргли олараг, бу ше'рлəрин нə үстүндə, нə дə мəтниндə һеч бир тəхəллүс жохдур.

Гəјд етдијимиз ики гəзəл əлјазмасынын 105 вə 106-чы сəһифəлəриндəдир. Биринчи гəзəл 20 мисрадан ибарəтдир. Һичрэн дəрди вə ешгдə сəдагəтə һəср едилмиш бу гəзəлдə онун мүəллифинин јеткин сənəткарлығы, бəди ифадə вəситəлəриндэн бачарығла истифадə етмəсини Һəмин гəзəлин Мирзə Шəфинин илк əсəрлəриндэн олмадығы гəнəəти-нə кəлмəјə имкан верир.

Икинчи гəзəл 14 мисрадан ибарəтдир. Бурада шайр севəн үрəјин үлвијјəтини, инсанын ешг гəнадалры үзəриндə јүксəлə билмəсини тəрəннүм едир, ашигин пəрванə вə бүлбүлдэн фəдакарлыг дəрси алмалы олдуғуну сөјлəјир вə севмəјэн, севдə вə ешг гəминдэн хали олан үрəји сусуз, гаранлыг гујуја охшадыр.

Мирзə Шəфинин поемасы һаггында ајрыча бəһс етмэк лəзымдыр. 170 мисрадан ибарəт олуб, «Мəктубун интизарында» адланан бу поэма Мирзə Шəфи ирсиндə оријиналлығы, һəчми вə сənəткарлығы етибары илэ чох мүһүм јер тутур. Она көрə ки, əввəлэн, шайрин индијэдək əлимиздə јалныз алманча тəрчүмəси олан «Сəди вə шəһ», «Тəјмүр», «Дəрвиш» кими сүжетли мəнзүм əсəрлəринин оријиналы əлдə жохдур; икинчиси, онларын һəчми бу поэмајə-һисбəтəн чох кичикдир. Əдəбијјат тарихиндə онлара поэма дејилибсə дə, доғру дејил; Һəмин əсəрлэр мəнзүм һекајə адландырылсајды, даһа дəгиг оларды.

Мəлүм олдуғу кими, Мирзə Шəфинин Ф. Боденштедт тəрəфиндэн тəрчүмə едилиб алманча нəшр олунан ше'рлəринин биринчи гисми онун Кəнчəдəки илк мəһəббəтинə — Зүлєјхəјə вə онунла əлагəдər ашиғанə һисслəрин тəрəннүмнə һəср етдији ше'рлəридер. Һаггында бəһс етдијимиз поеманы да өз мөвзусу вə сүжетинə көрə Зүлєјхəјə һəср олунмуш ше'рлэр силсилəсинə дахил етмэк олар. Көрүнүр, бу поэма Боденштедтин əлиндə олмамышдыр; жохсə о, бу əсəри тəрчүмə етмəмиш олмазды.

Мирзə Шəфи бу лирик поэмада əввəлчə өз севкилисинин көзəл-јиндэн, «мəһəббəт күлзəрынын сəрви, вəфə сəмасынын парлајан ајы, мөһр вə шəфгəт дүрчүнүн дүрдəнəси олан» дилдарындан сөз ачыр,

онун бəднəзəрдəн ирəг олмасыны, кəрдиши-дəврəнын мə'шугəсинин камынчə доланыб сəғ-сəлəмəт јашамасыны истəјир, кұл кими хəмишə хəндəн, гəнчə кими тəр-тəзə олмасыны арзулajыр. Сонрə ашиг ничрəндəн шикəјəтлəнир, нəлə-əфгəндəн кəзлəриндəн нєјсəн jағышы кими jағəн кəз jашларыны тəсвир едир...

Ничрəн дəрди чəкəн ашигин изиrаб вə хəјəчəнлəры рəл шəкил-дə тəсвир олунəндəн сонрə мə'шугəдəн мəктубун кəлмəsi, гызын əз ашигинə хəмишə вəфəдəр олуб, ајрылыг одундə јəнмəsi гəлəмə алынмышдыр. Мə'шугə ашигə ничрəн дəрдиндəн чох дə нəлə етмəмəји, əз ешгиндə мəтин вə дəјəнəтли олмəгы, вұсəлдəн үмидини кəсмəмəји тəпшырыр.

Белəликлə, шикəјəтчи, бир гəдər бəдбин рухдə бəшлəнəн поемə кəлəчəјə үмид, никбинлик мотивлəрилə битир.

Јени тəпылмыш бу əсəрин тəдгигиндəн ашəгыдəкы илк нəтичəлəри чыхармəг мұмкүндүр;

1. Фридрих Боденштедт, Адолф Берже вə бəшгəлəрыннын Мирзə Шəфинин шайрлији хəггындə шүбхəsi гəтијјəтлə рəдд олунур. хəггынчə дə дəнышдығымыз чүнкүн 1821-чи илдə тəмəлəнмəsi нəзəрə алынсə, мə'лұм олар ки, Мирзə Шəфи нəлə Тифлисдə Боденштедтлə кəрүшмəмишдəн ијирми ики ил əввəл јеткин бир шайр имиш.

2. Индијəдəк Азəрбajчəн əдəбијјəтына аид əсəрлəрдə бир гəјдə олараг Мирзə Шəфинин jарадычылыгə XIX əсəрин отузунчу иллəриндəн бəшлəдыгы гəјд едилмишдир. Јухары дə мұхтəсəр шəрһини вердијимиз шə'рлəр ајдын кəстəрир ки, Мирзə Шəфи кечəн əсəрин ијирминчи иллəриндə əз вəтəниндə бир шайр кими танынмышдыр. Буну, чүнкдəки шə'рлəрдəн əлəвə, хəмин китабы «бə'зи достларын хəһиши илə» тəртиб етмəsi дə кəстəрир. Демəли, ијирминчи иллəрдə Мирзə Шəфинин достлары ону јалныз бир шайр кими дəјил, хəм дə үмүмијјəтлə дəрин мə'лұмəтлы бир əдəбијјəтчы кими танымыш вə белə бир шə'р мəчмұəсини тəртиб етмəји ондəн хəһиш етмишлəр.

3. Чүнк шайрин тəвəллүд тарихи бəрəдə 1845-чи илдə тəртиб олунмуш гуллуг хəггындə формулјар сијəһыдəкы мə'лұмəтын јанлыш олдуғуну тəсдиг едир, онун 1805-чи илдə дəјил, 1792-чи илдə анадан олмасыны ирəли сүрəнлəрə вə хəмыдəн əввəл Ə. Сəидзəдəјə хəгг гəзəндырыр.

4. Бу əлјəзмасынын тəпылмəsi Мирзə Шəфи ирсинин бүтүнлүклə хəричə апарылдыгы вə јə итиб кетдији бəрəдə фикрин доғру олмəдыгыны сүбүтə јетирмəклə бəрəбər, тəдгигəтчылары бу ирси шайрин əз вəтəниндə дəһə чиддијјəтлə ахтармəгə руһлəндырыр вə бу ахтарышын мүсбəт нəтичə вəрəчəји үмидини артырыр.

* *
*

Мирзə Шəфи əз шə'рлəрини чүнкүн мұхтəлиф сəһифəлəриндə јəзмышдыр. Охучунун зəһмəтини əзəлтмəг үчүн онлары китабын ахырындə бир јерə топлəдыг. хəмин шə'рлəрин сəтри вə поетик тəрчүмə-

лəрини дə орадəчə вермишк. Елəчə дə, бу мəчмұəни тəкмиллəшдирмəк мəгсəди илə Сəлмəн Мұмтəз тəрəфиндəн хəзырланыб 1926-чы илдə Азəрнəшрин əрəб əлифбасы илə ајрычə китаб хəлындə нəшр етдији фəрсчə шə'рлəри, сəтри тəрчүмəsi илə бирликдə китабə əлəвə етдик.

хəмид мəммəдзəдə

Мирза Шафи Вазех (1792-1852), со своей тонкой лирикой и прогрессивными идеями, занимает видное место в азербайджанской литературе XIX века. В его стихотворениях, написанных с большим мастерством, запечатлены желания и вопли сердца, горящего пламенной любовью к народу, томящемуся во мраке безвременья, трепетно жаждущих свободы.

Произведения Мирза Шафи еще задолго до появления у себя на родине получили широкое распространение в Германии, а затем и во всей Европе и России, создав автору бессмертную славу.

Не может быть никакого сомнения в заслуге немецкого путешественника и поэта Фридриха Боденштедта (1819-1892) в деле распространения произведений Мирзы Шафи, благодаря которым последний стал известен в Европе. Ф. Боденштедт переводил на немецкий язык не только песни Мирзы Шафи, он известен и как один из лучших переводчиков целого ряда произведений Пушкина, Лермонтова и Тургенева. Однако, среди переводов сделанных им из писателей Востока и Запада песни Мирза Шафи завоевали исключительный успех. Эти песни с 1850-го до 1924-го года на одном только немецком языке издавались 170 раз, с большими тиражами, каждый раз имея большой успех. Если учесть то, что до начала XX века они были переведены с немецкого почти на все европейские языки, в том числе на русский, с переизданиями, то можно более или менее представить себе величие автора этих песен — Мирза Шафи Вазеха.

В 1843-1845 гг., находившийся в Тифлисе Ф. Боденштедт изучал у Мирзы Шафи персидский и азербайджанский языки, был его близким другом, принимал участие в деятельности «Дивани-хикмет» — основанного поэтом литературного общества. Возвращаясь на родину он увозит с собой и Диван, подаренный ему учителем и другом. Об этом Ф. Боденштедт подробно говорит в своей книге «1001 день на Востоке», вышедшей в 1850 году в Берлине. Тепло вспоминая о Мирза Шафи, он пишет: «Восстаешь опять в моем воспоминании, Мирза Шафи, мудрец из Гянджи! Твои слова стали правдой и исполнилось то, что ты нам обещал. Твои песни нашли прекрасное убежище в сердцах наших женщин и девушек, и твоё имя гордо звучит на Западе»!

Боденштедт не сохраняет до конца это искреннее отношение к своему другу и учителю. Прибыль от непрекращающихся изданий песен и больше всего возвышающаяся изо дня в день слава вводят его в заблуждение, толкают на путь плагиата. С 1875 года Ф. Боденштедт начинает выступать уже не как переводчик песен, а как их автор. Не ограничиваясь этим, он даже отрицает поэтический дар Мирза Шафи, отзываясь о нем вообще неуважительно.

Если бы произведения Мирза Шафи были опубликованы при его жизни или сохранились бы автографы этих произведений, то ни Фридрих Бо-

денштедт, и ни помогавший ему в этой области Адольф Берге и другие никогда не решились бы отрицать авторство азербайджанского поэта и мыслителя. Однако Мирза Шафи не заботился о собирании и сохранении своих стихотворений. Очевидно, именно эта слабая сторона поэта и успокаивала Боденштедта.

Вместе со всем этим азербайджанские литературоведы сделали многое в области изучения жизни и творчества Мирза Шафи, в деле собирания его произведений. На наш взгляд, в собирании наследия Мирза Шафи важнейшая заслуга принадлежит видному литературоведу Салману Мумтазу. Выявив пять газелей, один мухаммес и одно письмо из наследия Мирза Шафи, и опубликовав их в 1926 году, он положил конец сомнениям относительно поэтического таланта Мирзы Шафи и тем самым дал ценный материал последующим исследованиям.

К сожалению, поиски наследия Мирзы Шафи после Салмана Мумтаза не дали никакого результата. С 1926 года по сегодняшний день из наследия Мирза Шафи кроме 81 стиха, найденного Салманом Мумтазом, в наших руках нет ни одного оригинального произведения.

Правда, видные литературоведы А. А. Сеидзаде, И. К. Ениколопов, М. Рафили и другие написали специальные монографии о Мирза Шафи и выяснили отдельные темные моменты его жизни. Однако, наряду со всеми положительными сторонами этих исследований, их общий недостаток состоит в том, что точкой отправления служат не непосредственно наследие поэта. Чтобы как-то заполнить этот пробел, они вынуждены были останавливаться не на наследии поэта, а на его жизни, в результате чего исследователи «доказывают» вовсе и не отрицаемую Боденштедтом истину: Мирза Шафи Вазех, как реальная личность, жил в XIX веке, в годы пребывания в Тифлисе встречался с рядом немецких путешественников, в том числе с Боденштедтом, дружил с ним, и т.д. Между тем плагиат Боденштедта будет окончательно подтвержден лишь тогда, когда будут в основном собраны произведения Мирза Шафи. В противном случае не мыслимо не только серьезное решение вопроса о плагиате Боденштедта, но и вообще о подлинном месте Мирза Шафи в истории азербайджанской литературы.

Фактором, более всего препятствовавшим поискам наследия Мирза Шафи, было то, что Диван, отданный поэтом Боденштедту, считался единственным рукописным источником, оставшимся после поэта. Немалую роль в этом сыграл сам Боденштедт. В одной из своих бесед он категорически заявил, что после смерти Мирза Шафи, среди его бумаг не оказалось ни одной «песни». Относительно же того, «кто после смерти Мирзы Шафи вел поиски в его бумагах», — Боденштедт не дает никаких сведений и современники также не могут ничего определенного сказать. По-видимому, эта версия была умышленно распространена с той целью, чтобы расхолодить исследователей, связать им руки. Как ни бесечно относился Мирза Шафи к сохранению своих автографов, как ни щедр был он, даря свои стихи друзьям и знакомым — все же думается, однако, что хотя бы известная часть его наследия должна была остаться на родине поэта. Поводом для решительного высказывания этой мысли послужила недавно выявленный нами Джунг, составленный и написанный самим Мирза Шафи.

Хранится этот Джунг в Институте рукописей им. К. С. Кекелидзе АН Грузинской ССР под шифром Р-137 [107]. Когда и откуда он попал сюда — об этом мы пока не располагаем полными сведениями. Во всяком случае два шифра рукописи свидетельствуют о том, что попала она, пожалуй, в этот фонд давно. В каталоге фонда Джунг называется «Сборником стихов». Это вполне резонно. Ибо действительно, с первых же страниц сборника выясняется, что он составлен человеком, хорошо знакомым с наследием восточных классиков, собравшим из их произведений лучшие двустишия, а иногда и рубаи, газели.

Составлен Джунг по тематическому принципу. Здесь наряду с известными поэтами [Саади, Хафиз, Мовлеви, Авхади, Рашид Ватват, Джами, Навои, Урфи, Газали, Анвери, Ахди, Вахши и др.], представлены также менее известные поэты.

Джунг в черном кожаном переплете, имеет формат $21 \times 16,4$ см., объем 215 страниц; бумага — голубая. На каждой странице черными чернилами написаны 24 стихотворных строки почерком шикесте, на некоторых страницах, за счет дополнительных бейтов на полях, содержится еще больше строк. Сохранилась рукопись хорошо.

В результате исследования выяснилось, что Джунг составил Мирза Шафи Вазех в начале 1821 года, когда он был еще в Гяндже [нынешнем Кировабаде]. Доводы в пользу того, что эта рукопись была написана Мирза Шафи Вазехом и принадлежала ему, сводятся в основном к следующим:

1. На третьей, сто тридцать восьмой страницах и, наконец, в конце книги имеется печать Мирза Шафи Вазеха: (Уповающий раб Шафи 1234).

2. Почерк от начала до конца один и тот же. Значит, Джунг написан одним катибом. Путем сравнения почерка рукописи с имеющимися в нашем распоряжении образцами почерка Мирза Шафи, особенно с клише обязательства¹, написанного поэтом в октябре 1840 года выясняется, что Джунг написан именно Мирза Шафи Вазехом.

3. Строки на последней странице не оставляют сомнения в том, что писцом был Мирза Шафи:

[«По просьбе некоторых друзей было написано сыном покойного зодчего уста Садыка в 1236 году (хиджры) 27 числа месяца раджаб»]. После этого, как указывалось выше, Мирза Шафи приложил свою печать.

Значение Джунга не ограничивается лишь тем, что он принадлежал Мирза Шафи Вазеху и был написан собственным почерком поэта. Огромная ценность и исключительный интерес, которые представляет он для истории литературы, заключается в том, что в рукописи имеется 214 строк оригинальных стихов, более чем вдвое превышающий общее количество найденных до сих пор из наследия Мирза Шафи. Эти стихи, состоящие из пяти двустиший, двух газелей и одной поэмы, несомненно и бесспорно принадлежат перу нашего поэта. Мы потому считаем позволительным употребление выражения «несомненно и бесспорно», что во всех указанных стихах либо имеется псевдоним «Вазех», либо Мирза Шафи написанием своего псевдонима сверху подкрепил принадлежность их ему самому.

Отличие этой части наследия Мирза Шафи от найденной до сих пор части заключается в том, что она более чем вдвое превышая уже извест-

ные стихи, в то же время является автографом поэта, тогда как выявленная Салман Мумтазом 81 стихотворная строка из наследия Мирза Шафи Вазеха была почерпнута из рукописи Мирза Мехти Наджи.

Кроме указанных произведений, в джунге имеется несколько других газелей, рубаи и кыта, принадлежность которых Мирза Шафи пока можно высказать лишь предположительно, так как в отличие от названных выше произведений, ни над текстами, и ни внутри нет никакого псевдонима.

Отмеченные нами две газели помещены на страницах 105 и 106 рукописи. Первая состоит из двадцати строк. В последнем бейте, согласно требованию формы газели содержится псевдоним (Вазех) поэта. Помимо того, сверху над обоими газелями поэт начертал свой псевдоним красными чернилами. Первая газель, посвященная горю разлуки и верности в любви, показывает зрелое мастерство ее автора, умелое использование им характерных для восточной поэзии средств художественного выражения, что позволяет исключить возможность отнесения ее к ранним произведениям Мирза Шафи.

Вторая газель состоит из 14 строк. Здесь поэт воспекает муки любящего сердца, возвышение человека, окрыленного любовью, призывает влюбленного учиться верности у мотылька и соловья; сердце же свободное от любовной страсти и томленья, он уподобляет заброшенному колодезю — пустому и бесполезному.

Особенно важное значение имеет поэма Мирза Шафи, которая носит название «В ожидании письма». Это произведение, состоящее из 170 строк, отличается как оригинальностью и художественным совершенством, так и своим объемом, потому что, во-первых оригиналы сюжетных поэтических произведений «Саади и шах», «Теймур», «Дервиш», имеющие немецкие переводы, пока неизвестны; во-вторых, когда эта поэма Вазеха была создана, то Ф. Боденштедту было всего лишь два года!

Исследование этого новчайденного произведения М. Ш. Вазеха нас приводит к нижеследующим первичным выводам:

1. Сомнения, выдвинутые Ф. Боденштедтом, А. Берже и др., о поэтическом даре М. Ш. Вазеха решительно отвергаются.

Если учесть, что данный сборник закончен в 1821 году, то М. Ш. Вазех был зрелым поэтом еще в Гяндже, за 22 года до встречи с Боденштедтом. На это указывает и то обстоятельство, что поэт составил упомянутый сборник по настоянию своих друзей. Следовательно, в начале 20-х годов друзья Мирза Шафи, всецело полагаясь на поэтический талант и вкус последнего, попросили его составить подобный сборник стихов.

2. До настоящего времени, как правило, было принято считать, что начало творческой деятельности Мирза Шафи относится к 30-м годам XIX века. Указанные выше стихи, кратко охарактеризованные нами, позволяя отодвинуть эту дату к 20-м годам прошлого столетия.

3. Выясняется также ошибочность указанной в служебном формуляром листке за 1845 год даты рождения поэта: вне всякого сомнения, это был не 1805, а скорее всего 1792 год, как полагали в свое время А. А. Сеидзаде и др. исследователи.

4. Нахождение настоящей рукописи, опровергая версию о том, что наследие Мирза Шафи полностью увезено или утрачено, в то же время вооду-

шевляет исследователей на более серьезные поиски автографов и других рукописей на родине поэта и увеличивает надежду на достижение положительных результатов в данной области.

ГАМИД МАМЕДЗАДЕ

МИРЗЭ ШӘФИ ВАЗЕЕВИ ЧҮНҚДӘКИ ФАРСЧА ШЕ'РЛӘРИНИН
СӘТРИ ТӘРЧҮМӘСИ

Биринчи гәзәл

Еј мәним чаным, кәл ки, сәнсиз һичрандан чаным додағыма чатыбдыр.
Додағыны додағымын үстүнә гој, сонра чанымы ая!
Сәнин атәшин сифәтиндән аллаһ мәнә ики хасијјәт вермишдыр,
Әкәр инанмырсан, бах көр нечә ағлајыр, нечә јанырам.
Дүнјаны һәр тәрәфдән гәм вә ја шадлыг тутарса мәнә хош олар,
Үрәјими ешгә вердијимә көрә нә бунуналајам, нә дә онунла.
Көз јашым тәхт, аһым тач, дәрдим гошун, гәмим мәмләкәтимдир.
Севкилимин кујунун кәдасы, ешг мүлкүнүн султаныјам.
Бүсбүтүн фәнаја уграсам да, мән әбәди јашајачағам.
Бу мүшкүл һикмәти Әфлатун вә Лоғмандан сорушма.
Ширин лә'линдән шәһд илә шәкәр мәнә нәсиб олсајды,
О дәмдә мәләк әршдән мәнә «нуш олсун» дејәрди.
Севкилим хәстә [ашигини] јад етмәк вахты кәлиб чатды,
Һичран дәрдинә вүсәлында дәрман едәрсән.
Ешгин дәрдинә јаныб нәлә етмәк тәәччүблү дејил.
Мән елә кизлини јанырам ки, һеч фәғаным да ешидилямир.
Гара зүлфүнүн шөвгүндән, ај үзүнүн истәјиндән
Кечәм күндүз, күндүзүм кечәдир, еј ишығлы ајым, һардасан?
Вазеһ, о дилбәрин зүлфүндән вә үзүндән үмид көзләмә,
Әкәр (бир сөз охунмады. — Н. М.) көмәк едәрсә, Чин вә Мачини тутарам.

И кинчи гәзәл

Хош о көндүн һәлына ки, о, ешгин мәканыдыр,
О дүшүнчә вар олсун ки, о, ешг һаггындадыр.
О үрәк вә баш кор гујудан әскиндир ки,
Ешгин гәм вә кәдәрләриндән халидир.
Парванә вә бүлбүлдән рәсм өјрән,
Көр һәр икиси нечә дә ешгин шејдасыдыр.
Көнүл әһлинин шәрәфинә бу кифәјәтдир ки,
Бир дилбәрин ешгиндә рүсвәј олубдур.
Һарада ки, мәһәббәт [гушу] ганад чамды,
Хәбәрдар ол ки, о ешг [чан] гарәт едәчәкдир.
Бир бахышына бу ики дүнјаны вердим,
Сөвдаларын һамысындан јахшысы ешг сөвдасыдыр.
Вазеһ ешгин әсири нечә олмасын ки,
Гаф дағы [о әзәмәти илә] башыны ешгин ајағына гојубдур.

Еј мәһәббәт күлзәрының сәри,
Мәләһәт багының тәзә чичәји!
Дөвраның уучабојдуларының јүксәји,
Һәр бир дәрәлинин үрәјинин муниси!
Дөвраның сечилимиш [көзәли],
Тәзә әрсәјә кәлмишларин тәзәси!
Вәфа, әһд вә илгәр сәмәсының ајы,
Мәһр, шәфғәт вә бирлик сәдәфинин дүрдәнәси,
Әндамы көзәл, агибәти хош, әмәли хош!
Зәмәнәнин көзү сәнин кими көзәл көрмәјибдир.
Илаһи, бәдизәәрин көзү ондан ираг олсун,
Пис нәзәр онун үзүнә саташмасын.
Сәни аллаһ өзү һифз етсин,
Хәтиринин ләвһәсинә тоз гонмаја.
Дөвраның кәрдиши һәмийшә сәнин камынча ола,
Аллаһ өзү сәни саламәт сахласын.
О достун ајагына батан тикан
Каш мәним дөшүмә бата.
Аллаһ сәнә әбәди һәјәт бағышласын,
Сәнәсиз мәним бир ан белә һәјәтәм олмасын.
[Јарым] күл кими хәндан, гөнчә кими тәрәватли ола,
Башында һәдсиз севдасы ола.
Мәһәббәтин шәртләри дејилиб гуртарандан сонра
Һал-әһвалымыздан јазмаг лазым кәлир.
Кәл, еј биздән гафил олан, бу гафләт нә вахтадәк?
Бизә чөвр етмәјә нә вахтадәк мәјил олачаксан?
Фарагында ики көзүм ганлы јашла долудур,
Бирәи Гүлзүм, о бири Чәјһун дәрјасыдыр.
Бүтүн киприкларым хәнчәр олуб,
Үрәјимин ганының ағлар көзләримдән ахыдар.
Әтрафым Багдад Дәчләси олубдур,
Көз јашымдан халг ган ичиндә отурубдур.
Үрәјимдән нәлә-әфган көј курултусу кими јүксәлдикчә
Көз јашлары нејсан јағышы кими көзүмдән ахыр.
Еј көз јашлары, кәл һиммәт елә,
Јарым олан тәрәфә ахыб кет,
Өзүнү ајагларына сал,
Јалварыб мәним әһвалымы она сөјлә.
Севдәлә үрәјим гәмдән парчаланымышдыр.
Мәжәр зүлфүнү нәсим һәрәкәтә кәтирмишдир?
Һарадан карван кәлсә ораја кедирәм,
Тәләсик она тәрәф сүрүнүрәм.
О карваның габагында бу үрәји хәстә
Зәнк кими нәлә вә әфган еләр.
Севкилисидән бир нишан ахтарар,
О көзәл чавандан хәбәр сорушар.
О суалын гаршысында үрәја үмид верән [бир хәбәр] олмаз,
О суалын чавабындан көнүл тәскинлик тапмаз.
Көзләрим һәсрәтдән ган ағлар.
Илаһи, мәни бу һаләтдә һеч кәс көрмәја.
Еј чәрх, һарај, сән мәнә нә еләдин!
Һәр ләһзә дәрдим артырырсан.
Минләрдә дәрәд вердин, бир дәрман вермәдин,
Бир аңлыг вусалын мугабилиндә јүз һичран јарадырсан.
Минләрдә көнүл сындырдын бир мәлһәм вермәдин,
Бу чөврү чәфадан бир усанымырсан.
Нә оларды ки, һеч ашиналыг (мәһәббәт) олмајајды,

Олсајды да ајрылыг олмајајды.
Нә үзүнү көрмәја имканын вар,
Нә дә вусад багындан бир күл дәрмәк мүмкүндүр.
Һеч кәс бу әсрәра мәһрәм олмамаш,
Һеч кәс бу гәмләрә шәрик олмамашдыр.
Илаһи, вәсфи-һалымы кимә дејим?
Бу кәдәр вә гүссәни кимә сөјләјим?
Бу әсрәра, јәрәб, мәһрәм кимдир?
Ким мәним кими, јәрәб, дәрәд-гәмә кирифтардыр —
Ки мән она өз һалымысөјләјим,
Ондан өз дәрдимә дәрман истәјим?
Еј әнбәр гоҳулу саһар күләји, кәл!
Һәр тәрәфдән вә һәр јердән хәбәр кәтир.
Еј ашигләрин сирринә мәһрәм олан,
Гәмдә јаныб әријәнләрин чан досту олан!
Гөнчә кими һәр көнүл ки, тутулду
Сән онун јанына кетсан, чичәк кими ачылар.
Нә олар бизим дә дәрдимизә алач едәсән,
Бизим дә үрәк сирримизә мәһрәм оласан,
Јарын фиргәтиндән сәнә һекајәләр сөјләјәм,
Јарын чәфасындан сәнә хәбәр верәм?
Олар ки, бу һалыма рәһм едәсән,
Кәдәримә бир алач тапасан?
Аллаһ хәтиринә, о зүлмкарын јанына кет,
Пәришанһал олан ашигдән она хәбәр апар.
Ону јанына чатдыгда
Мәним һалымы сөјләмәја тәләсәмә.
Бирдән хәтири ичинмиш олар,
Сәндән кизли бир рәмз ола биләр.
Мәним тәрәфимдән әвәлчә башына долан,
О шәһлә көзләриндән мәним әвәзимдән өл.
Она, көнүмү јаралајана, руһа тәскинлик верәнә,
Гәмли үрәкләрә дәрман бәхш едәнә
Һәр дәм вә һәр ләһзә
Дуалар вә саламлар олсун.
Әкәр лүтф еләјиб әһвалымы сорушса,
Мәним идбар вә игбалымдан хәбәр тутмаг истәсә,
[Де ки,] нә кечә, нә дә күндүз гәрарым вар,
Нә дә бир иш вар ки, онунла мәшғул олам.
О шәкәр сөзлү мәним гәрарым иди,
О көзәл јеришли мәним мәдарым иди.
О сөзләрдән үрәјимдә бир дәрәд галымышдыр,
О јеришдән чанымда бир үшүтмә галымышдыр.
Көнүл о сөзләри хәтирләјәнә,
Чаным о рәфтары јада саланда
Көнүлдән дәрәд, чанымдан үшүтмә галыр,
Һәјәт күлшәнинин һәсасы титрәјир.
Аһ, мәним баһар мөвсүмүм хәзан олду,
Аби-һәјәт мәним көзүмдән итди.
Сәнәсиз елә јаныб јахылырам ки,
Санки сусамыш бир адам су ахтарыр.
Әкәр севдән башымда белә галса,
Јәгин ки, көрүшүмүз мәһшәрә галар.
Лакин мәним бәхтимдән бу кечәнин сәһәри јохдур,
Бәли, гәмли көнүлдән сәһәрә бир хәбәр галмајаңаң.
Кимин ки, бәхти јахшыдыр, доғағы күлүр,
Дөвран онун тәлејини хош јарадыдыр.
Ону биз гарабахтлардан нә хәбәри олар,
Хәбәри олса да, һамысыны билмәз.
О күнәшүлләдә рәһм олсајды,

Мәним күнүм кечә кими белә гара олмазды.
 Бу һадсиз гәм кәдәрдән сән узагдасан
 Көнүл дарда, чијәр ганла долу, көзүм јашлыдыр.
 Урајима минләрлә дәр-дәм кирибдир,
 Вәһши кими бәни-адәмдән гачырам.
 Мәчнун кими Лейлинин шөвүг илә
 Урајим сәһраја мејл едирди.
 Бу вахт бир гасид, гасид јох, бир чан кәлди,
 Бәдәнимә руһ, хәстәја чан кәлди.
 Әлини атыб бир мәктуб чыхартды,
 Нечә мәктуб, әнбәр гоухулу бир мәктуб чыхартды.
 Әтриндән дағ-даш мүшк ији тутмушду,
 Санки Чиндән аһу кәбәји кәлмишди.
 Гохусундан ағлым башымдан учду,
 Бир заман һалым позулду.
 Мәктубун мөһрүнү ачмаға башладым,
 Елә бил ки, лүтф вә кәрәмәт гапысы үзүмә ачылды.
 Көрдүм ки, [мәктуб] о үрәкчәләһу никардандыр,
 О севкили мунисим вә јарымдандыр.
 [Мәктубу] кәһ башыма, кәһ көзүмүн үстүнә гојдум,
 Көнүл ону көрчәк сакитләшди.
 Кәһ һалым пәришан олду ки, һаны мәнә —
 Елә бир таб-таван ки, онун хәттинә баха билм?
 Һаны мәнә о бәхт ки,
 О әнбәр халлы [севкилимин] мәктубуну көрмүш олам.
 Белә бир һејранлығла мәктубу ачдым,
 Онун көзәл әтриндән димағым әтирләнди.
 Улу пәрвәрдикар! Бу күн һансы хош саат иди ки,
 Мәним бәхтимдән белә бир дөвләт үз верди.
 Мәкәр зәманәнин көзү өртүлмүшдүр?
 Мәкәр јатмыш бәхтим ојаныбдыр?
 Чәрхин чөврү вә дөврәнин зүлмү һарада галды?
 Мәкәр дөвран зүлмдән усанды?
 Елә ки, о мөһрибан јарын мәктубуну охудум,
 О јарын ишлариндән һали олдум.
 Минләрлә лүтф вә шәфғәт јазыбдыр,
 Минләрлә лүтф вә мәрһәмәт сөјләјибдир.
 Јазыбдыр ки: Еј һичран бәдинин әсири,
 Бизим фәрағымызда сәбрин чоһ олсун.
 Фәрағымын чөврүндән үз дөндәрмә,
 Һичримдән вә шөвгүмдән пәришан олма.
 Һәлә дә сәнин мәнәббәтин үрәјимдәдир,
 Севдан башымда, зөвгүн чанымдадыр.
 Бир ан белә јадымдан чыхмырсан,
 Көрсән нә вахт о севкили илә голбојун олачағам?
 Ешг әһли үчүн бу нөгтә мә'лумдур ки,
 Мә'шуглардан үмидсиз олмағ һарамдыр.
 Сағи, кәл күл рәнкли чамы кәтир —
 Ки, көнүлләрин лөвһүндән [гәм] пасыны силсин.
 Аллаһа шүкүр ки, бәхтим јар олду,
 Хош күнләрә вә көзәл рузкарә чатдым.
 Вәзәһ, кәл бу мәчәзи ешгән
 Һәгигәти тапыб, башыны учалт!

САЛМАН МҮМТАЗЫН КИТАБЫНДА КЕДӘН ИКИ АЗӘРБАЈҖАНҖА ШЕ'РИН МӘТНИ, ФАРСҖА ШЕ'РЛӘРИН ВӘ МӘКТУБУН СӘТРИ ТӘРҖҮМӘСИ

Нә гәдәр ким фәләкин сабитү сәјјарәси вар,
 Ол гәдәр синәдә гәмзән охунун јарәси вар.

Дејил әфләкдә көвкәб көрүнән чәрхи-бүләнд,
 Олубан дидә сәрәпа сәнә нәзәрәси вар.

Рузкарә гара данм, кечәси тар кечәр,
 Һәр кимин ешгдә бир јари-ситәмкарәси вар.

Нечә ган чушә кәлиб ејләмәсин аһү фәған,
 Көнүмүн дидеји-кирјан кими фәвварәси вар.

Ол гәзәлдир ки, бу, Вәзәһ, деди бир дәрә әһли:
 Заһира ләлә отағында гонағ гарәси вар.

* *
 *

Еј нәзакәт чәмәни ичрә хураман, Сүсәни!
 Хублуг кишвәрәнин тәхтинә султан, Сүсәни!
 Сәләгин јайы гашын сәдгәси гурбан, Сүсәни!
 Бир бахышла јарашыр ким ала јүз чан, Сүсәни!

Һәрәкәти-рәвишин ғылды сәһи сәрвини пәст,
 Сүнбүлә түрреји-зүлфун шикәни верди шикәст,
 Ләләни дағ салыб рујун едиб бәдәпәрәст,
 Еј көнүл, гаш-көз арада нә кәзирсән белә мәст?
 Јохду вәһмин ки, ара јердә төкә ган, Сүсәни?

Еј мәләк, әбр јүзүн күндүмү, ја бәдри-тамам?
 Ким ки, рујиндән олур мәст она бәдә һарам.
 Пәрдәсиз чилвәләниб назилә вер гәддә гијам,
 Күфри-зүлфун дағдыб мәст чыхыб ејлә хурам,
 Биләләр та ки, нәдир күфр илә иман, Сүсәни!

Бу гәдү гәмәттинә әтләсү хара јарашыр,
 Гашларын кушәсинә гәтлимә има јарашыр,
 Едә кәр зиндә ләбин ләфзи Мәсиһа јарашыр,
 Сәни һәр ким ки, севар башына севдә јарашыр,
 Ола сәркәштә вә диванәвү һејран, Сүсәни!

Күн ки, һәр күн ки, чыхар, дәркәһинә сәчдә едәр,
 Сәрә рағтарә кәлүр, ғылса гәдин бағә күзәр,
 Гөңчә кәр ағзын илә гаршы дура бојунун әјәр,
 Күфри-ешгин јетишиб бир јерә ким, еј кәфәр,
 Десәләр Вәзәһ, бөһтанды, мүсалман, Сүсәни!

Мәрһум Мирзә Шәфинин Тифлисте бир мәшүгәси вар иди. Бир мүддәт онунла севиширди. Нәһәјәт, ону кәнд әһлиндән олан бир варлы баласына вердиләр. Бундан сонра да онларын арасында мәктублашма давам едирди. Бу мәктубу да онун үчүн јазмышдыр.*

Јени сәфәрә чыхмыш ајым!
Көзүмдән узаглашан кими көнлүм көз јашлары ахытды.
Бу бир гәјдадыр ки, јола чыханын даһынча су сәһәрләр.

Кечә гаралан кими дејирәм ашигин өлүмү һичран кечәсиндә олур, күндүз чилвәләнен кими дејирәм өмрүн сәрмәјәси вүсал күнүндән ибарәтдир.

Һичран кечәсин мейһәтини кәр көрә кафәр,
Шәк јохду ки, инкар еләмәз рузи-ғијамәт.
Кәр заһиди-худбин билә зөвгини вүсалын,
Чәннәт тәләбиндән нә булур гејри-нәдамәт?

Достларын ајрылыг заманы бир-бирилә видалашмасы гәдим бир гәјда, көзәлләрин рафтары исә хош әдадыр. Бәс нә үчүн бу лаф олду, о хилаф?

Еј шәһрин мәшһур дилбәри, нә үчүн шәһәрдән шәһәрә дүшдүн?
О бәдирләмиш ај кими доланыб һилаламы дөндүн?
Сәндән узаг дүшәли көзләрим гәлгә јаш төкдү,
Сәнин үзүнү хәјалдан башга бир јердә көрмәк мүмкүн дејил.

О һансы јолун торпағыдыр ки, сәнин атынын налынын тозундан башыны көјләрә галдырмышдыр? О һансы мәнзилдир ки, мүшк сачларынын нәсинмидән Чин сәһрасынын пахыллыгы тутмушдур?

Сән јәһәр үстүндә бу чилвәләнен көзәллијиндә
Бу шәкил вә шәмәјиллә һараја гәдәм гојсан,
Улу фәләк пахыллыгындан сәнин гулағы һалгалы гулун олар,
Јер исә итаәтлә өз алына нөкәрчилик дамгасы басар.

Бу мәсәл гәләтдир ки, дејирләр: «Көздән кедән көнүлдән кедәр». Мадам ки, көздә идин, көздәјдин, шимди ки, көздән кетдин көнүлдәсән.

Көз ағлар ким, сәни көрмәз, көнүл худ сәндән ајрылмаз.
Мәкәр чисми-ләтифин, нәзәниним, сәрбәсәр чандыр?

Һарада ки, гәлб ајдынлыгы вар, нә дуа, нә салам? Орада ки, әманәт мәһәббәтдир, гәсид вә сифаришә нә һачәт?

*
Бу илтизамнамәнин клишесини И. К. Јениколопов өз китабында вермишдир. Бах:
И. К. Јениколопов. Поэт Мирза Шафи, Баку, 1938, сәһ. 25

Сәнин вүсал мәнзилинә сәба нечә јол тапа биләр ки,
Мәним хәјалымн гәсиди орадан кечмәјә чәсарәт етир.

Тәркиби-вүчудум игтизаји-вүсали-мейһринләдир вә әдәми-имканын гәләбәји-фәрағи-гәһринлә.

Мәни ешгин одуна јандырдым,
Чүнки көрдүн јанырам јан дурдун!

Гәјыт кәл, гәјыт кәл ки, сәнсиз нә көзүмдә ишыг вар, нә дә көнлүм-дә севинч.

Нә күлмәјә бир һәвәсим, нә сөһбәтә мејлим,
Нә отурмаға сәбрим, нә кетмәјә тагәтим.
Нә дөзмәјә гүдрәтим, нә аһ чәкмәјә гүввәтим вар,
Чаным додагда, көзүм јолдадыр.

Гәјыт кәл, гәјыт кәл, күнәш үзүнү көстәр, чамалыны пәрдәдән чы-харт, достлар мәчлисини зинәтләндир. Әлләрини кәсмәк јери дејил!

Түрүнч әвәзинә әлләрини кәссәләр, тәччүбүлү дејил,
Сән кәмәндинин һәр телиндә јүз кәсик баш кәздирисән.

ГӘЗӘЛ

Сән еј бизимлә һәмһүчрә олан, зөһд вәрәгини су илә ју,
Сән еј дөһмәз дост, ешг јолундан башга бир јолда гәдәм вурма.
Мәним кими гәмли ашигдән јарын мәһәббатиндән башга бир шеј сорма.
Мәним кими ашиглә јарын сөһбатиндән башга бир сөз данышма.
О вахтдан ки, мәним көнүл евим онун хәләткәһи олмуш,
Һансы тәрәфә бахсам онун үзүнү ашкар көрүрәм.
Үзү үстә чеврилиш фәләк улдузларда бәзәнәммишдир,
Јарын ардынча јүјүрүб тәрә гәрг олмушдур.
Баһардыр, сәјранә чыхыб шадлыг етмәк вахтыдыр,
Дур, меј вә пијалә илә архын канарында чадыр гур.
Достун астанасындән әсән күләк Вәзехи торпагдан галдырар,
Әлбәттә, севки јолунда өлән [кәс] мәшугун әтри илә дириләр.

ГӘЗӘЛ

Һәр заман ки, о гәддү гәмәт хәјалымдан кечир,
Аһ, көнүлдән вә јашлы көзләримдән нәләр кечир!
Еј шејх, мәнә јарын үзүнә бахмағы гадаган етмә,
Сән бәсирәт әһлинин көзүнә нәләр көрүндүјүнү һарадан биләсән?
Еј мәним јанымдан өтүб мәни мәһв едән,
Сән ајын јанындан кечиб ону мәһв едән күнәш кимисән.
Бунча ки, сән өз әтәјини јыхылмыш ашигиндән узаглашдырсан,
Мәним бу көдәк әлләрим сәнин белинә нә вахт чата биләр?!
Вәзехин бүтүн сөзләри она көрә шириндир ки,
Һәмишә сәнин ләләү шәкәриндән данышыр.

ГӘЗӘЛ

Чадырда әјләшмиш нәзәнин зүлфүнү үзүндән јығды,
Мәчәз зүлмәтиндән һәгигәт нуру парлады.
Көзүм достун көзүндә, әлим јарын гојунда гәрар тутду.
Бир тәрәфдән ешг јалварыр, о бири тәрәфдән һүсн наз едир.
Онун мәчлисинә јод тапмағ һәр хам адамын иши дејил,

Инди ки, беләдир, шам кими јериндә әјләшиб јан ва дөз.
 Гијамәт күнү Маһмудун түрбәсиндән бу сәс ешидиләр:
 Әјазын ғылыныч илә өләнә беһишт нә карәк?
 Јолда галмыш Вазеһ үчүн гаргаларын сәси зәнк сәдаларыдыр,
 Ардынча кетмәкдән јорулдум, мәнзил исә узагдыр.

ПОЕТИК ТӘРЧҮМӘЛӘР

ИКИ ГӘЗӘЛ

Кәл еј чаным ки, һичриндә додаға чатды бу чаным,
 Додағы гој додағыма, өзүн ал чаны, чананым.
 Сәнин атәшли чөһрәндән ики хисләт доғуб мәндә:
 Көзүм ағлар, өзүм јаннам, инан еј чешми-мәстаным.
 Хошам, гәмлә севинч тутса әкәр дүнјаны һәр јандан
 Нә онла, нә бунунлајам, мәним ешг олду үрфаным.
 Тачым аһ, көз јашым тәхт, ләшкәрим дәрди, гәмим әлкәм.
 Мән ешгә султан олсам да, сәнин ешгинди султаным.
 Фәнаја уграсам да, бил, фәғәт мәһв олмарам, чанан,
 Бу мүшкүл һикмәти өзкә тәбибдән сорма, лоғманым.
 О ширин ләләдән шәһд-шәкәр һәркаһ нәсиб олса,
 Маләкләр нуши-чан сөјләр мәнә көјләрдән, еј ханым.
 Никарым, вахт кәлиб чатды, бу хәстә ашиги јад ет,
 Мән өјлә хәстәјән анчаг, сәнин вәслинди дәрманым.
 Ким ешгин дәрдинә јанса о налә өјләјәр һәр дәм,
 Мән өјлә кизли јаннам ки, нә наләм вар, нә әфғаным.
 О мишкін зүлфләрин шөвгү, о әјтәк чөһрәнин меһри
 Кечәјлә күндүзү алмыш әлимдән, маһи-табаным.
 О јарын зүлфү рујиндән сән үмид көзләмә, Вазеһ,
 Тутарсан Чини-Мачини, әлиндә вардыр имканын.

* *
 *

Хош олсун ол көнүл, ешгә мекандыр,
 Вар олсун ол фикир, ешгә һәјандыр.
 Сусуз чешмәјә бәзәр ол үрәк ким,
 Нә ешгин дәрдини, нә гәм дујандыр.
 Бах, өјрән көр нечә парванә, бүлбүл
 Олублар ешг шейдасы, замандыр.
 Маһаббәт әһлине бу кафидир ким,
 Өз ешгилә о русваји-чәһандыр.

Маһаббәт мүрғи чөвлян етсә һарда,
 О ешг овлар, хәбәрдар ол, амандыр.
 Ики дүнјаны веррәм сән баханда,
 Мәнә ешгин бу сөвдасы әјандыр.
 Нечә, Вазеһ, әсири олмајым мән
 Бу ешгин гаршысында Гаф јаландыр.

ПОЕМА

МӘКТУБУН ИНТИЗАРЫНДА

Маһаббәт бағынын сәрви-рәваны,
 Мәлаһәт бағынын тазә фиданы,
 Учабојлулар ичрә фәхри-дөвран,
 Шикәстә гәлбләре мунисү дәрман
 Заманын ән сечилимиш новчаваны,
 Көзәлләрин көзәли, меһрибаны,
 Шәфәгдә, меһрдә көјләрдә бир әј,
 Вәфада, әһлдә јохдур сәнә тај.
 Хошәндәмсан, хошигбал, хошәмәлсән,
 Зәмәнәкөрмәммиш назлы көзәлсән.
 Илаһи, сән узаг ет бәднәзәрдән,
 Јанында бәднәзәр дүшсүн кәсәрдән.
 Сәни аллаһ көрүм ки, һифз ғылсын,
 Көнүл ајнан һәммишә ајдын олсун.
 Камынча кәрдишә кәлсин бу дөвран,
 Сәнә сағлыг диләр гәлб ол худадан.
 Дејирәм, дост ајағына дәјән даш
 Она јох, синәмә дәјсин мәним каш,
 Әбәди өмр ғыл сән бу чәһанда,
 Һәјатым олмасын сәнсиз бир аң да.
 О тазә гөнчәтәк әтрин вар олсун,
 Башында даима севдалар олсун.
 Маһаббәт шәртинин итмамы јетди,
 Бизим әрзи-һалын әјјамы јетди.
 Бизә гафил олубсан, бу нәдәндир?
 Чөврә мајил олубсан, бу нәдәндир?
 Фәрағында көзүм ганла долубдур.
 Бири Гүлзүм, бири Чөјһун олубдур.
 Бүтүн кирпикләрин хәнчәрсәјағы
 Төкәр гәлбим ганын үзүм ашағы.
 Дөврәм Дәчлә олуб көзүм јашындан,
 Отурмуш ган ичиндә мин-мин инсан.
 Үрәк көјләр кими әфғана кәлчәк,
 Көзүмдән јаш ахар күршад јағыштак.
 Мәним көз јашларым, һиммәт един сиз,
 Јарын мәскәнинә ахыб кедин сиз.
 Ајағына дүшүб назлы никарын,
 Јетирин әрзини бу бигарарын.
 Үрәјим парчаланмыш гәм әлиндә,
 Мәкәр зүлфү әсир сүбһүн јелиндән?
 Һардан бир гафилә кәлсә, гәрәрсиз
 Сүррүнәм мән, сүрүннәм ихтијарсыз.
 Бу хәстә гәлбимин аһы, нәвасы
 Олар ол гафиләнин зәнк сәдасы.
 Арајар, вармы јарын бир нишаны,
 Арајар ол јенијетмә чаваны.
 Нә үмид, нә чаваб тапмаз суалы,
 Суаллар дәф ғылмаз бу малалы.
 Нијә дидәм доллар һәсрәт јашыла
 Илаһи, кимсәни салма бу һала!
 Һарај, еј чәрх, әлиндән, нә едәрсән?
 Бу көнлүмү һәр аң дәрлә дидәрсән.
 Мәнә мин дәрди вердин, јохду дәрман;
 Бир аңлыг вәсл үчүн бу гәдәр һичран!
 Нечә мин синәјә дағлар чәкибсән,

Усанмзасан мэкэр бу чөврән сән?
 Нә оларды мәнәббәт олмајады!
 Олурду, каш бу мөнһәт олмајады!
 Үзүнү көрмәја јох алдә имкан,
 Нә да күл дәрмәдим вәслин бағындан.
 Нә бир кәс вар ки, һәмәсарым олсун.
 Нә бир кәс вар мәнним гәмхарым олсун.
 Кимә дејим, илаһи, вәсфи-һалым?
 Кимә дејим бу дәрдим, бу мәләлим?
 Бу әсрәра, илаһи, кимди мәнһәм?
 Де кимдә вар бу дәрдилә гәм —
 Ки, она сөјләјим дәрдими бир дәм?
 Алым ондан бу дәрдә бәлкә мәнһәм.
 Еј әнбәр гоһулу сүбһүн күләји
 Хәбәр кәтир, севиндир бу үрәји.
 Сән еј ашигләрин дәрдинә мәнһәм,
 Мөнһәткеш инсана ән јакын һәмдәм,
 Тутулса гөнчәтәк бир гәлб кәдәрдән,
 Сән ошу күл кими хәндан едәрсән.
 Нә олар ки, олуб мәнһәмә-әсрар
 Бизим дә дәрдимиздән ол хәбәрдар.
 Данышым мән јарымын фиргәтиндән,
 Хәбәр верим чәфаву мөнһәтиндән.
 Мәнним бу һалыма рәһм ејләјиб сән,
 Түкәнмәз дәрдинә имдад едәрсән.
 Кедиб сән јанына ол зүлмкарын,
 Јетир пейманыны ашиги-зарын.
 Онун вүсәлына јетән заманда
 Таләсмә һалымы шарһу бәјанда.
 Амандыр, хәтиринә дәјмә бирдән,
 Бәлкә дә рәмзи вар, кизлиндә сәндән.
 Әввәлчә башына долан онун сән,
 Мәнним әвәзимдә өп көзләриндән
 Јетир бу әрзими гәлб овлајана,
 Кәдәрли гәлбләрә мәнһәм гојана.
 Ламадәм, ләһзә-ләһзә, сән мүдам де,
 Она мәндин дуа сөјлә, салам де.
 Әжәр лүтф ејләјиб һалым сорарса,
 Бу идбар олмуш игбалым сорарса,
 Нә кечәм вар, нә дә бир күндүзүм вар.
 Нә бир иш көрмәја јох мәндә кирдар.
 Гарарым ол шәкәркөфтарым иди,
 Мәларым ол көзәлрәфтарым иди.
 О сөзләрдән үрәкдә дәрд галмыш,
 О рәфтардан мәнни туфанлар алмыш.
 Үрәкдә гәм, бу чанымда сојуг тәр,
 һәјәт бағчамда да әсир күлөкләр.
 һарәј, мәнним баһар фәслим нә солду?
 һәјәт чешмәм даһа көрүнмәз олду.

ГӘЗӘЛ

Бу хәстә гәлбимә руһи-рәванды.
 Мәни шад ејләди, о верди намә,
 Нә намә, әтрдә мисли-шәмама.
 Долунча дағу-сәһра мишк илә мән —

Дедим аһу көбәји кәлди Чиндән.
 Башымдан әглими алды бир анда,
 Дәјишди һалымы бу хәстә чанда.
 Ачаркән намәни кетди кәдәр-гәм,
 Кәрамәт гапысы ачылды ол дәм.
 Бу намә дилрүба, о јардан иди,
 О мунис севкилим дилдардан иди
 Каһ өлдүм, каһ да гәлбим үстә гојдүм,
 Мәнә севинч кәтирмишијди, дујдүм.
 Фәгәт бирдән һалым олду пәришан,
 О хәттә бахмағым дејилди асан.

Тәәччүб ејләјирдим игбалымдан,
 Мәнә намә кәлиб мишкинхалымдан.
 Баханда намәја һалым дурулду,
 Үрәк дә намәнин әтрилә долду.
 Илаһи, бу нечә хош саәт иди?
 Бу ки, бир әвәсиз саәдәт иди.
 Мәкәр бу дөвранын рәји доланды,
 Јатан бәхтим мәкәр, бирдән ојанды?
 Нә олду чөврү чәрх, ол зүлми-дөвран?
 О зүлмүндән мәкәр олду пешиман?
 Охудум намәсин күлүзлү јарын,
 Ишиндән һали олдум ол никарын.
 О намә чоһ шәфәггәтлә јазылмыш,
 Нечә лүтфү мәнәббәтлә јазылмыш!
 Јазыб: «Еј һичранын бәндиндә дустаг,
 һичрана сәбрлә дөзәрләр анчаг,
 Гој, үзүн дөнмәсин чөврү-фарагдан,
 һичримдә әл үзүмә сән иштијагдан.
 Нәлә әскилмәмиш мәнһрин јанымда,
 Севдан башымдадыр, зөвгүн чанымда.
 Сәни унутмарам, фикриму олмуш:
 Нә вахт оллам о јарыма һамағуш.
 Бүтүн ешг әһлине бу бир мәрәмдыр,
 Наумидлик мәшуглара һарамдыр...»
 Кәл, еј сағи, кәтир бир чами-күлкүн,
 Үрәкдә пас тутан дәрдими силсин.
 Шүкүр олсун ки, бәхтим дә јар олду,
 Нә хош әјјам, нә хош рузикар олду!
 Кәл, еј Вазех, мәчәзи-ешгдән сән —
 һәгигәт тап, онунла јүксәләрсән.

ГӘЗӘЛ

Бизә һәмсөвбәт олан өзкә китаб алмаз әлә,
 Сән дә заһидлиин о дәфтерини тулла сәлә.

Мән жарын хәстәсијәм, ешгдән өзкә демә сөз,
Мәни дилдарымын ешги беләчә салды чөлә.
О замандан ки, мәним гәлбимә јол тапды о јар.
Унуда билмәјирәм мән ону бир ан да белә.
Бу фәләк ким сәнә улдузла бәзәнмишкөрүнүр,
Бәлкә ашигдир о да, сиррини фаш етмәз һәлә?
Инди күл фәслиди, чөлләрдә тамаша дәмидир,
Чых чәмән сејринә, еј мәчлиси гур, шадлыг елә.
Јардан версә хәбәр Вазеһә о бәди-сәһәр,
Гәбрдә олса әкәр, бил ки, кәләр бир дә дилә.

ГӘЗӘЛ

Сәнин ол сәрв бојун, бил, нә заман јада дүшәр,
Көзүмүн јашы ахар, гәлб еви фәрјада дүшәр.
Јарымын күл үзүнә бахмагы мән' ејләмә, шејх,
Бихәбәрсән, бу саваб ешгдә устада дүшәр.
Ај илә күн кимијик, јар көрүнән анда мәним,
Санасан ки, вүчудум туфәна, ја ода дүшәр.
Мәнтәк ешгин гулунун дамәнинә чатмаз әли,
Кәмәрин фикри нә вахт бу дили-нашада дүшәр.
Вазеһин ше'ри билирсән нијә ширинди, күлүм?
О шәкәр ләбләринин шөвгү илә дада дүшәр.

Салман Мумтазын Мирзә Шәфи Вазеһин ирсиндән мүәјјәнләш-
дирдији 81 мисра ше'р Мирзә Мейди Пачирин әлјазмасындан алын-
мышдыр.

Мирзә Шәфи Вазеһ

ШЕРЛӘР МӘҶМУӘСИ («ЧҮНК»)

Мирза Шафи Вазех

ПОЭТИЧЕСКИЙ СБОРНИК («ДЖУНГ»)

Рәсәми Әзизов Р.
Бәдди редактору Сәфәров Ф.
Техники редактору Агајев Т.
Корректорлары Т. Гулијев, А. Мәликова

ИБ № 1143

Јыгылмаға верилмиш 20. 09. 84. Чапа имзаланмыш 01. 10. 86. Кағыз форматы 70×90/16. Офсет кағизы. Шрифти
әдәби гарнитур. Офсет чап усулу. Шәрти чап варағи 19,60. Рәклик шәрти ч/в. 19,60. Нәс-нәширјјат варағи 15,86.
Тиражи 1600. Сифариш 787. Гимәти 1 ман. 60 гәп.

«Елм» нәширјјаты 370143, Бақы-143, Нариманов проспекти, 31. Академија шәһәрчији. Әсас бина.
Азәрбајҹан ССР Дәвләт Нәширјјат, Полиграфја ва Китаб Тичарат Ишләри Комитәсинин-26 Бақы комиссары
адмла матбәәси. Бақы, Әли Бајрамов күч, 3.

آکادمی علوم جمهوری شوروی سوسیالیستی آذربایجان

انستیتوی ادبیات بنام نظامی

میرزا شفیق واضح
مجموعه اشعار

انتشارات «دانش»

باکو - ۱۹۸۶

مقدمه

میرزا شفیع واضح (۱۸۵۲-۱۷۹۲) در ادبیات قرن نوزدهم آذربایجان با اشعار رقیق غنائی و افکار مترقی خود مقام برجسته‌ای را حاز است. از اشعار وی سوز و گداز و ناله و فریادهای قلبی که دچار فشار محیط درد آور زمان خود بوده و در حسرت آزادی می‌طپیده است، بگوش می‌رسد.

آثار میرزا شفیع مدت‌ها پیش از اینکه در زادگاه خودش طبع و نشر گردد، نخستین بار در آلمان و سپس در تمام کشورهای اروپا و روسیه بطرز شگفت‌آوری بچاپ رسیده و باعث شهرت و معروفیت مؤلفش گردیده است.

در شناسائی میرزا شفیع واضح در آلمان فریدریخ بودنشتدت (۱۸۹۲-۱۸۱۹) سیاح و شاعر آلمانی دارای خدمات شایسته‌ای است. بودنشتدت نه تنها بجهت ترجمه اشعار میرزا شفیع معروفیت بهمرسانده است، همچنین وی بعنوان بهترین مترجم آثار پوشکین، لومانتوف، تورگنوف و شکسپیر نیز شهرت جهانی دارد. آثار بین بسیاری از آثار نویسندگان شرق و غرب که بزبان آلمانی ترجمه نموده‌است، اشعار میرزا شفیع از لحاظ موفقیت بینظیر بوده است. این اشعار از سال ۱۸۵۰ تا ۱۹۲۴ تنها در آلمان صد و هفتاد بار با تیراژهای قابل توجهی چاپ شده و هر دفعه مورد پسند مردم واقع گردیده است.

برای پی بردن با استعداد شگرف و موفقیت بینظیر میرزا شفیع واضح کافیت در نظر گرفته شود که اشعار وی بلافاصله پس از ترجمه بزبان آلمانی تا اوایل قرن بیستم تمام زبانهای اروپائی و روسی ترجمه شده و پی در پی طبع و نشر گردیده است. فریدریخ بودنشتدت که از اواخر سال ۸۴۳ تا اوایل ۸۴۵ ادققلیس اقامت

بامقدمه و ترتیب و ترجمه: حمید محمدزاده

عزیز میر احمد اوف

هرمز عبد الله زاده فریور

زیر نظر

خط از

گزیده بود در نزد میرزا شفیع واضح بآموختن زبانهای آذربایجانی و فارسی
میردازد و بزودی روابط استاد و شاگردی برشته مودت و دوستی مبدل میگردد
و ضمناً سیاح آلمانی در مجالس «دیوان حکمت» که از طرف شاعر آذربایجانی طرح
ریزی شده بود، شرکت میجوید. بودند شدت در مراجعت بوطن دیوان کامل
دوست و معلم خود را نیز بعنوان هدیه و یادگار همراه میبرد. در این خصوص شاعر
آلمانی در کتاب مشهور خود «هزار و یک روز در شرق» بطور مبسوط قلمفرسائی
مینماید و از علامه گنجی ای با صمیمیت یاد میکند:

«علامه گنجی ای میرزا شفیع، تو باز هم در خاطر من مجسم میشوی. پشیمانیهای
تو درست درآمد، وعده های تو بفر رسید، سرودهای تو در قلب زنان و دختران ما
بهترین ماوی پیدا کرد، اکنون نام تو در باختر با احترام و افتخار یاد میشود.»
متأسفانه بودند شدت همین صمیمیت و وفاداری را نسبت بدوست و استاد
خود تا پایان عمر حفظ نمیکند. سود سرشاری که از طبع پی در پی اشعار میرزا شفیع
عاید میشود و مخصوصاً شهرت روز افزون نغمه ها ویرا منحرف می نماید و راه
بیوفائی و خیانت سوق میدهد. بدین طریق از سال ۱۸۷۴ بودند شدت دیگر بعنوان
مترجم نغمه ها سخن نمیگوید، برخلاف نوشته هائیکه تا این زمان بچاپ رسانده
بود، خود را مؤلف آنها قلمداد میکند. وی باین نیز اکتفا ننموده شاعر بودن میرزا
شفیع را نیز انکار کرده است.

اگر آثار میرزا شفیع در زمانیکه او در قید حیات بود چاپ میگردید و یا اگر
مروارایم بر روی دستویسهای شاعر پرده نسیان نمکشید نه فرید بخ بودند شدت
و نه اشخاص نظیر آدولف برتره که در اینکار زشت به هموطن خود کمک کرده اند،
بهیچوجه نمیتوانستند در صدد غصب میراث شاعر و فیلسوف آذربایجانی
برآیند. متأسفانه چون میرزا شفیع مواظب تدوین و حفظ آثار خود نبود
است، لذا میتوان گفت که همین بی مبالائی شاعر قبل از همه وسیله را برای
دستبرد و سوء استفاده دیگران فراهم آورده است.

ادبای آذربایجان در امر تحقیق احوال و آثار میرزا شفیع زحمات بسیاری
کشیده و در این رشته موفقیت های قابل توجهی بدست آورده اند.

چنانکه در جمیع آوری اشعار میرزا شفیع سلمان ممتاز ادیب مشهور و عالم
و محقق آذربایجانی خدمت بسزائی انجام داده است. سلمان ممتاز در
سال ۱۹۲۶ با طبع و نشر پنج غزل، یک مخمس و یک عدد نامه متمع، هر
گونه شک و ابهام را که در مورد شاعری میرزا شفیع ایجاد گردیده بود از بین برد
و برای پژوهندگان بعدی اسناد گرانها تقدیم داشت.

مع التأسف تدقیق و گردآوری میراث ادبی میرزا شفیع بعد از سلمان ممتاز
در یک استقامت دیگری پیش رفت و باید بطور صریح متذکر گردید که این طرز
هیچگونه نتیجه مثبتی در بر نداشت. از سال ۱۹۲۶ تا امروز آثار میرزا شفیع
بغیر از ۸۱ مصرعیکه سلمان ممتاز آنها را مشخص نموده است، هیچگونه
تصنیف اصلی بدست نیامده است. با اینکه دانشمندان معروف نظیر علی
اژدر سعید زاده، ای. ک. یخی کولوپوف، میکائیل رفیعلی و سایرین درباره میرزا
شفیع کتب جداگانه تالیف نموده و قسمتی از نکات تاریک زندگی این شاعر
را که مثل آثارش در پس پرده ابهام مانده بود، روشن ساخته اند، مع هذا
این تحقیقات با تمام جنبه های مثبت که در بر داشته است، دارای
نکات ضعیفی نیز بوده است. نقطه ضعف این تحقیقات عبارت از
اینست که آثار شاعر مستقیماً مورد بررسی قرار نمیگیرد و عوض اینکه اس
تحقیق بر پایه تالیفات متکی گردد، به جزئیات زندگانی وی پرداخته میشود
و بدین طریق سعی میشود که جای خالی بحساب این تفصیلات پر شود
و با اصطلاح رفع نقیصه بعمل آید. بالنتیجه تحقیقات علمی بتوضیح
واضحات مبدل میگردد. حقایقی که بودند شدت به هیچوجه در صدد
انکار آنها بر نیامده است از قبیل شخصیت تاریخی میرزا شفیع و زیستن
وی در قرن نوزده، ملاقات وی با یک عده سیاح آلمانی و از آن جمله

بودنشدت و روابط دوستی آنها و سایر « باثبات » می رسد. در صورتیکه استراق ادبی فقط وقتی میتواند به ثبوت برسد که آثار میرزا شفیح بطوریکه جمع آوری گردد. والا این مسئله، چنانچه حالا نیز هست، لاینحل خواهد ماند. این تصور که گویا نسخه اهدائی شده به بودنشدت مجموعه منحصر به آثار شاعر بوده است، یکی از عمده ترین موانع تجسس و تحقیق آثار میرزا شفیح گردیده است. بدیهی است که خود بودنشدت در ایجاد چنین تصورات ذیدخل بوده، چنانکه در یکی از مصاحبات خود گفته است که پس از مرگ میرزا شفیح درین دفاتر نوشته هایش هیچ یک از این نغمات پیداشده است. او درباره تقیثش دفاتر و اسناد میرزا شفیح پس از مرگش اطلاعات دیگری نمیدهد و معلوم نمیشود که چه کسانی این اسناد را بررسی کرده اند؟ ضمناً معاصرین شاعر نیز در این مورد سکوت ورزیده اند. با احتمال قوی خود این شایعات بمنظور یأس و نومیدی مدققتین و تضعیف اراده آنها عمداً ایجاد گردیده است.

میرزا شفیح هر قدر هم در امر محافظه آثار خود بی اعتنائی بخرج دهد و در اهداء دستخط های زیبای خود بسیا حانیکه بدیدار وی میشتافتند بهر اندازه سخاوت نشان بدهد، باز هم اصولاً بایستی قسمت معینی از میراث ادبی وی در زادگاه خود باقی مانده باشد. آنچه ما را باظهار این نظر دلگرمی میدهد همانا مجموعه اشعار است که در این اواخر از آثار میرزا شفیح بدست آورده ایم.

اصل سفینه که فوق تیب آنرا تقدیم خوانندگان محترم میداریم در انستیتوی آثار خطی بنام ک. کلیدزه آکادمی علوم گرجستان میباشد و شماره ترتیبش (۱۳۷) ۱۰۷ P است. فعلاً درباره تاریخ ورود و محل اولیه این کتاب اطلاعات کافی در دست نداریم. بهر حال از اینکه سند مزبور دارای دو شماره است، جای تردید نمیماند که جزو آثار

قدیمه این مخزن میباشد. در کاتالوژی این مخزن نسخه مزبور مجموعه اشعار « نامیده شده است. البته کسانی که کاتالوژی این نسخه را ترتیب داده اند، در نامگذاری آن اشتباه نکرده اند. در حقیقت نیز از آغاز این کتاب معلوم میشود که کسی که با آثار متقدمین آشنائی کامل داشته است، بهترین ابیات و رباعیات و غزلیات آنها را جمع آوری نموده و بر حسب موضوع ترتیب داده و این مجموعه را بوجود آورده است. در این سفینه علاوه بر اشعار سعدی، حافظ، مولوی، اوجک، رشید و طوطا، جامی، نوائی، عرفی، غزالی، انوری، اثیرالدین، وحشی، اهلی که از شعرای نامی میباشد، از آثار شعرای غیر معروف و بعضاً گمنام نیز گردآوری شده است.

جلد سفینه تیماج سیاه، قطع ۲۲ x ۱۶/۴ سانتیمتر، شماره صفحات ۲۱۵، کاغذ آبی، در هر صفحه ۱۲ بیت با مرکب سیاه بخط نستعلیق مشکسته نوشته شده است. در حاشیه بعضی از صفحات علاوه بر دوازده بیت متن، اشعار دیگر نیز از طرف نویسندۀ سفینه مرقوم گردیده است. سفینه کامل و تمام صفحاتش بدون کسر و نقصان میباشد. در نتیجه مطالعات معلوم گردید که این سفینه به میرزا شفیح واضح تعلق داشته و در سال ۱۸۲۱ زمانیکه در زادگاه خود شهر گنجه مقیم بوده بقلم آورده است. برای اثبات این دعوی دلایلی که در دست داریم عبارتست از:

- ۱- صفحات ۳ و ۱۳۸ و همچنین پایان سفینه به مهر میرزا شفیح

مهور است سجع مهر عبارتست از « عبد الراجی شفیح ۱۲۳۴ ».

- ۲- سفینه از طرف شخص واحدی نوشته شده است و با مقایسه خط آن با نمونه خطوطیکه از میرزا شفیح واضح در دست است، مخصوصاً از تطبیق آن با خط التزام نامه ای که میرزا شفیح در سال ۱۸۳۰ نوشته است، کاملاً مشهود میگردد که خط سفینه از میرزا شفیح

واضح است.

۳- سطوریکه در پایان سفینه مرقوم است، جای هیچگونه تریبی درباره کاتب آن باقی نمیگذارد، «بحسب الخواش بعضی رفیقان مسوده نمود در ۲۷ رجب شفیع زاده مرحوم استاد صادق معمار ۱۲۳۶» میرزا شفیع مهر خود را در زیر این سطور نهاده است.

اهمیت این سفینه فقط با تعلق آن به میرزا شفیع و تحریر آن از طرف خود شاعر محدود نمی ماند. ارزش بی نظیر و جنبه شایان توجه آن برای تاریخ ادبیات عبارت از آنست که این مجموعه حاوی قسمتی (۲۱۴ مصرع) از آثار میرزا شفیع میباشد و این مقدار بیش از دو برابر اشعار است که تاکنون از آثار اصلی شاعر در دست داشتیم. اشعار نامبرده که عبارت از پنج تک بیت و دو غزل و یک مثنوی میباشد، آثار بدون شک و شبهه میرزا شفیع محسوب میشود. آثار بدون شک و شبهه میرزا شفیع برای آن گفته میشود که در تمام تصنیفات تخلص واضح یا در بیت مقطع و یا در فوق تک بیت ها نوشته شده است.

برتری این قسمت از آثار میرزا شفیع نسبت با شعاریکه تاکنون در دست داشتیم علاوه بر کمیت آنها در آنست که بخط خود شاعر نوشته شده است. باید دانست که از میراث ادبی میرزا شفیع آنچه تا این اواخر معلوم بود یا از طرف دوستان وی نوشته شده است و یا از طرف بودنشدن بآلمانی ترجمه شده که اصل آنها تا امروز بدست نیامده است.

علاوه بر آثار مذکور در سفینه چند غزل و قطعه و رباعی نیز موجود

۱- سلمان ممتاز جمعا در حدود ۸۱ مصرع از آثار میرزا شفیع را تعیین نموده و هیچیک از اینها بخط خود شاعر نوشته نشده است. تمام آنها از مجموعه متعلق به معاصر و دوست میرزا شفیع، میرزا مهدی ناجی بدست آمده است.

است که فعلا ممکن است بطور احتمال آنها را از آن میرزا شفیع دانست زیرا در این اشعار برخلاف آثار دیگر هیچگونه تخلصی نوشته نشده و تا آنجا که حافظه اجازه میدهد، این اشعار را در آثار دیگران ندیده ایم. دو غزل میرزا شفیع در صفحات ۱۰۵ و ۱۰۶ سفینه میباشد و غزل اول عبارت از ۲ مصرع است و مطلع آن:

بیا ای جان که جان بی تو بلب آمد ز هجرانم
لبت را بر لبم آور بگیر آنکه ز تن جانم

و مقطعش:

ز زلف و روی آن دلبر مدار امیدای واضح
بگیرم چنین و ماچین را دهد گرد دست جانانم

میباشد. این غزل که متضمن درد هجران و وفا به عشق میباشد از لحاظ صنعت شعری بقدری پخته و روان است که نمیتوان آنرا از اشعار دوره نخست میرزا شفیع محسوب داشت. غزل دوم شامل ۱۴ مصرع است. ابیات مطلع و مقطع آن به ترتیب عبارتست از:

خوشا آن دل که آن دل جای عشقست
خوشا آن رأی که یارای عشقست
اسیر عشق واضح چون نباشم

که کسوه قاف سر در پای عشقست

در این غزل شاعر از علویت قلبی که آکنده از محبت است، سخن میگوید و نشان میدهد که انسان فقط با بال و پر عشق میتواند به درجه عالیه بشری صعود نماید و باید عاشق از پروانه و بلبل درس فداکاری و از خود گذشتگی بیاموزد. در نظر شاعر دلی که از عشق و غم و سودای عشق خالیست مانند چاه کور بی فایده و

بی معنی است .

در بارهٔ مثنوی میرزا شفیج بحث جداگانه ای لازم است . این مثنوی که حاوی ۱۷۰ مصرع می باشد و عنوان « نرسیدن و رسیدن نامه » را دارد از حیث اصالت و حجم و مضمون در بین آثار میرزا شفیج شامل مقام مهمی است . زیرا از مثنویات میرزا شفیج فعلاً فقط ترجمهٔ آلمانی « سعدی و شاه » ، « تیمور » و « درویش » درست است ، که همهٔ آنها از لحاظ حجم نسبت باین مثنوی بسیار کوچکند . با آنکه در جلد دوم تاریخ ادبیات آذربایجان (چاپ ۱۹۶۰ صفحه ۹۳) از این اشعار بعنوان منظومه یاد شده است ، در حقیقت جادداشت که از آنها بعنوان حکایت منظوم و تمثیل یاد می شد .

معلوم است که قسم اول ترجمهٔ بودن شدت عبارت از اشعار است که میرزا شفیج دربارهٔ عشقی که گویا در جوانی نسبت بدختری زلیخا نام در دل می پرورانده ، سروده است . مثنوی « نرسیدن و رسیدن نامه » نیز از لحاظ موضوع و مضمون در روح این سلسله اشعار است و می تواند در ردیف آنها محسوب گردد . حتماً این مثنوی در دست فیدرینج بودن شدت نبوده است و الا مترجم نغمات که برای سود بیشتری در تکمیل چاپهای مختلف میکوشید و هر دفعه به حساب اشعار و ابیات بر حجم آنها می افزود ، این مثنوی را از چشم دور نمیداشت و ترجمهٔ آن نیز مبادرت میورزید .

در این مثنوی از زیبایی و دلربایی معشوقه صحبت بمیان می آید ، عاشق آرزو میکند که این سرو گلزار محبت و مهر آسمان وفا از چشم زخم بد نظر دور و مصون ماند ، گردش دوران بکام وی گردد و آسیمی بروی نرسد .

... اگر خاری خلد در پای آن دوست خلد بر سینه ام بر جای آن دوست ...

بعد از این مقدمه عاشق به حسب حال خود می پردازد و از دوری و فراق یا ر خود شکوه میکند ، و در هجر معشوقه

چو دل چون رعد آرد ناله افغان بیاردا شک دیده مثل نیسان
... از هر کجا که کاروانی می رسد عاشق بامید بدست آوردن خبر از معشوقه به سوی آن روان میگردد ...

پس از آنکه سوز و گداز و رنج و الم عاشق مبتلا به هجران بطرز مؤثری تصویر میشود ، نامهٔ معشوقه به عاشق می رسد . این نامه که حاکی از وفاداری معشوقه است ، ضمناً متضمن نصیحت نیز می باشد و آن عبارت از اینست که به عاشق راه صبر و سلوک را نشان میدهد و از ناله و شکوه در هجران او را منع مینماید . مثنوی با آنکه بار و روح یأس و شکایت شروع میشود ، معهذا با حس نیک بینی و امید بپایان می رسد . با تعیین این نسخهٔ خطی از آثار میرزا شفیج واضح فعلاً نتایج زیر بدست می آید :

۱ - شک و تردیدی که در بارهٔ شاعری میرزا شفیج از طرف بودن شدت و آدولف برژه و دیگران ایجاد گردیده بود ، بار دیگر بطور قطعی رد میشود . برای آنکه سفینه مورد بحث که در سال ۱۸۲۱ خاتمه پذیرفته است ، بخوبی نشان میدهد که میرزا شفیج بیست و دو سال قبل از آشنائی با بودن شدت شاعر کاملی بوده است .

۲ - تاکنون در تاریخ ادبیات آذربایجان اصولاً ابتدای شاعری میرزا شفیج را از سالهای سی ام قرن گذشته محسوب میداشتند . این سفینه و اشعار حاکی است که میرزا شفیج در سالهای بیستم قرن نوزدهم بعنوان یک شاعر شناخته شده بود و اینکه نسخهٔ فوق الذکر را بنا بخواهش بعضی دوستان جمع آوری کرده شاهد این مدعا است .

۳ - این سفینه وسیلهٔ خوبی برای تعیین سال تولد شاعر نیز

میباشد. در ورقه رسمی که در سال ۱۸۴۵ تنظیم شده است، تاریخ تولد میرزا شفیع را ۱۸۰۵ نوشته اند. اگر این تاریخ را قویاً بحقیقت فرض کنیم باید قبول نماییم که میرزا شفیع در شانزده سالگی این مجموعه را با تمام رسانده است و در این سن و سال شاعر مشهوری بوده است. البته این فرضیه بعید بنظر میرسد و بدین جهت باید به کسانی که تاریخ تولد شاعر را سال ۱۷۹۲ نوشته اند، حق داده شود و این تاریخ را قبل از همه علی‌اثر در سعیدزاده نشان داده است.

۴- پیدا شدن این نسخه ناصوابی این احتمال را که گویا میراث میرزا شفیع از بین رفته است و همچنین نادرستی حکم بخارج برده شدن تمام آنها را نشان داده و این مسئله از لحاظ ترغیب مدققین در جستجوی میراث ادبی شاعر در وطن خود و ازدیاد امید به ثمر رسیدن این جستجو بسیار مهم است.

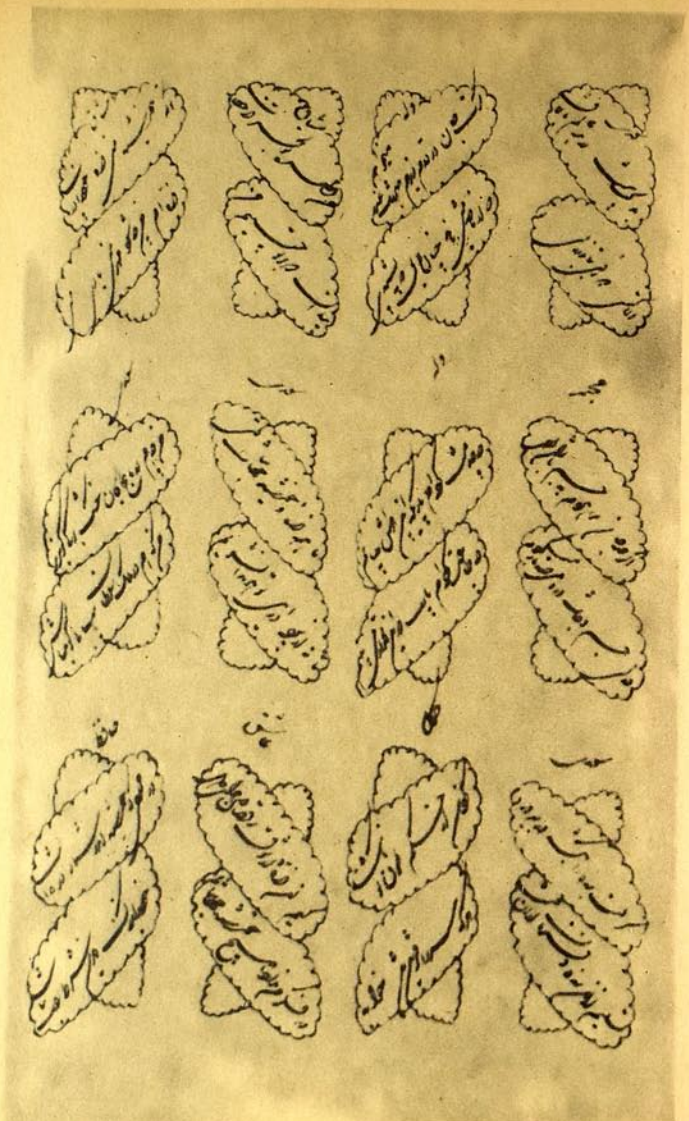
چنانکه متذکر گردیدیم میرزا شفیع واضح اشعار خود را در صفحات مختلف سفینه نوشته است بمنظور آسان کردن کار خواننده تمام آنها را در آخر کتاب در یکجا جمع آوری نمودیم. همچنین برای تکمیل این مجموعه آن قسمت از آثار شاعر را که از طرف سلمان ممتاز در سال ۱۹۲۶ بطبع رسیده است، باین کتاب الحاق گردید.

حمید محمدزاده

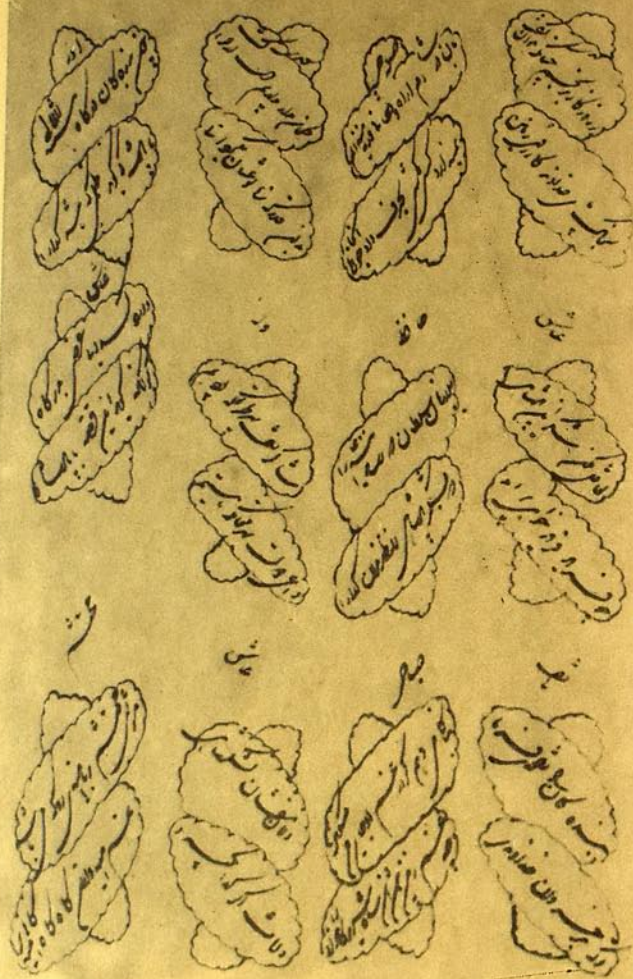
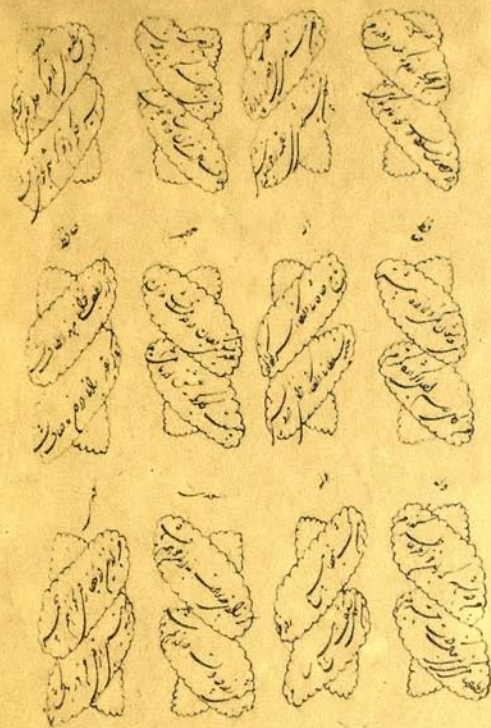

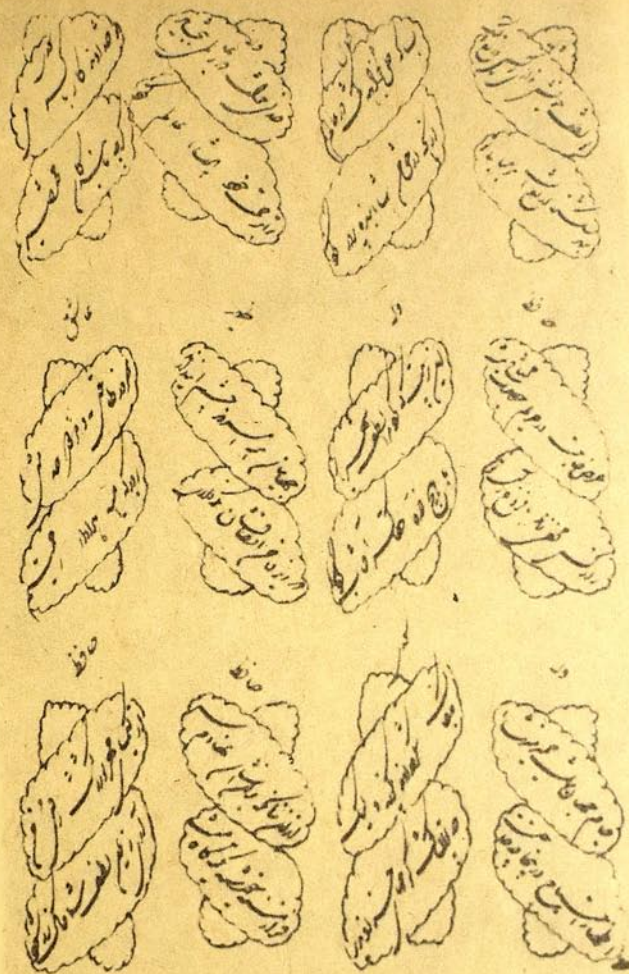

Handwritten text in Persian script, likely a signature or note, located at the bottom of the page.

Handwritten notes in a cloud-like shape, likely a signature or date, possibly reading "17. 10. 1870".

سان محمد بن عبد الله

Handwritten text in Arabic script, likely a signature or a small note, located in the bottom right corner of the page.

مفتی

دعای خیرین و دعا

فصل در بیان احوال و حال

مجلس ۱۰۰

جانب حوت،
الملك حوت،

بسم الله الرحمن الرحيم
الحمد لله رب العالمين
والصلاة والسلام على
سيدنا محمد وآله الطيبين
الطاهرين

مدرسه علمیه

۱۰۰
 ۱۰۱
 ۱۰۲
 ۱۰۳
 ۱۰۴
 ۱۰۵
 ۱۰۶
 ۱۰۷
 ۱۰۸
 ۱۰۹
 ۱۱۰
 ۱۱۱
 ۱۱۲
 ۱۱۳
 ۱۱۴
 ۱۱۵
 ۱۱۶
 ۱۱۷
 ۱۱۸
 ۱۱۹
 ۱۲۰
 ۱۲۱
 ۱۲۲
 ۱۲۳
 ۱۲۴
 ۱۲۵
 ۱۲۶
 ۱۲۷
 ۱۲۸
 ۱۲۹
 ۱۳۰
 ۱۳۱
 ۱۳۲
 ۱۳۳
 ۱۳۴
 ۱۳۵
 ۱۳۶
 ۱۳۷
 ۱۳۸
 ۱۳۹
 ۱۴۰
 ۱۴۱
 ۱۴۲
 ۱۴۳
 ۱۴۴
 ۱۴۵
 ۱۴۶
 ۱۴۷
 ۱۴۸
 ۱۴۹
 ۱۵۰
 ۱۵۱
 ۱۵۲
 ۱۵۳
 ۱۵۴
 ۱۵۵
 ۱۵۶
 ۱۵۷
 ۱۵۸
 ۱۵۹
 ۱۶۰
 ۱۶۱
 ۱۶۲
 ۱۶۳
 ۱۶۴
 ۱۶۵
 ۱۶۶
 ۱۶۷
 ۱۶۸
 ۱۶۹
 ۱۷۰
 ۱۷۱
 ۱۷۲
 ۱۷۳
 ۱۷۴
 ۱۷۵
 ۱۷۶
 ۱۷۷
 ۱۷۸
 ۱۷۹
 ۱۸۰
 ۱۸۱
 ۱۸۲
 ۱۸۳
 ۱۸۴
 ۱۸۵
 ۱۸۶
 ۱۸۷
 ۱۸۸
 ۱۸۹
 ۱۹۰
 ۱۹۱
 ۱۹۲
 ۱۹۳
 ۱۹۴
 ۱۹۵
 ۱۹۶
 ۱۹۷
 ۱۹۸
 ۱۹۹
 ۲۰۰
 ۲۰۱
 ۲۰۲
 ۲۰۳
 ۲۰۴
 ۲۰۵
 ۲۰۶
 ۲۰۷
 ۲۰۸
 ۲۰۹
 ۲۱۰
 ۲۱۱
 ۲۱۲
 ۲۱۳
 ۲۱۴
 ۲۱۵
 ۲۱۶
 ۲۱۷
 ۲۱۸
 ۲۱۹
 ۲۲۰
 ۲۲۱
 ۲۲۲
 ۲۲۳
 ۲۲۴
 ۲۲۵
 ۲۲۶
 ۲۲۷
 ۲۲۸
 ۲۲۹
 ۲۳۰
 ۲۳۱
 ۲۳۲
 ۲۳۳
 ۲۳۴
 ۲۳۵
 ۲۳۶
 ۲۳۷
 ۲۳۸
 ۲۳۹
 ۲۴۰
 ۲۴۱
 ۲۴۲
 ۲۴۳
 ۲۴۴
 ۲۴۵
 ۲۴۶
 ۲۴۷
 ۲۴۸
 ۲۴۹
 ۲۵۰
 ۲۵۱
 ۲۵۲
 ۲۵۳
 ۲۵۴
 ۲۵۵
 ۲۵۶
 ۲۵۷
 ۲۵۸
 ۲۵۹
 ۲۶۰
 ۲۶۱
 ۲۶۲
 ۲۶۳
 ۲۶۴
 ۲۶۵
 ۲۶۶
 ۲۶۷
 ۲۶۸
 ۲۶۹
 ۲۷۰
 ۲۷۱
 ۲۷۲
 ۲۷۳
 ۲۷۴
 ۲۷۵
 ۲۷۶
 ۲۷۷
 ۲۷۸
 ۲۷۹
 ۲۸۰
 ۲۸۱
 ۲۸۲
 ۲۸۳
 ۲۸۴
 ۲۸۵
 ۲۸۶
 ۲۸۷
 ۲۸۸
 ۲۸۹
 ۲۹۰
 ۲۹۱
 ۲۹۲
 ۲۹۳
 ۲۹۴
 ۲۹۵
 ۲۹۶
 ۲۹۷
 ۲۹۸
 ۲۹۹
 ۳۰۰
 ۳۰۱
 ۳۰۲
 ۳۰۳
 ۳۰۴
 ۳۰۵
 ۳۰۶
 ۳۰۷
 ۳۰۸
 ۳۰۹
 ۳۱۰
 ۳۱۱
 ۳۱۲
 ۳۱۳
 ۳۱۴
 ۳۱۵
 ۳۱۶
 ۳۱۷
 ۳۱۸
 ۳۱۹
 ۳۲۰
 ۳۲۱
 ۳۲۲
 ۳۲۳
 ۳۲۴
 ۳۲۵
 ۳۲۶
 ۳۲۷
 ۳۲۸
 ۳۲۹
 ۳۳۰
 ۳۳۱
 ۳۳۲
 ۳۳۳
 ۳۳۴
 ۳۳۵
 ۳۳۶
 ۳۳۷
 ۳۳۸
 ۳۳۹
 ۳۴۰
 ۳۴۱
 ۳۴۲
 ۳۴۳
 ۳۴۴
 ۳۴۵
 ۳۴۶
 ۳۴۷
 ۳۴۸
 ۳۴۹
 ۳۵۰
 ۳۵۱
 ۳۵۲
 ۳۵۳
 ۳۵۴
 ۳۵۵
 ۳۵۶
 ۳۵۷
 ۳۵۸
 ۳۵۹
 ۳۶۰
 ۳۶۱
 ۳۶۲
 ۳۶۳
 ۳۶۴
 ۳۶۵
 ۳۶۶
 ۳۶۷
 ۳۶۸
 ۳۶۹
 ۳۷۰
 ۳۷۱
 ۳۷۲
 ۳۷۳
 ۳۷۴
 ۳۷۵
 ۳۷۶
 ۳۷۷
 ۳۷۸
 ۳۷۹
 ۳۸۰
 ۳۸۱
 ۳۸۲
 ۳۸۳
 ۳۸۴
 ۳۸۵
 ۳۸۶
 ۳۸۷
 ۳۸۸
 ۳۸۹
 ۳۹۰
 ۳۹۱
 ۳۹۲
 ۳۹۳
 ۳۹۴
 ۳۹۵
 ۳۹۶
 ۳۹۷
 ۳۹۸
 ۳۹۹
 ۴۰۰
 ۴۰۱
 ۴۰۲
 ۴۰۳
 ۴۰۴
 ۴۰۵
 ۴۰۶
 ۴۰۷
 ۴۰۸
 ۴۰۹
 ۴۱۰
 ۴۱۱
 ۴۱۲
 ۴۱۳
 ۴۱۴
 ۴۱۵
 ۴۱۶
 ۴۱۷
 ۴۱۸
 ۴۱۹
 ۴۲۰
 ۴۲۱
 ۴۲۲
 ۴۲۳
 ۴۲۴
 ۴۲۵
 ۴۲۶
 ۴۲۷
 ۴۲۸
 ۴۲۹
 ۴۳۰
 ۴۳۱
 ۴۳۲
 ۴۳۳
 ۴۳۴
 ۴۳۵
 ۴۳۶
 ۴۳۷
 ۴۳۸
 ۴۳۹
 ۴۴۰
 ۴۴۱
 ۴۴۲
 ۴۴۳
 ۴۴۴
 ۴۴۵
 ۴۴۶
 ۴۴۷
 ۴۴۸
 ۴۴۹
 ۴۵۰
 ۴۵۱
 ۴۵۲
 ۴۵۳
 ۴۵۴
 ۴۵۵
 ۴۵۶
 ۴۵۷
 ۴۵۸
 ۴۵۹
 ۴۶۰
 ۴۶۱
 ۴۶۲
 ۴۶۳
 ۴۶۴
 ۴۶۵
 ۴۶۶
 ۴۶۷
 ۴۶۸
 ۴۶۹
 ۴۷۰
 ۴۷۱

بسم الله الرحمن الرحيم
الحمد لله رب العالمين
والصلاة والسلام على
سيدنا محمد وآله الطيبين
الطاهرين

Diagram 1 (top-left): *بسم الله الرحمن الرحيم*
Diagram 2 (top-right): *الحمد لله رب العالمين*
Diagram 3 (second row, left): *الحمد لله رب العالمين*
Diagram 4 (second row, right): *الحمد لله رب العالمين*
Diagram 5 (third row, left): *الحمد لله رب العالمين*
Diagram 6 (third row, right): *الحمد لله رب العالمين*
Diagram 7 (bottom row, left): *الحمد لله رب العالمين*
Diagram 8 (bottom row, right): *الحمد لله رب العالمين*

The image displays a collection of 12 handwritten Persian couplets (ghazals) arranged in a 3x4 grid. Each couplet is written in a fluid, cursive script (shikasta) and is framed by a decorative, cloud-like border. The paper is aged and yellowed, with some visible staining and wear. The couplets are written in black ink, and the overall layout is neat and organized.

[illegible]

1. *دیده‌ام زلفش زلفش زلفش*
دیده‌ام زلفش زلفش زلفش

2. *دیده‌ام زلفش زلفش زلفش*
دیده‌ام زلفش زلفش زلفش

3. *دیده‌ام زلفش زلفش زلفش*
دیده‌ام زلفش زلفش زلفش

4. *دیده‌ام زلفش زلفش زلفش*
دیده‌ام زلفش زلفش زلفش

5. *دیده‌ام زلفش زلفش زلفش*
دیده‌ام زلفش زلفش زلفش

6. *دیده‌ام زلفش زلفش زلفش*
دیده‌ام زلفش زلفش زلفش

7. *دیده‌ام زلفش زلفش زلفش*
دیده‌ام زلفش زلفش زلفش

8. *دیده‌ام زلفش زلفش زلفش*
دیده‌ام زلفش زلفش زلفش

9. *دیده‌ام زلفش زلفش زلفش*
دیده‌ام زلفش زلفش زلفش

10. *دیده‌ام زلفش زلفش زلفش*
دیده‌ام زلفش زلفش زلفش

11. *دیده‌ام زلفش زلفش زلفش*
دیده‌ام زلفش زلفش زلفش

12. *دیده‌ام زلفش زلفش زلفش*
دیده‌ام زلفش زلفش زلفش

13. *دیده‌ام زلفش زلفش زلفش*
دیده‌ام زلفش زلفش زلفش

14. *دیده‌ام زلفش زلفش زلفش*
دیده‌ام زلفش زلفش زلفش

15. *دیده‌ام زلفش زلفش زلفش*
دیده‌ام زلفش زلفش زلفش

16. *دیده‌ام زلفش زلفش زلفش*
دیده‌ام زلفش زلفش زلفش

۱۰
 ۱۱
 ۱۲
 ۱۳
 ۱۴
 ۱۵
 ۱۶
 ۱۷
 ۱۸
 ۱۹
 ۲۰
 ۲۱
 ۲۲
 ۲۳
 ۲۴
 ۲۵
 ۲۶
 ۲۷
 ۲۸
 ۲۹
 ۳۰
 ۳۱
 ۳۲
 ۳۳
 ۳۴
 ۳۵
 ۳۶
 ۳۷
 ۳۸
 ۳۹
 ۴۰
 ۴۱
 ۴۲
 ۴۳
 ۴۴
 ۴۵
 ۴۶
 ۴۷
 ۴۸
 ۴۹
 ۵۰
 ۵۱
 ۵۲
 ۵۳
 ۵۴
 ۵۵
 ۵۶
 ۵۷
 ۵۸
 ۵۹
 ۶۰
 ۶۱
 ۶۲
 ۶۳
 ۶۴
 ۶۵
 ۶۶
 ۶۷
 ۶۸
 ۶۹
 ۷۰
 ۷۱
 ۷۲
 ۷۳
 ۷۴
 ۷۵
 ۷۶
 ۷۷
 ۷۸
 ۷۹
 ۸۰
 ۸۱
 ۸۲
 ۸۳
 ۸۴
 ۸۵
 ۸۶
 ۸۷
 ۸۸
 ۸۹
 ۹۰
 ۹۱
 ۹۲
 ۹۳
 ۹۴
 ۹۵
 ۹۶
 ۹۷
 ۹۸
 ۹۹
 ۱۰۰

۱۰۱
 ۱۰۲
 ۱۰۳
 ۱۰۴
 ۱۰۵
 ۱۰۶
 ۱۰۷
 ۱۰۸
 ۱۰۹
 ۱۱۰
 ۱۱۱
 ۱۱۲
 ۱۱۳
 ۱۱۴
 ۱۱۵
 ۱۱۶
 ۱۱۷
 ۱۱۸
 ۱۱۹
 ۱۲۰
 ۱۲۱
 ۱۲۲
 ۱۲۳
 ۱۲۴
 ۱۲۵
 ۱۲۶
 ۱۲۷
 ۱۲۸
 ۱۲۹
 ۱۳۰
 ۱۳۱
 ۱۳۲
 ۱۳۳
 ۱۳۴
 ۱۳۵
 ۱۳۶
 ۱۳۷
 ۱۳۸
 ۱۳۹
 ۱۴۰
 ۱۴۱
 ۱۴۲
 ۱۴۳
 ۱۴۴
 ۱۴۵
 ۱۴۶
 ۱۴۷
 ۱۴۸
 ۱۴۹
 ۱۵۰
 ۱۵۱
 ۱۵۲
 ۱۵۳
 ۱۵۴
 ۱۵۵
 ۱۵۶
 ۱۵۷
 ۱۵۸
 ۱۵۹
 ۱۶۰
 ۱۶۱
 ۱۶۲
 ۱۶۳
 ۱۶۴
 ۱۶۵
 ۱۶۶
 ۱۶۷
 ۱۶۸
 ۱۶۹
 ۱۷۰
 ۱۷۱
 ۱۷۲
 ۱۷۳
 ۱۷۴
 ۱۷۵
 ۱۷۶
 ۱۷۷
 ۱۷۸
 ۱۷۹
 ۱۸۰
 ۱۸۱
 ۱۸۲
 ۱۸۳
 ۱۸۴
 ۱۸۵
 ۱۸۶
 ۱۸۷
 ۱۸۸
 ۱۸۹
 ۱۹۰
 ۱۹۱
 ۱۹۲
 ۱۹۳
 ۱۹۴
 ۱۹۵
 ۱۹۶
 ۱۹۷
 ۱۹۸
 ۱۹۹
 ۲۰۰

۱
 ۲
 ۳
 ۴
 ۵
 ۶
 ۷
 ۸
 ۹
 ۱۰
 ۱۱
 ۱۲
 ۱۳
 ۱۴
 ۱۵
 ۱۶
 ۱۷
 ۱۸
 ۱۹
 ۲۰
 ۲۱
 ۲۲
 ۲۳
 ۲۴
 ۲۵
 ۲۶
 ۲۷
 ۲۸
 ۲۹
 ۳۰
 ۳۱
 ۳۲
 ۳۳
 ۳۴
 ۳۵
 ۳۶
 ۳۷
 ۳۸
 ۳۹
 ۴۰
 ۴۱
 ۴۲
 ۴۳
 ۴۴
 ۴۵
 ۴۶
 ۴۷
 ۴۸
 ۴۹
 ۵۰
 ۵۱
 ۵۲
 ۵۳
 ۵۴
 ۵۵
 ۵۶
 ۵۷
 ۵۸
 ۵۹
 ۶۰
 ۶۱
 ۶۲
 ۶۳
 ۶۴
 ۶۵
 ۶۶
 ۶۷
 ۶۸
 ۶۹
 ۷۰
 ۷۱
 ۷۲
 ۷۳
 ۷۴
 ۷۵
 ۷۶
 ۷۷
 ۷۸
 ۷۹
 ۸۰
 ۸۱
 ۸۲
 ۸۳
 ۸۴
 ۸۵
 ۸۶
 ۸۷
 ۸۸
 ۸۹
 ۹۰
 ۹۱
 ۹۲
 ۹۳
 ۹۴
 ۹۵
 ۹۶
 ۹۷
 ۹۸
 ۹۹
 ۱۰۰

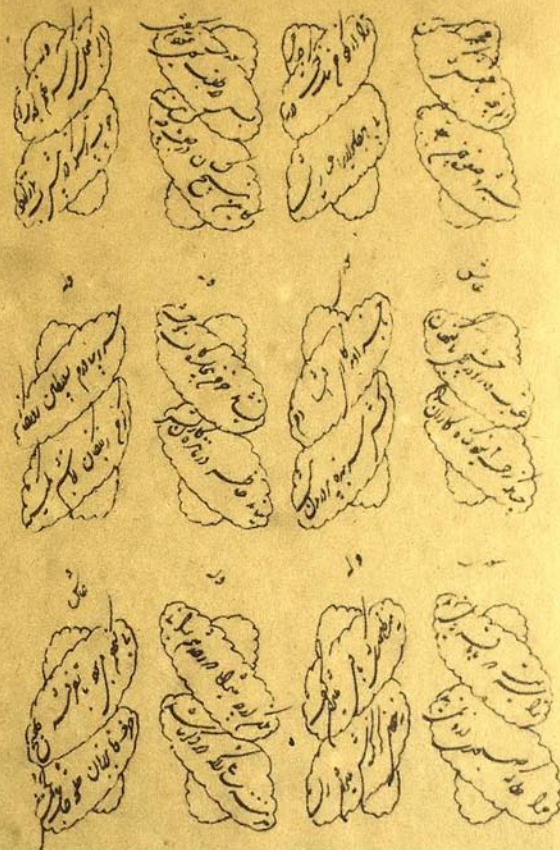
در مهر مهر مهر	در مهر مهر مهر	در مهر مهر مهر	در مهر مهر مهر
در مهر مهر مهر	در مهر مهر مهر	در مهر مهر مهر	در مهر مهر مهر
در مهر مهر مهر	در مهر مهر مهر	در مهر مهر مهر	در مهر مهر مهر

در مهر مهر مهر	در مهر مهر مهر	در مهر مهر مهر	در مهر مهر مهر
در مهر مهر مهر	در مهر مهر مهر	در مهر مهر مهر	در مهر مهر مهر
در مهر مهر مهر	در مهر مهر مهر	در مهر مهر مهر	در مهر مهر مهر

The image displays a collection of 16 fragments of ancient Arabic script, arranged in a 4x4 grid. Each fragment is irregularly shaped, suggesting they are pieces of a larger document, possibly written on papyrus. The script is a form of early Arabic, characterized by its cursive style and the use of ligatures. The fragments contain various lines of text, some of which are partially obscured or cut off at the edges. The overall appearance is that of a historical archaeological find, with the fragments showing signs of age and wear.

۱۰۰
 ۱۰۱
 ۱۰۲
 ۱۰۳

۱۰۴
 ۱۰۵
 ۱۰۶
 ۱۰۷

۱۰۸
 ۱۰۹
 ۱۱۰
 ۱۱۱

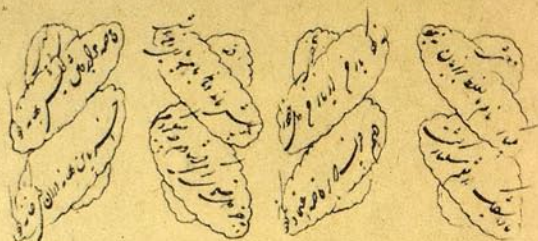
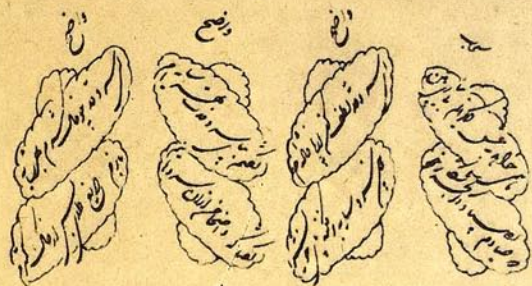
۱۱۲

۱۱۳
 ۱۱۴
 ۱۱۵
 ۱۱۶

۱۱۷
 ۱۱۸
 ۱۱۹
 ۱۲۰

۱۲۱
 ۱۲۲
 ۱۲۳
 ۱۲۴

کتابخانه کتب خطی
دانشگاه تهران

نور محمد بن عبد الله

A circular library stamp with Persian text. The text around the perimeter reads "کتابخانه مجلس شورای ملی" (Library of the National Consultative Assembly). In the center, there is a date "۱۳۰۲" (1302) and some other illegible text.

بسم الله الرحمن الرحيم
الحمد لله الذي هدانا لهذا
ما كنا لنهتدي لولا أن هدانا الله

این هم از
بیتان چون از

۱۰۰
 ۱۰۱
 ۱۰۲
 ۱۰۳
 ۱۰۴
 ۱۰۵
 ۱۰۶
 ۱۰۷
 ۱۰۸
 ۱۰۹
 ۱۱۰
 ۱۱۱
 ۱۱۲
 ۱۱۳
 ۱۱۴
 ۱۱۵
 ۱۱۶
 ۱۱۷
 ۱۱۸
 ۱۱۹
 ۱۲۰
 ۱۲۱
 ۱۲۲
 ۱۲۳
 ۱۲۴
 ۱۲۵
 ۱۲۶
 ۱۲۷
 ۱۲۸
 ۱۲۹
 ۱۳۰
 ۱۳۱
 ۱۳۲
 ۱۳۳
 ۱۳۴
 ۱۳۵
 ۱۳۶
 ۱۳۷
 ۱۳۸
 ۱۳۹
 ۱۴۰
 ۱۴۱
 ۱۴۲
 ۱۴۳
 ۱۴۴
 ۱۴۵
 ۱۴۶
 ۱۴۷
 ۱۴۸
 ۱۴۹
 ۱۵۰
 ۱۵۱
 ۱۵۲
 ۱۵۳
 ۱۵۴
 ۱۵۵
 ۱۵۶
 ۱۵۷
 ۱۵۸
 ۱۵۹
 ۱۶۰
 ۱۶۱
 ۱۶۲
 ۱۶۳
 ۱۶۴
 ۱۶۵
 ۱۶۶
 ۱۶۷
 ۱۶۸
 ۱۶۹
 ۱۷۰
 ۱۷۱
 ۱۷۲
 ۱۷۳
 ۱۷۴
 ۱۷۵
 ۱۷۶
 ۱۷۷
 ۱۷۸
 ۱۷۹
 ۱۸۰
 ۱۸۱
 ۱۸۲
 ۱۸۳
 ۱۸۴
 ۱۸۵
 ۱۸۶
 ۱۸۷
 ۱۸۸
 ۱۸۹
 ۱۹۰
 ۱۹۱
 ۱۹۲
 ۱۹۳
 ۱۹۴
 ۱۹۵
 ۱۹۶
 ۱۹۷
 ۱۹۸
 ۱۹۹
 ۲۰۰
 ۲۰۱
 ۲۰۲
 ۲۰۳
 ۲۰۴
 ۲۰۵
 ۲۰۶
 ۲۰۷
 ۲۰۸
 ۲۰۹
 ۲۱۰
 ۲۱۱
 ۲۱۲
 ۲۱۳
 ۲۱۴
 ۲۱۵
 ۲۱۶
 ۲۱۷
 ۲۱۸
 ۲۱۹
 ۲۲۰
 ۲۲۱
 ۲۲۲
 ۲۲۳
 ۲۲۴
 ۲۲۵
 ۲۲۶
 ۲۲۷
 ۲۲۸
 ۲۲۹
 ۲۳۰
 ۲۳۱
 ۲۳۲
 ۲۳۳
 ۲۳۴
 ۲۳۵
 ۲۳۶
 ۲۳۷
 ۲۳۸
 ۲۳۹
 ۲۴۰
 ۲۴۱
 ۲۴۲
 ۲۴۳
 ۲۴۴
 ۲۴۵
 ۲۴۶
 ۲۴۷
 ۲۴۸
 ۲۴۹
 ۲۵۰
 ۲۵۱
 ۲۵۲
 ۲۵۳
 ۲۵۴
 ۲۵۵
 ۲۵۶
 ۲۵۷
 ۲۵۸
 ۲۵۹
 ۲۶۰
 ۲۶۱
 ۲۶۲
 ۲۶۳
 ۲۶۴
 ۲۶۵
 ۲۶۶
 ۲۶۷
 ۲۶۸
 ۲۶۹
 ۲۷۰
 ۲۷۱
 ۲۷۲
 ۲۷۳
 ۲۷۴
 ۲۷۵
 ۲۷۶
 ۲۷۷
 ۲۷۸
 ۲۷۹
 ۲۸۰
 ۲۸۱
 ۲۸۲
 ۲۸۳
 ۲۸۴
 ۲۸۵
 ۲۸۶
 ۲۸۷
 ۲۸۸
 ۲۸۹
 ۲۹۰
 ۲۹۱
 ۲۹۲
 ۲۹۳
 ۲۹۴
 ۲۹۵
 ۲۹۶
 ۲۹۷
 ۲۹۸
 ۲۹۹
 ۳۰۰
 ۳۰۱
 ۳۰۲
 ۳۰۳
 ۳۰۴
 ۳۰۵
 ۳۰۶
 ۳۰۷
 ۳۰۸
 ۳۰۹
 ۳۱۰
 ۳۱۱
 ۳۱۲
 ۳۱۳
 ۳۱۴
 ۳۱۵
 ۳۱۶
 ۳۱۷
 ۳۱۸
 ۳۱۹
 ۳۲۰
 ۳۲۱
 ۳۲۲
 ۳۲۳
 ۳۲۴
 ۳۲۵
 ۳۲۶
 ۳۲۷
 ۳۲۸
 ۳۲۹
 ۳۳۰
 ۳۳۱
 ۳۳۲
 ۳۳۳
 ۳۳۴
 ۳۳۵
 ۳۳۶
 ۳۳۷
 ۳۳۸
 ۳۳۹
 ۳۴۰
 ۳۴۱
 ۳۴۲
 ۳۴۳
 ۳۴۴
 ۳۴۵
 ۳۴۶
 ۳۴۷
 ۳۴۸
 ۳۴۹
 ۳۵۰
 ۳۵۱
 ۳۵۲
 ۳۵۳
 ۳۵۴
 ۳۵۵
 ۳۵۶
 ۳۵۷
 ۳۵۸
 ۳۵۹
 ۳۶۰
 ۳۶۱
 ۳۶۲
 ۳۶۳
 ۳۶۴
 ۳۶۵
 ۳۶۶
 ۳۶۷
 ۳۶۸
 ۳۶۹
 ۳۷۰
 ۳۷۱
 ۳۷۲
 ۳۷۳
 ۳۷۴
 ۳۷۵
 ۳۷۶
 ۳۷۷
 ۳۷۸
 ۳۷۹
 ۳۸۰
 ۳۸۱
 ۳۸۲
 ۳۸۳
 ۳۸۴
 ۳۸۵
 ۳۸۶
 ۳۸۷
 ۳۸۸
 ۳۸۹
 ۳۹۰
 ۳۹۱
 ۳۹۲
 ۳۹۳
 ۳۹۴
 ۳۹۵
 ۳۹۶
 ۳۹۷
 ۳۹۸
 ۳۹۹
 ۴۰۰
 ۴۰۱
 ۴۰۲
 ۴۰۳
 ۴۰۴
 ۴۰۵
 ۴۰۶
 ۴۰۷
 ۴۰۸
 ۴۰۹
 ۴۱۰
 ۴۱۱
 ۴۱۲
 ۴۱۳
 ۴۱۴
 ۴۱۵
 ۴۱۶
 ۴۱۷
 ۴۱۸
 ۴۱۹
 ۴۲۰
 ۴۲۱
 ۴۲۲
 ۴۲۳
 ۴۲۴
 ۴۲۵
 ۴۲۶
 ۴۲۷
 ۴۲۸
 ۴۲۹
 ۴۳۰
 ۴۳۱
 ۴۳۲
 ۴۳۳
 ۴۳۴
 ۴۳۵
 ۴۳۶
 ۴۳۷
 ۴۳۸
 ۴۳۹
 ۴۴۰
 ۴۴۱
 ۴۴۲
 ۴۴۳
 ۴۴۴
 ۴۴۵
 ۴۴۶
 ۴۴۷
 ۴۴۸
 ۴۴۹
 ۴۵۰
 ۴۵۱
 ۴۵۲
 ۴۵۳
 ۴۵۴
 ۴۵۵
 ۴۵۶
 ۴۵۷
 ۴۵۸
 ۴۵۹
 ۴۶۰
 ۴۶۱
 ۴۶۲
 ۴۶۳
 ۴۶۴
 ۴۶۵
 ۴۶۶
 ۴۶۷
 ۴۶۸
 ۴۶۹
 ۴۷۰
 ۴۷۱

تذکره

[illegible][illegible]

عنوان این کتاب
چاپ و نشر
موسسه

Handwritten text in a decorative, possibly calligraphic, style, likely a signature or a decorative element.

Handwritten text in Arabic script, likely a signature or a small note, located in the bottom right corner of the page.

[illegible]

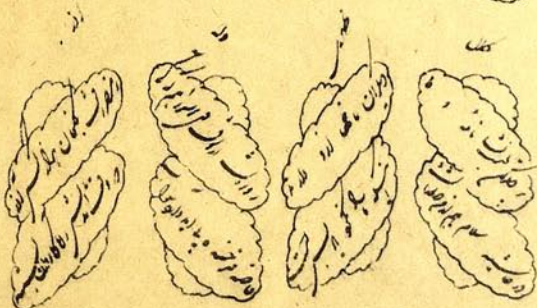
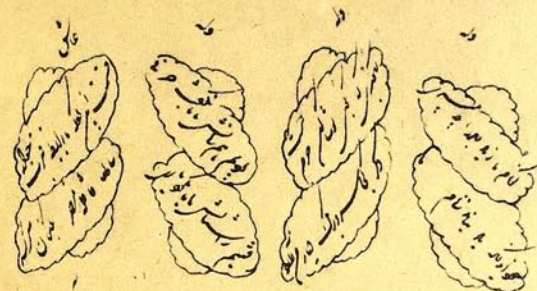
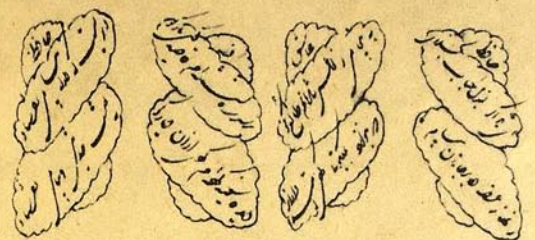
در افعان و افغانان

بن بزرگوار بن

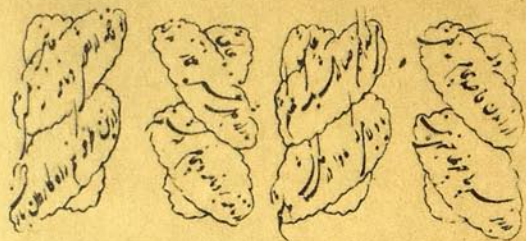
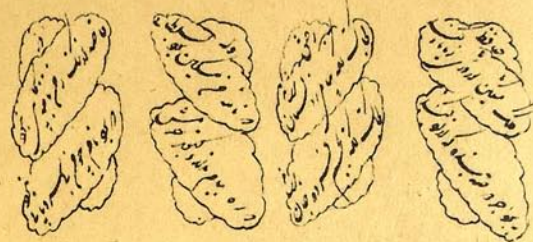
در
توضیح این که این کتاب
الغنی فی شرح الفقه

This image displays a collection of 12 handwritten Persian couplets (ghazals) arranged in a 3x4 grid. Each couplet is written on a separate, irregularly shaped piece of parchment or paper, which appears to be a leaf from a book. The script is a cursive style, likely Shikasta. The couplets are written in black ink. In the top left corner, there is a small, circular stamp or seal, which is partially legible and appears to contain the word 'مکتب' (Maktab). The parchment leaves are slightly aged and show some wear and tear.

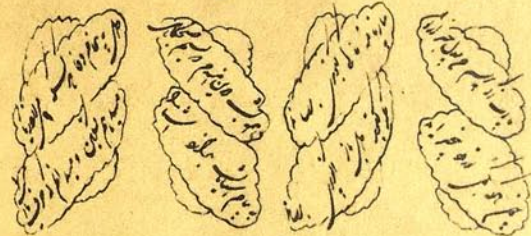

عن

عاط

ع

ع

ع

ع

ع

ع

ع

ع

ع

ع

ع

۱۰۰
 ۱۰۱
 ۱۰۲
 ۱۰۳
 ۱۰۴
 ۱۰۵
 ۱۰۶
 ۱۰۷
 ۱۰۸
 ۱۰۹
 ۱۱۰

۱۱۱
 ۱۱۲
 ۱۱۳
 ۱۱۴
 ۱۱۵
 ۱۱۶
 ۱۱۷
 ۱۱۸
 ۱۱۹
 ۱۲۰

۱۲۱
 ۱۲۲
 ۱۲۳
 ۱۲۴
 ۱۲۵
 ۱۲۶
 ۱۲۷
 ۱۲۸
 ۱۲۹
 ۱۳۰

۱۳۱
 ۱۳۲
 ۱۳۳
 ۱۳۴
 ۱۳۵
 ۱۳۶
 ۱۳۷
 ۱۳۸
 ۱۳۹
 ۱۴۰

۱۴۱
 ۱۴۲
 ۱۴۳
 ۱۴۴
 ۱۴۵
 ۱۴۶
 ۱۴۷
 ۱۴۸
 ۱۴۹
 ۱۵۰

۱۵۱
 ۱۵۲
 ۱۵۳
 ۱۵۴
 ۱۵۵
 ۱۵۶
 ۱۵۷
 ۱۵۸
 ۱۵۹
 ۱۶۰

۱۰۰
 ۱۰۱
 ۱۰۲
 ۱۰۳
 ۱۰۴
 ۱۰۵
 ۱۰۶
 ۱۰۷
 ۱۰۸
 ۱۰۹
 ۱۱۰
 ۱۱۱
 ۱۱۲
 ۱۱۳
 ۱۱۴
 ۱۱۵
 ۱۱۶
 ۱۱۷
 ۱۱۸
 ۱۱۹
 ۱۲۰
 ۱۲۱
 ۱۲۲
 ۱۲۳
 ۱۲۴
 ۱۲۵
 ۱۲۶
 ۱۲۷
 ۱۲۸
 ۱۲۹
 ۱۳۰
 ۱۳۱
 ۱۳۲
 ۱۳۳
 ۱۳۴
 ۱۳۵
 ۱۳۶
 ۱۳۷
 ۱۳۸
 ۱۳۹
 ۱۴۰
 ۱۴۱
 ۱۴۲
 ۱۴۳
 ۱۴۴
 ۱۴۵
 ۱۴۶
 ۱۴۷
 ۱۴۸
 ۱۴۹
 ۱۵۰
 ۱۵۱
 ۱۵۲
 ۱۵۳
 ۱۵۴
 ۱۵۵
 ۱۵۶
 ۱۵۷
 ۱۵۸
 ۱۵۹
 ۱۶۰
 ۱۶۱
 ۱۶۲
 ۱۶۳
 ۱۶۴
 ۱۶۵
 ۱۶۶
 ۱۶۷
 ۱۶۸
 ۱۶۹
 ۱۷۰
 ۱۷۱
 ۱۷۲
 ۱۷۳
 ۱۷۴
 ۱۷۵
 ۱۷۶
 ۱۷۷
 ۱۷۸
 ۱۷۹
 ۱۸۰
 ۱۸۱
 ۱۸۲
 ۱۸۳
 ۱۸۴
 ۱۸۵
 ۱۸۶
 ۱۸۷
 ۱۸۸
 ۱۸۹
 ۱۹۰
 ۱۹۱
 ۱۹۲
 ۱۹۳
 ۱۹۴
 ۱۹۵
 ۱۹۶
 ۱۹۷
 ۱۹۸
 ۱۹۹
 ۲۰۰
 ۲۰۱
 ۲۰۲
 ۲۰۳
 ۲۰۴
 ۲۰۵
 ۲۰۶
 ۲۰۷
 ۲۰۸
 ۲۰۹
 ۲۱۰
 ۲۱۱
 ۲۱۲
 ۲۱۳
 ۲۱۴
 ۲۱۵
 ۲۱۶
 ۲۱۷
 ۲۱۸
 ۲۱۹
 ۲۲۰
 ۲۲۱
 ۲۲۲
 ۲۲۳
 ۲۲۴
 ۲۲۵
 ۲۲۶
 ۲۲۷
 ۲۲۸
 ۲۲۹
 ۲۳۰
 ۲۳۱
 ۲۳۲
 ۲۳۳
 ۲۳۴
 ۲۳۵
 ۲۳۶
 ۲۳۷
 ۲۳۸
 ۲۳۹
 ۲۴۰
 ۲۴۱
 ۲۴۲
 ۲۴۳
 ۲۴۴
 ۲۴۵
 ۲۴۶
 ۲۴۷
 ۲۴۸
 ۲۴۹
 ۲۵۰
 ۲۵۱
 ۲۵۲
 ۲۵۳
 ۲۵۴
 ۲۵۵
 ۲۵۶
 ۲۵۷
 ۲۵۸
 ۲۵۹
 ۲۶۰
 ۲۶۱
 ۲۶۲
 ۲۶۳
 ۲۶۴
 ۲۶۵
 ۲۶۶
 ۲۶۷
 ۲۶۸
 ۲۶۹
 ۲۷۰
 ۲۷۱
 ۲۷۲
 ۲۷۳
 ۲۷۴
 ۲۷۵
 ۲۷۶
 ۲۷۷
 ۲۷۸
 ۲۷۹
 ۲۸۰
 ۲۸۱
 ۲۸۲
 ۲۸۳
 ۲۸۴
 ۲۸۵
 ۲۸۶
 ۲۸۷
 ۲۸۸
 ۲۸۹
 ۲۹۰
 ۲۹۱
 ۲۹۲
 ۲۹۳
 ۲۹۴
 ۲۹۵
 ۲۹۶
 ۲۹۷
 ۲۹۸
 ۲۹۹
 ۳۰۰
 ۳۰۱
 ۳۰۲
 ۳۰۳
 ۳۰۴
 ۳۰۵
 ۳۰۶
 ۳۰۷
 ۳۰۸
 ۳۰۹
 ۳۱۰
 ۳۱۱
 ۳۱۲
 ۳۱۳
 ۳۱۴
 ۳۱۵
 ۳۱۶
 ۳۱۷
 ۳۱۸
 ۳۱۹
 ۳۲۰
 ۳۲۱
 ۳۲۲
 ۳۲۳
 ۳۲۴
 ۳۲۵
 ۳۲۶
 ۳۲۷
 ۳۲۸
 ۳۲۹
 ۳۳۰
 ۳۳۱
 ۳۳۲
 ۳۳۳
 ۳۳۴
 ۳۳۵
 ۳۳۶
 ۳۳۷
 ۳۳۸
 ۳۳۹
 ۳۴۰
 ۳۴۱
 ۳۴۲
 ۳۴۳
 ۳۴۴
 ۳۴۵
 ۳۴۶
 ۳۴۷
 ۳۴۸
 ۳۴۹
 ۳۵۰
 ۳۵۱
 ۳۵۲
 ۳۵۳
 ۳۵۴
 ۳۵۵
 ۳۵۶
 ۳۵۷
 ۳۵۸
 ۳۵۹
 ۳۶۰
 ۳۶۱
 ۳۶۲
 ۳۶۳
 ۳۶۴
 ۳۶۵
 ۳۶۶
 ۳۶۷
 ۳۶۸
 ۳۶۹
 ۳۷۰
 ۳۷۱
 ۳۷۲
 ۳۷۳
 ۳۷۴
 ۳۷۵
 ۳۷۶
 ۳۷۷
 ۳۷۸
 ۳۷۹
 ۳۸۰
 ۳۸۱
 ۳۸۲
 ۳۸۳
 ۳۸۴
 ۳۸۵
 ۳۸۶
 ۳۸۷
 ۳۸۸
 ۳۸۹
 ۳۹۰
 ۳۹۱
 ۳۹۲
 ۳۹۳
 ۳۹۴
 ۳۹۵
 ۳۹۶
 ۳۹۷
 ۳۹۸
 ۳۹۹
 ۴۰۰
 ۴۰۱
 ۴۰۲
 ۴۰۳
 ۴۰۴
 ۴۰۵
 ۴۰۶
 ۴۰۷
 ۴۰۸
 ۴۰۹
 ۴۱۰
 ۴۱۱
 ۴۱۲
 ۴۱۳
 ۴۱۴
 ۴۱۵
 ۴۱۶
 ۴۱۷
 ۴۱۸
 ۴۱۹
 ۴۲۰
 ۴۲۱
 ۴۲۲
 ۴۲۳
 ۴۲۴
 ۴۲۵
 ۴۲۶
 ۴۲۷
 ۴۲۸
 ۴۲۹
 ۴۳۰
 ۴۳۱
 ۴۳۲
 ۴۳۳
 ۴۳۴
 ۴۳۵
 ۴۳۶
 ۴۳۷
 ۴۳۸
 ۴۳۹
 ۴۴۰
 ۴۴۱
 ۴۴۲
 ۴۴۳
 ۴۴۴
 ۴۴۵
 ۴۴۶
 ۴۴۷
 ۴۴۸
 ۴۴۹
 ۴۵۰
 ۴۵۱
 ۴۵۲
 ۴۵۳
 ۴۵۴
 ۴۵۵
 ۴۵۶
 ۴۵۷
 ۴۵۸
 ۴۵۹
 ۴۶۰
 ۴۶۱
 ۴۶۲
 ۴۶۳
 ۴۶۴
 ۴۶۵
 ۴۶۶
 ۴۶۷
 ۴۶۸
 ۴۶۹
 ۴۷۰
 ۴۷۱

A decorative cloud-shaped stamp with Persian calligraphy. The text inside the cloud is arranged in three lines: "مهر ماه" (Mehar Mah) on the top line, "در سال" (dar sal) on the middle line, and "۱۳۰۴" (1304) on the bottom line. The stamp is located in the upper right corner of the page.

مجلس اول در بیان احوال و حال

این کبریا را خدا تعالی
جان و سرش را را فرمود

Small object with Arabic script, possibly a piece of wood or stone.

من

Handwritten text in Arabic script, likely a signature or title, located at the bottom of the page.

Handwritten text in Arabic script, likely a library stamp or ownership mark, located in the bottom right corner of the page.

والله اعلم بالصواب

Handwritten text in Arabic script, likely a signature or a note, located at the bottom of the page.

مجلس

من موقوفه
ابن ابي
عبد الله بن ابي
عبد الله بن ابي

[Faint handwritten notes or signatures]

Handwritten text in Arabic script, likely a signature or title, located at the bottom of the page.

این کتاب در سال ۱۰۰۰ هجری
در شهر تهران در کتابخانه
مجلس شورای ملی
توسط آقای دکتر...

Handwritten text in Arabic script, likely a signature or title, located at the bottom of the page.

Fragment of a palm-leaf manuscript showing a portion of a text in Tamil script.

Handwritten notes in Persian script, likely a library or collection stamp, located in the upper right corner of the page.

بسم الله الرحمن الرحيم
الحمد لله رب العالمين
والصلاة والسلام على
سيدنا محمد وآله الطيبين
الطاهرين

Handwritten text in Arabic script, likely a signature or date, located at the bottom of the page.

مدرسه

فقر

سید الشهدا کا مکتبہ

Handwritten text in Arabic script, likely a signature or note, located at the bottom of the page.

نسخه کاتبی: در این کتاب...

Handwritten text in Arabic script, likely a signature or date, located at the bottom of the page.

در بیان احوال و حال

پیدا تلافی و کمال

بازمانده چاهن دریم

Handwritten text in a circular stamp, likely a library or collection mark.

Handwritten text in Arabic script, arranged in a 3x3 grid. The text is written in a cursive style. The parchment is aged and yellowed. The text is arranged in three rows and three columns.

12

<p>دشمنان من را که در راه حق بکشند مرا بکشند مرا بکشند</p>	<p>دشمنان من را که در راه حق بکشند مرا بکشند مرا بکشند</p>	<p>دشمنان من را که در راه حق بکشند مرا بکشند مرا بکشند</p>	<p>دشمنان من را که در راه حق بکشند مرا بکشند مرا بکشند</p>
<p>دشمنان من را که در راه حق بکشند مرا بکشند مرا بکشند</p>	<p>دشمنان من را که در راه حق بکشند مرا بکشند مرا بکشند</p>	<p>دشمنان من را که در راه حق بکشند مرا بکشند مرا بکشند</p>	<p>دشمنان من را که در راه حق بکشند مرا بکشند مرا بکشند</p>
<p>دشمنان من را که در راه حق بکشند مرا بکشند مرا بکشند</p>	<p>دشمنان من را که در راه حق بکشند مرا بکشند مرا بکشند</p>	<p>دشمنان من را که در راه حق بکشند مرا بکشند مرا بکشند</p>	<p>دشمنان من را که در راه حق بکشند مرا بکشند مرا بکشند</p>

Handwritten signature or stamp in Arabic script, likely indicating ownership or authentication.

دود

Handwritten notes in Arabic script, likely a signature or a note, located at the bottom of the page.

بسم الله الرحمن الرحيم
الحمد لله رب العالمين
والصلاة والسلام على
سيدنا محمد وآله الطيبين
الطاهرين

جان افش خدایم که ما را بدید

کتاب

ضم الحاد و هو
و يوان زعفران

در
فازانیه کی جان نامیده
مکرمه فاضله

A circular stamp with Persian calligraphy, likely a library or ownership mark. The text is arranged in a circular pattern within the stamp.

نصفه

نیلے کے نام سے

بسم الله الرحمن الرحيم
الحمد لله رب العالمين
والصلاة والسلام على
سيدنا محمد وآله الطيبين
الطاهرين

الحمد لله الذي جعل
العلم نوراً يضيء
القلوب ويهدي
الأسباب

تبریز در روز شنبه

از این کتاب

مجلس اول در بیان احوال و سیرت حضرت علی بن ابی طالب علیه السلام

باز

Handwritten text in Arabic script, likely a signature or title, located at the bottom of the page.

جزیرہ ۱۶۹۱

در منزل از دوشاداد

مقام چاه و آب گنجینه
چاه و آب گنجینه

۱۰۰
 ۱۰۱
 ۱۰۲
 ۱۰۳
 ۱۰۴
 ۱۰۵
 ۱۰۶
 ۱۰۷
 ۱۰۸
 ۱۰۹
 ۱۱۰
 ۱۱۱
 ۱۱۲
 ۱۱۳
 ۱۱۴
 ۱۱۵
 ۱۱۶
 ۱۱۷
 ۱۱۸
 ۱۱۹
 ۱۲۰
 ۱۲۱
 ۱۲۲
 ۱۲۳
 ۱۲۴
 ۱۲۵
 ۱۲۶
 ۱۲۷
 ۱۲۸
 ۱۲۹
 ۱۳۰
 ۱۳۱
 ۱۳۲
 ۱۳۳
 ۱۳۴
 ۱۳۵
 ۱۳۶
 ۱۳۷
 ۱۳۸
 ۱۳۹
 ۱۴۰
 ۱۴۱
 ۱۴۲
 ۱۴۳
 ۱۴۴
 ۱۴۵
 ۱۴۶
 ۱۴۷
 ۱۴۸
 ۱۴۹
 ۱۵۰
 ۱۵۱
 ۱۵۲
 ۱۵۳
 ۱۵۴
 ۱۵۵
 ۱۵۶
 ۱۵۷
 ۱۵۸
 ۱۵۹
 ۱۶۰
 ۱۶۱
 ۱۶۲
 ۱۶۳
 ۱۶۴
 ۱۶۵
 ۱۶۶
 ۱۶۷
 ۱۶۸
 ۱۶۹
 ۱۷۰
 ۱۷۱
 ۱۷۲
 ۱۷۳
 ۱۷۴
 ۱۷۵
 ۱۷۶
 ۱۷۷
 ۱۷۸
 ۱۷۹
 ۱۸۰
 ۱۸۱
 ۱۸۲
 ۱۸۳
 ۱۸۴
 ۱۸۵
 ۱۸۶
 ۱۸۷
 ۱۸۸
 ۱۸۹
 ۱۹۰
 ۱۹۱
 ۱۹۲
 ۱۹۳
 ۱۹۴
 ۱۹۵
 ۱۹۶
 ۱۹۷
 ۱۹۸
 ۱۹۹
 ۲۰۰
 ۲۰۱
 ۲۰۲
 ۲۰۳
 ۲۰۴
 ۲۰۵
 ۲۰۶
 ۲۰۷
 ۲۰۸
 ۲۰۹
 ۲۱۰
 ۲۱۱
 ۲۱۲
 ۲۱۳
 ۲۱۴
 ۲۱۵
 ۲۱۶
 ۲۱۷
 ۲۱۸
 ۲۱۹
 ۲۲۰
 ۲۲۱
 ۲۲۲
 ۲۲۳
 ۲۲۴
 ۲۲۵
 ۲۲۶
 ۲۲۷
 ۲۲۸
 ۲۲۹
 ۲۳۰
 ۲۳۱
 ۲۳۲
 ۲۳۳
 ۲۳۴
 ۲۳۵
 ۲۳۶
 ۲۳۷
 ۲۳۸
 ۲۳۹
 ۲۴۰
 ۲۴۱
 ۲۴۲
 ۲۴۳
 ۲۴۴
 ۲۴۵
 ۲۴۶
 ۲۴۷
 ۲۴۸
 ۲۴۹
 ۲۵۰
 ۲۵۱
 ۲۵۲
 ۲۵۳
 ۲۵۴
 ۲۵۵
 ۲۵۶
 ۲۵۷
 ۲۵۸
 ۲۵۹
 ۲۶۰
 ۲۶۱
 ۲۶۲
 ۲۶۳
 ۲۶۴
 ۲۶۵
 ۲۶۶
 ۲۶۷
 ۲۶۸
 ۲۶۹
 ۲۷۰
 ۲۷۱
 ۲۷۲
 ۲۷۳
 ۲۷۴
 ۲۷۵
 ۲۷۶
 ۲۷۷
 ۲۷۸
 ۲۷۹
 ۲۸۰
 ۲۸۱
 ۲۸۲
 ۲۸۳
 ۲۸۴
 ۲۸۵
 ۲۸۶
 ۲۸۷
 ۲۸۸
 ۲۸۹
 ۲۹۰
 ۲۹۱
 ۲۹۲
 ۲۹۳
 ۲۹۴
 ۲۹۵
 ۲۹۶
 ۲۹۷
 ۲۹۸
 ۲۹۹
 ۳۰۰
 ۳۰۱
 ۳۰۲
 ۳۰۳
 ۳۰۴
 ۳۰۵
 ۳۰۶
 ۳۰۷
 ۳۰۸
 ۳۰۹
 ۳۱۰
 ۳۱۱
 ۳۱۲
 ۳۱۳
 ۳۱۴
 ۳۱۵
 ۳۱۶
 ۳۱۷
 ۳۱۸
 ۳۱۹
 ۳۲۰
 ۳۲۱
 ۳۲۲
 ۳۲۳
 ۳۲۴
 ۳۲۵
 ۳۲۶
 ۳۲۷
 ۳۲۸
 ۳۲۹
 ۳۳۰
 ۳۳۱
 ۳۳۲
 ۳۳۳
 ۳۳۴
 ۳۳۵
 ۳۳۶
 ۳۳۷
 ۳۳۸
 ۳۳۹
 ۳۴۰
 ۳۴۱
 ۳۴۲
 ۳۴۳
 ۳۴۴
 ۳۴۵
 ۳۴۶
 ۳۴۷
 ۳۴۸
 ۳۴۹
 ۳۵۰
 ۳۵۱
 ۳۵۲
 ۳۵۳
 ۳۵۴
 ۳۵۵
 ۳۵۶
 ۳۵۷
 ۳۵۸
 ۳۵۹
 ۳۶۰
 ۳۶۱
 ۳۶۲
 ۳۶۳
 ۳۶۴
 ۳۶۵
 ۳۶۶
 ۳۶۷
 ۳۶۸
 ۳۶۹
 ۳۷۰
 ۳۷۱
 ۳۷۲
 ۳۷۳
 ۳۷۴
 ۳۷۵
 ۳۷۶
 ۳۷۷
 ۳۷۸
 ۳۷۹
 ۳۸۰
 ۳۸۱
 ۳۸۲
 ۳۸۳
 ۳۸۴
 ۳۸۵
 ۳۸۶
 ۳۸۷
 ۳۸۸
 ۳۸۹
 ۳۹۰
 ۳۹۱
 ۳۹۲
 ۳۹۳
 ۳۹۴
 ۳۹۵
 ۳۹۶
 ۳۹۷
 ۳۹۸
 ۳۹۹
 ۴۰۰
 ۴۰۱
 ۴۰۲
 ۴۰۳
 ۴۰۴
 ۴۰۵
 ۴۰۶
 ۴۰۷
 ۴۰۸
 ۴۰۹
 ۴۱۰
 ۴۱۱
 ۴۱۲
 ۴۱۳
 ۴۱۴
 ۴۱۵
 ۴۱۶
 ۴۱۷
 ۴۱۸
 ۴۱۹
 ۴۲۰
 ۴۲۱
 ۴۲۲
 ۴۲۳
 ۴۲۴
 ۴۲۵
 ۴۲۶
 ۴۲۷
 ۴۲۸
 ۴۲۹
 ۴۳۰
 ۴۳۱
 ۴۳۲
 ۴۳۳
 ۴۳۴
 ۴۳۵
 ۴۳۶
 ۴۳۷
 ۴۳۸
 ۴۳۹
 ۴۴۰
 ۴۴۱
 ۴۴۲
 ۴۴۳
 ۴۴۴
 ۴۴۵
 ۴۴۶
 ۴۴۷
 ۴۴۸
 ۴۴۹
 ۴۵۰
 ۴۵۱
 ۴۵۲
 ۴۵۳
 ۴۵۴
 ۴۵۵
 ۴۵۶
 ۴۵۷
 ۴۵۸
 ۴۵۹
 ۴۶۰
 ۴۶۱
 ۴۶۲
 ۴۶۳
 ۴۶۴
 ۴۶۵
 ۴۶۶
 ۴۶۷
 ۴۶۸
 ۴۶۹
 ۴۷۰
 ۴۷۱

<p>دانش تو را که در این عالم نماند جز در این عالم</p> <p>نور</p>	<p>دانش تو را که در این عالم نماند جز در این عالم</p> <p>نور</p>	<p>دانش تو را که در این عالم نماند جز در این عالم</p> <p>نور</p>	<p>دانش تو را که در این عالم نماند جز در این عالم</p> <p>نور</p>
<p>دانش تو را که در این عالم نماند جز در این عالم</p> <p>نور</p>	<p>دانش تو را که در این عالم نماند جز در این عالم</p> <p>نور</p>	<p>دانش تو را که در این عالم نماند جز در این عالم</p> <p>نور</p>	<p>دانش تو را که در این عالم نماند جز در این عالم</p> <p>نور</p>
<p>دانش تو را که در این عالم نماند جز در این عالم</p> <p>نور</p>	<p>دانش تو را که در این عالم نماند جز در این عالم</p> <p>نور</p>	<p>دانش تو را که در این عالم نماند جز در این عالم</p> <p>نور</p>	<p>دانش تو را که در این عالم نماند جز در این عالم</p> <p>نور</p>

<p>مجلس اول</p> <p>مجلس دوم</p> <p>مجلس سوم</p>	<p>مجلس چهارم</p> <p>مجلس پنجم</p> <p>مجلس ششم</p>	<p>مجلس هفتم</p> <p>مجلس هشتم</p> <p>مجلس نهم</p>	<p>مجلس دهم</p> <p>مجلس یازدهم</p> <p>مجلس دوازدهم</p>
<p>مجلس سیزدهم</p> <p>مجلس چهاردهم</p> <p>مجلس پانزدهم</p>	<p>مجلس شانزدهم</p> <p>مجلس هجدهم</p> <p>مجلس نوزدهم</p>	<p>مجلس بیستم</p> <p>مجلس بیست و یکم</p> <p>مجلس بیست و دوم</p>	<p>مجلس بیست و سوم</p> <p>مجلس بیست و چهارم</p> <p>مجلس بیست و پنجم</p>
<p>مجلس بیست و ششم</p> <p>مجلس بیست و هفتم</p> <p>مجلس بیست و هشتم</p>	<p>مجلس بیست و نهم</p> <p>مجلس بیست و دهم</p> <p>مجلس بیست و یازدهم</p>	<p>مجلس بیست و دوازدهم</p> <p>مجلس بیست و سیزدهم</p> <p>مجلس بیست و چهاردهم</p>	<p>مجلس بیست و پنجم</p> <p>مجلس بیست و ششم</p> <p>مجلس بیست و هفتم</p>

درگاه

<p>مجلس اول</p> <p>مجلس دوم</p> <p>مجلس سوم</p>	<p>مجلس چهارم</p> <p>مجلس پنجم</p> <p>مجلس ششم</p>	<p>مجلس هفتم</p> <p>مجلس هشتم</p> <p>مجلس نهم</p>	<p>مجلس دهم</p> <p>مجلس یازدهم</p> <p>مجلس دوازدهم</p>
<p>مجلس سیزدهم</p> <p>مجلس چهاردهم</p> <p>مجلس پانزدهم</p>	<p>مجلس شانزدهم</p> <p>مجلس هجدهم</p> <p>مجلس نوزدهم</p>	<p>مجلس بیستم</p> <p>مجلس بیست و یکم</p> <p>مجلس بیست و دوم</p>	<p>مجلس بیست و سوم</p> <p>مجلس بیست و چهارم</p> <p>مجلس بیست و پنجم</p>
<p>مجلس بیست و ششم</p> <p>مجلس بیست و هفتم</p> <p>مجلس بیست و هشتم</p>	<p>مجلس بیست و نهم</p> <p>مجلس بیست و دهم</p> <p>مجلس بیست و یازدهم</p>	<p>مجلس بیست و دوازدهم</p> <p>مجلس بیست و سیزدهم</p> <p>مجلس بیست و چهاردهم</p>	<p>مجلس بیست و پنجم</p> <p>مجلس بیست و ششم</p> <p>مجلس بیست و هفتم</p>

The image displays a collection of 12 handwritten Persian couplets (ghazals) arranged in a 3x4 grid. Each couplet is written in a fluid, cursive script and is framed by a decorative, leaf-like border. The paper is aged and yellowed, with some visible staining. The couplets are as follows:

- Row 1:**
  - 1. *درد من از درد تو است / درد من از درد تو است*
  - 2. *درد من از درد تو است / درد من از درد تو است*
  - 3. *درد من از درد تو است / درد من از درد تو است*
  - 4. *درد من از درد تو است / درد من از درد تو است*
- Row 2:**
  - 5. *درد من از درد تو است / درد من از درد تو است*
  - 6. *درد من از درد تو است / درد من از درد تو است*
  - 7. *درد من از درد تو است / درد من از درد تو است*
  - 8. *درد من از درد تو است / درد من از درد تو است*
- Row 3:**
  - 9. *درد من از درد تو است / درد من از درد تو است*
  - 10. *درد من از درد تو است / درد من از درد تو است*
  - 11. *درد من از درد تو است / درد من از درد تو است*
  - 12. *درد من از درد تو است / درد من از درد تو است*

The image displays a 3x3 grid of nine handwritten Persian couplets (ghazals) on aged paper. Each couplet is written in a cursive script and is enclosed within a hand-drawn, cloud-like border. The text is arranged in three rows and three columns. The paper shows signs of age, including discoloration and some wear.

12

Handwritten signature 1	Handwritten signature 2	Handwritten signature 3	Handwritten signature 4
Handwritten signature 5	Handwritten signature 6	Handwritten signature 7	Handwritten signature 8
Handwritten signature 9	Handwritten signature 10	Handwritten signature 11	Handwritten signature 12

۱۰	۱۱	۱۲	۱۳
۱۴	۱۵	۱۶	۱۷
۱۸	۱۹	۲۰	۲۱
۲۲	۲۳	۲۴	۲۵
۲۶	۲۷	۲۸	۲۹
۳۰	۳۱	۳۲	۳۳
۳۴	۳۵	۳۶	۳۷
۳۸	۳۹	۴۰	۴۱
۴۲	۴۳	۴۴	۴۵
۴۶	۴۷	۴۸	۴۹
۵۰	۵۱	۵۲	۵۳
۵۴	۵۵	۵۶	۵۷
۵۸	۵۹	۶۰	۶۱
۶۲	۶۳	۶۴	۶۵
۶۶	۶۷	۶۸	۶۹
۷۰	۷۱	۷۲	۷۳
۷۴	۷۵	۷۶	۷۷
۷۸	۷۹	۸۰	۸۱
۸۲	۸۳	۸۴	۸۵
۸۶	۸۷	۸۸	۸۹
۹۰	۹۱	۹۲	۹۳
۹۴	۹۵	۹۶	۹۷
۹۸	۹۹	۱۰۰	

۱	۲	۳	۴
۵	۶	۷	۸
۹	۱۰	۱۱	۱۲
۱۳	۱۴	۱۵	۱۶
۱۷	۱۸	۱۹	۲۰
۲۱	۲۲	۲۳	۲۴
۲۵	۲۶	۲۷	۲۸
۲۹	۳۰	۳۱	۳۲
۳۳	۳۴	۳۵	۳۶
۳۷	۳۸	۳۹	۴۰
۴۱	۴۲	۴۳	۴۴
۴۵	۴۶	۴۷	۴۸
۴۹	۵۰	۵۱	۵۲
۵۳	۵۴	۵۵	۵۶
۵۷	۵۸	۵۹	۶۰
۶۱	۶۲	۶۳	۶۴
۶۵	۶۶	۶۷	۶۸
۶۹	۷۰	۷۱	۷۲
۷۳	۷۴	۷۵	۷۶
۷۷	۷۸	۷۹	۸۰
۸۱	۸۲	۸۳	۸۴
۸۵	۸۶	۸۷	۸۸
۸۹	۹۰	۹۱	۹۲
۹۳	۹۴	۹۵	۹۶
۹۷	۹۸	۹۹	۱۰۰

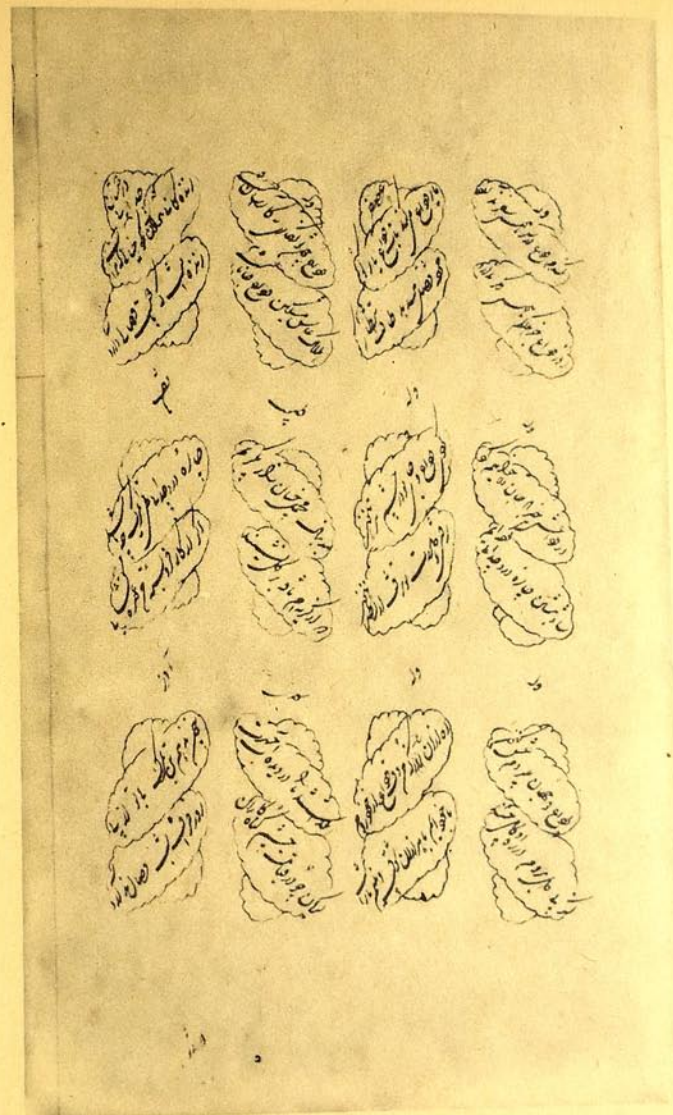
۱. ای که در این عالم ز کس نیست
 ۲. ای که در این عالم ز کس نیست
 ۳. ای که در این عالم ز کس نیست
 ۴. ای که در این عالم ز کس نیست
 ۵. ای که در این عالم ز کس نیست
 ۶. ای که در این عالم ز کس نیست
 ۷. ای که در این عالم ز کس نیست
 ۸. ای که در این عالم ز کس نیست
 ۹. ای که در این عالم ز کس نیست
 ۱۰. ای که در این عالم ز کس نیست
 ۱۱. ای که در این عالم ز کس نیست
 ۱۲. ای که در این عالم ز کس نیست

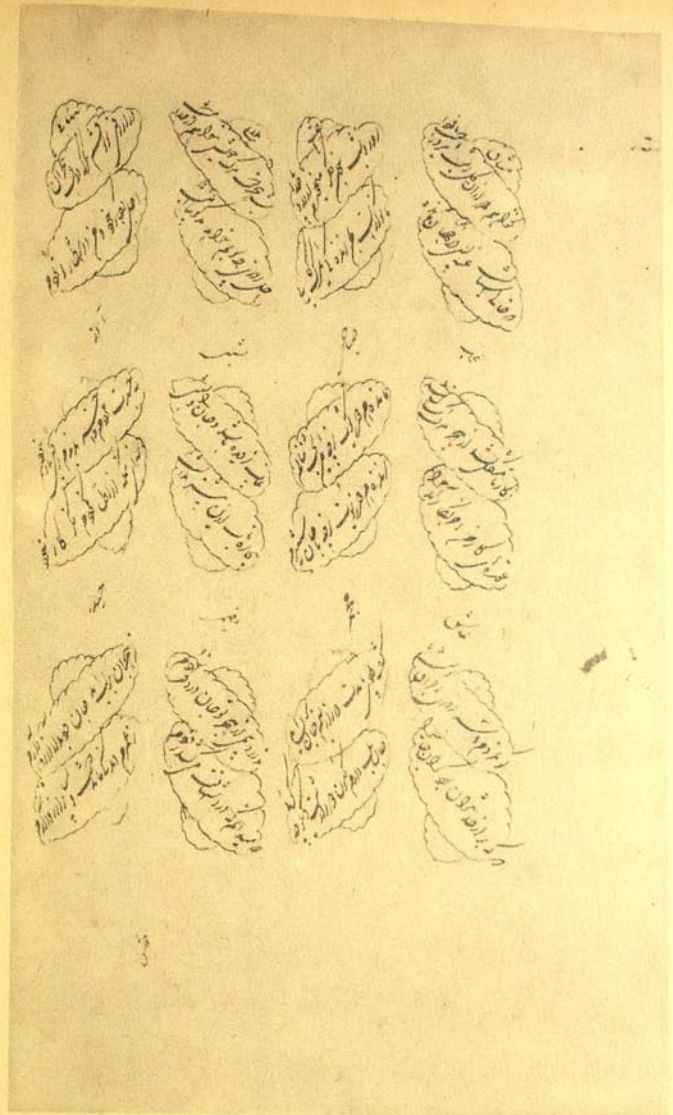
The image displays a collection of nine handwritten Persian couplets (ghazals) arranged in a 3x3 grid. Each couplet is written in a cursive script and is enclosed within a hand-drawn, irregular, cloud-like border. The paper is aged and yellowed, with some visible staining and wear. The couplets are numbered 1 through 9, with the numbers written in small, simple characters below each couplet. The handwriting is fluid and characteristic of the 18th or 19th century Persian style.

<p>دشمن منم که در دلم زنده است دشمن منم که در دلم زنده است</p> <p>۱</p>	<p>دشمن منم که در دلم زنده است دشمن منم که در دلم زنده است</p> <p>۲</p>	<p>دشمن منم که در دلم زنده است دشمن منم که در دلم زنده است</p> <p>۳</p>
<p>دشمن منم که در دلم زنده است دشمن منم که در دلم زنده است</p> <p>۴</p>	<p>دشمن منم که در دلم زنده است دشمن منم که در دلم زنده است</p> <p>۵</p>	<p>دشمن منم که در دلم زنده است دشمن منم که در دلم زنده است</p> <p>۶</p>
<p>دشمن منم که در دلم زنده است دشمن منم که در دلم زنده است</p> <p>۷</p>	<p>دشمن منم که در دلم زنده است دشمن منم که در دلم زنده است</p> <p>۸</p>	<p>دشمن منم که در دلم زنده است دشمن منم که در دلم زنده است</p> <p>۹</p>

Four examples of handwritten Persian text on irregular, torn pieces of paper, arranged in a row. The text is written in a cursive script. The first piece on the left contains the words 'بسم الله الرحمن الرحيم' (Bismillah). The second piece contains 'الحمد لله' (Alhamdulillah). The third piece contains 'والصلاة والسلام على من لا نبي بعده' (And the prayer and peace be upon the one after whom there is no prophet). The fourth piece on the right contains 'وآلِهِ الطَّيِّبِينَ' (And his pure family).

Four fragments of ancient papyrus, likely from a manuscript, showing handwritten text in Arabic script. The fragments are arranged horizontally. The text is written in a cursive style, characteristic of medieval Arabic. The fragments are irregular in shape, with some showing signs of wear and tear. The background is a light, textured surface, possibly the original papyrus or a mounting sheet.

Four examples of handwritten Persian script on irregular, leaf-like shapes, likely representing a specific dialect or style. The script is written in a cursive, flowing manner. The first example on the left is labeled '۱۵' and contains the text 'بسم الله الرحمن الرحيم'. The second example is labeled '۱۶' and contains 'الحمد لله رب العالمين'. The third example is labeled '۱۷' and contains 'والصلاة والسلام على من لا نبي بعده'. The fourth example is labeled '۱۸' and contains 'وآل آله الطيبين الطاهرين اجمعين'.

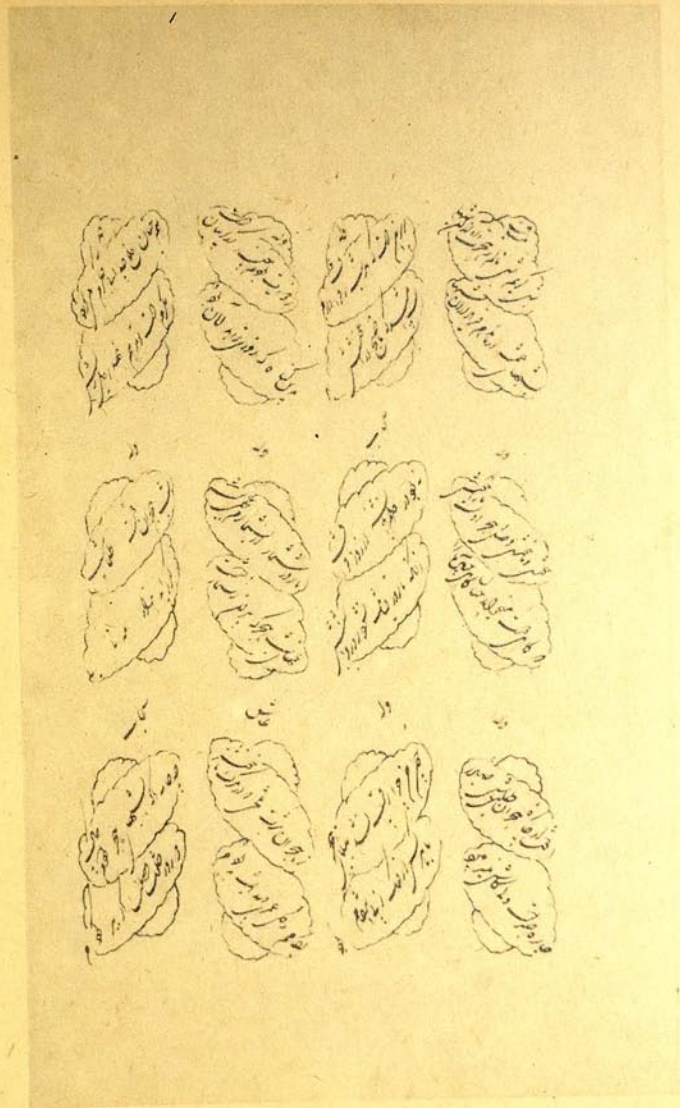

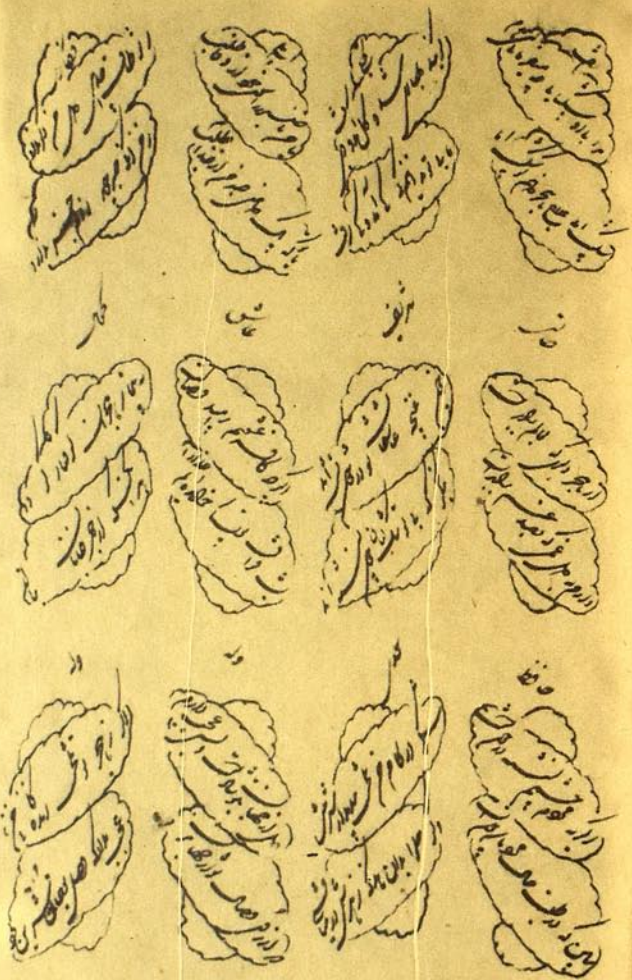

1. *شمارم در این جهان را زین*
و این را زین جهان را زین

2. *در این جهان را زین*
و این را زین جهان را زین

3. *در این جهان را زین*
و این را زین جهان را زین

4. *در این جهان را زین*
و این را زین جهان را زین

5. *در این جهان را زین*
و این را زین جهان را زین

6. *در این جهان را زین*
و این را زین جهان را زین

7. *در این جهان را زین*
و این را زین جهان را زین

8. *در این جهان را زین*
و این را زین جهان را زین

9. *در این جهان را زین*
و این را زین جهان را زین

10. *در این جهان را زین*
و این را زین جهان را زین

11. *در این جهان را زین*
و این را زین جهان را زین

12. *در این جهان را زین*
و این را زین جهان را زین

1. در این روزگار
 2. در این روزگار
 3. در این روزگار
 4. در این روزگار
 5. در این روزگار
 6. در این روزگار
 7. در این روزگار
 8. در این روزگار
 9. در این روزگار
 10. در این روزگار
 11. در این روزگار
 12. در این روزگار
 13. در این روزگار
 14. در این روزگار
 15. در این روزگار
 16. در این روزگار

1. *الحمد لله الذي...*

2. *الحمد لله الذي...*

3. *الحمد لله الذي...*

4. *الحمد لله الذي...*

5. *الحمد لله الذي...*

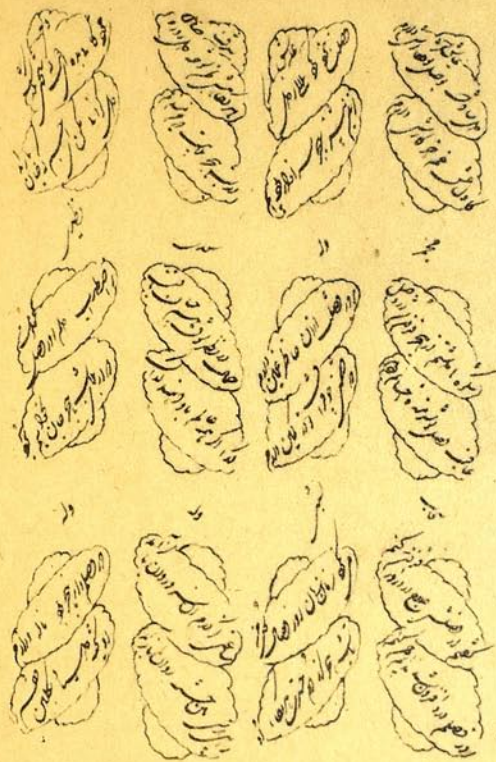
6. *الحمد لله الذي...*

7. *الحمد لله الذي...*

8. *الحمد لله الذي...*

9. *الحمد لله الذي...*

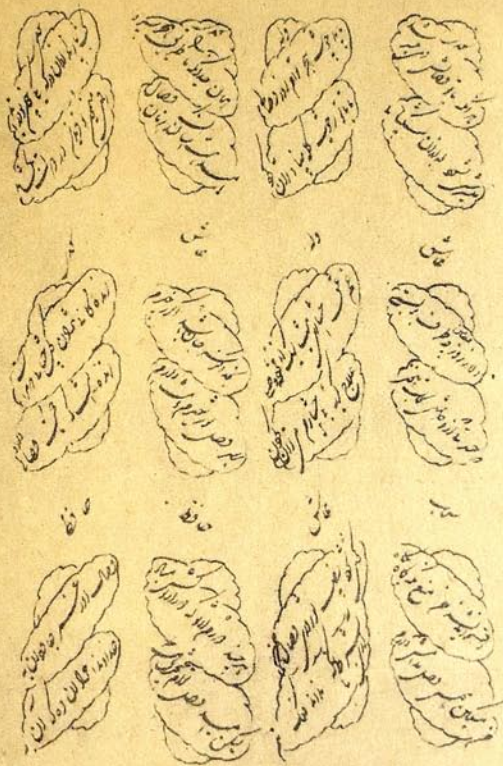

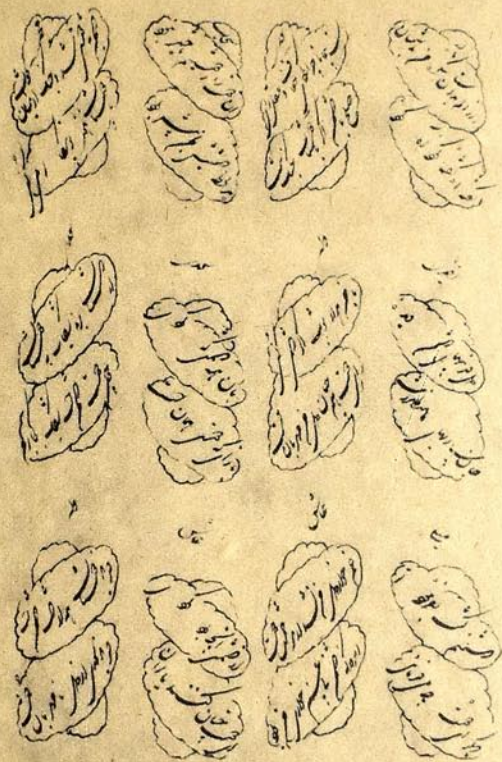

مَنْزِلَتُهُ مَنْزِلَتُهُ مَنْزِلَتُهُ

مَنْزِلَتُهُ مَنْزِلَتُهُ مَنْزِلَتُهُ

مَنْزِلَتُهُ مَنْزِلَتُهُ مَنْزِلَتُهُ

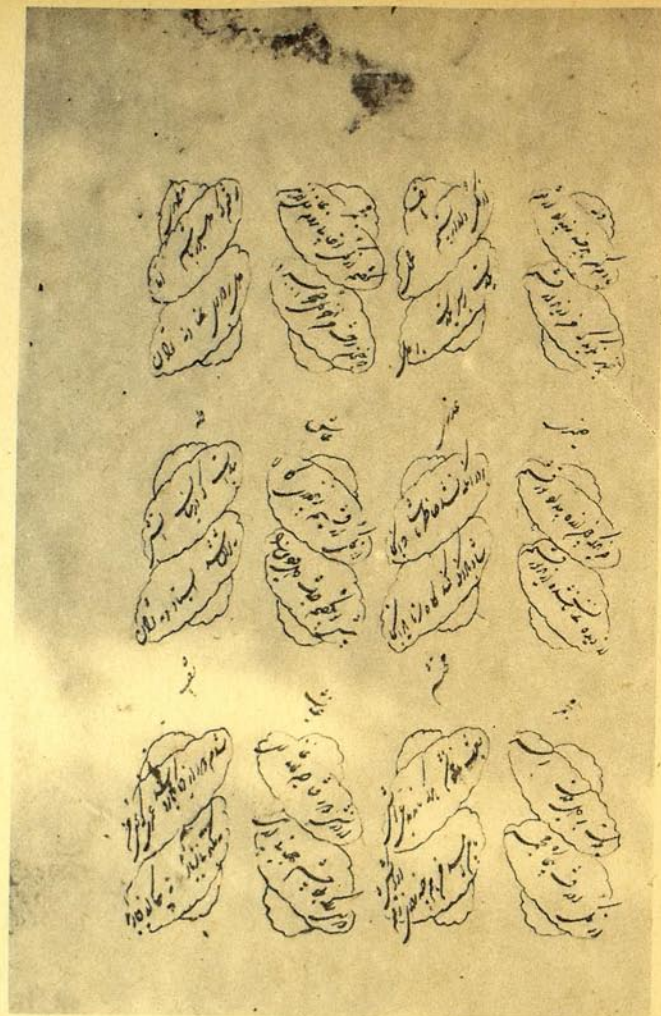
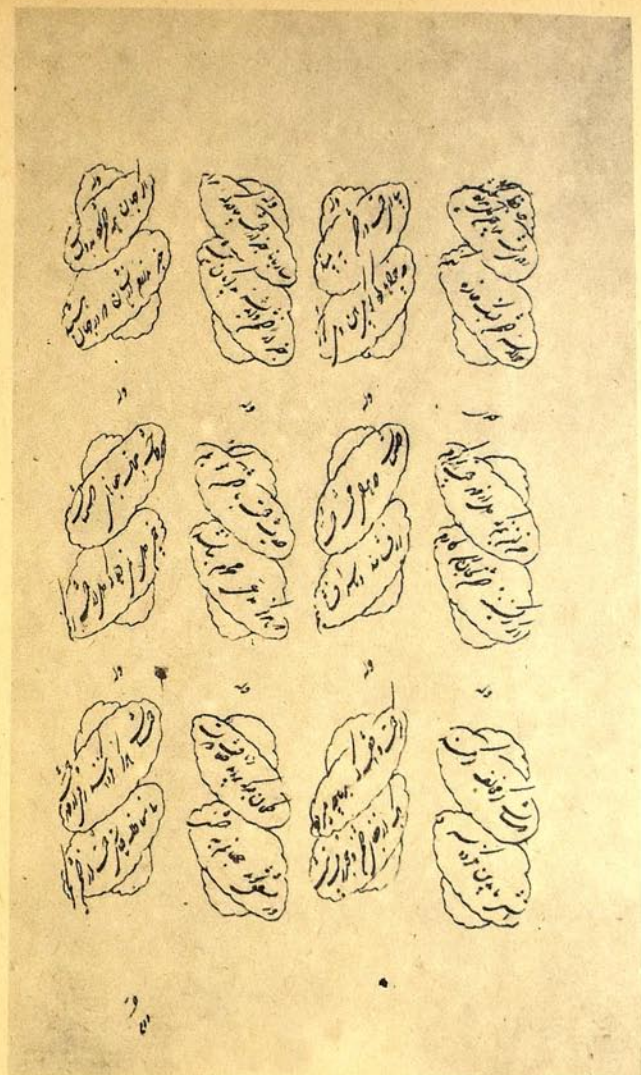

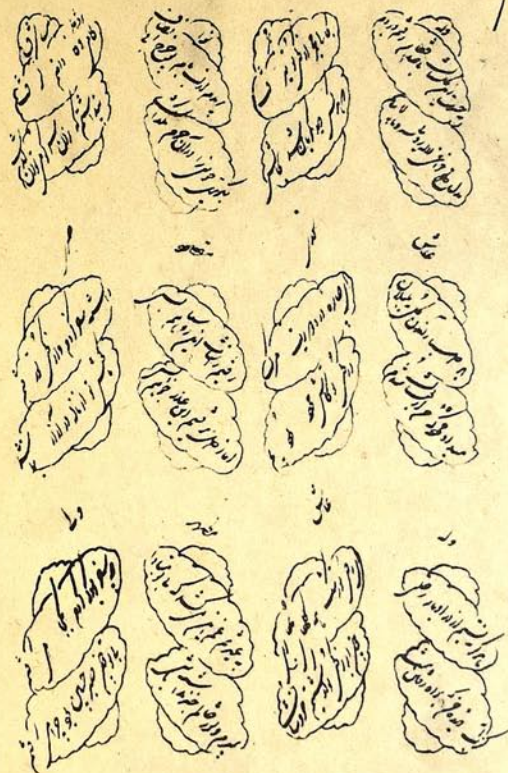

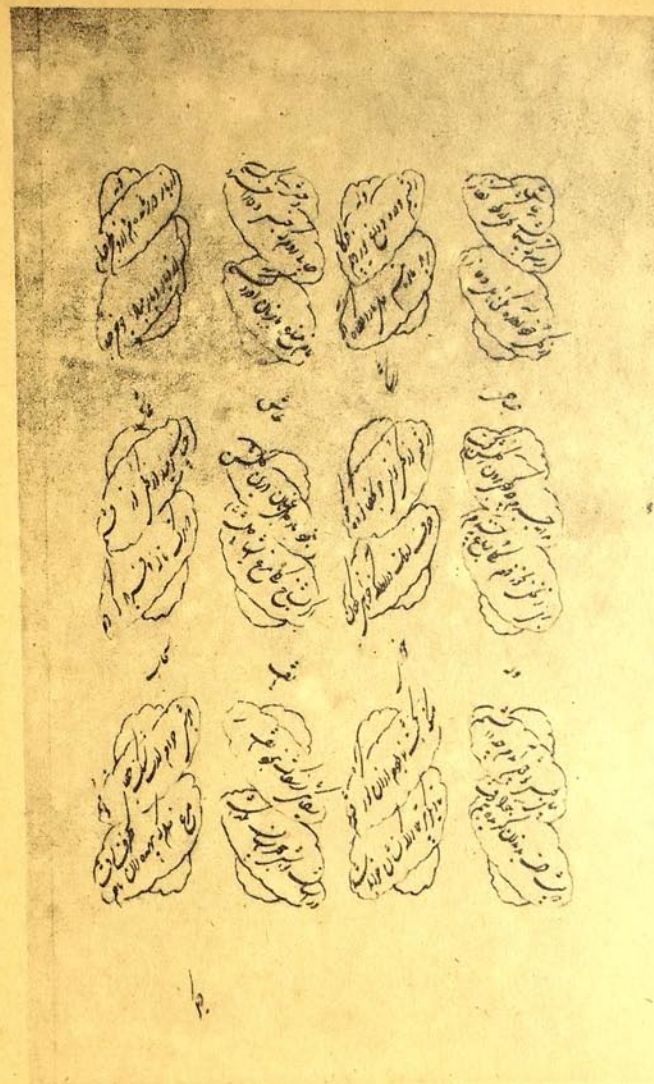

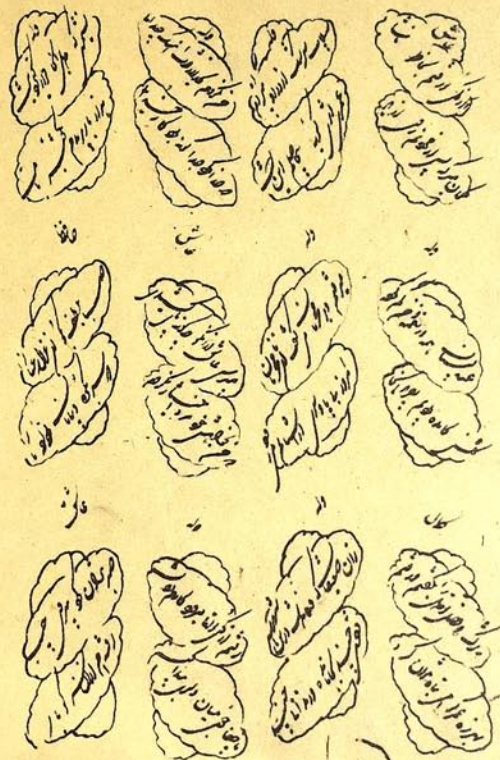

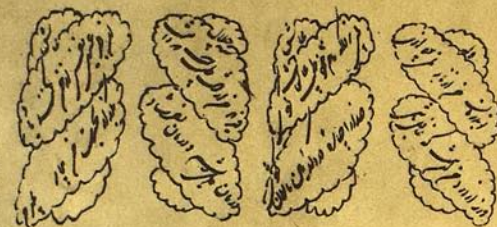

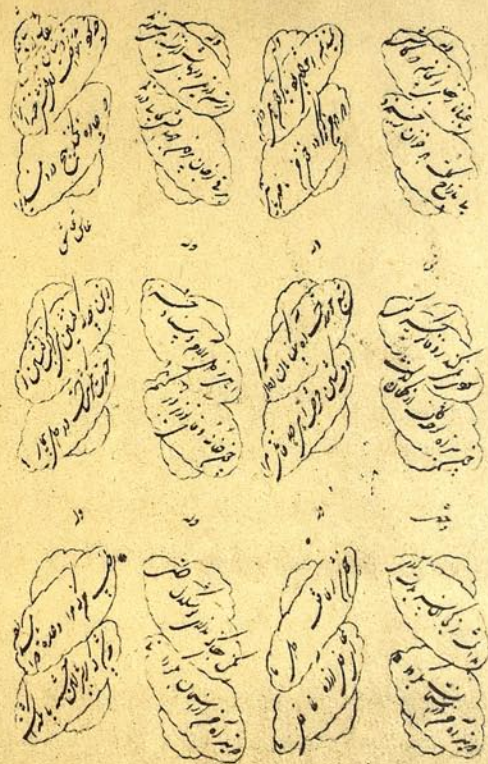

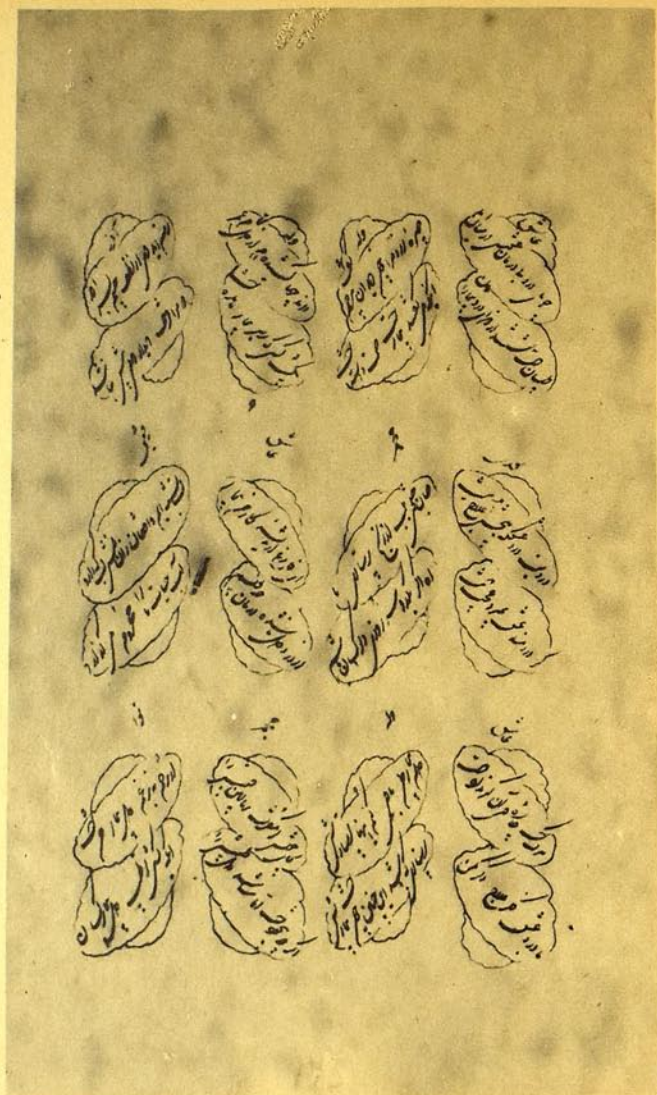
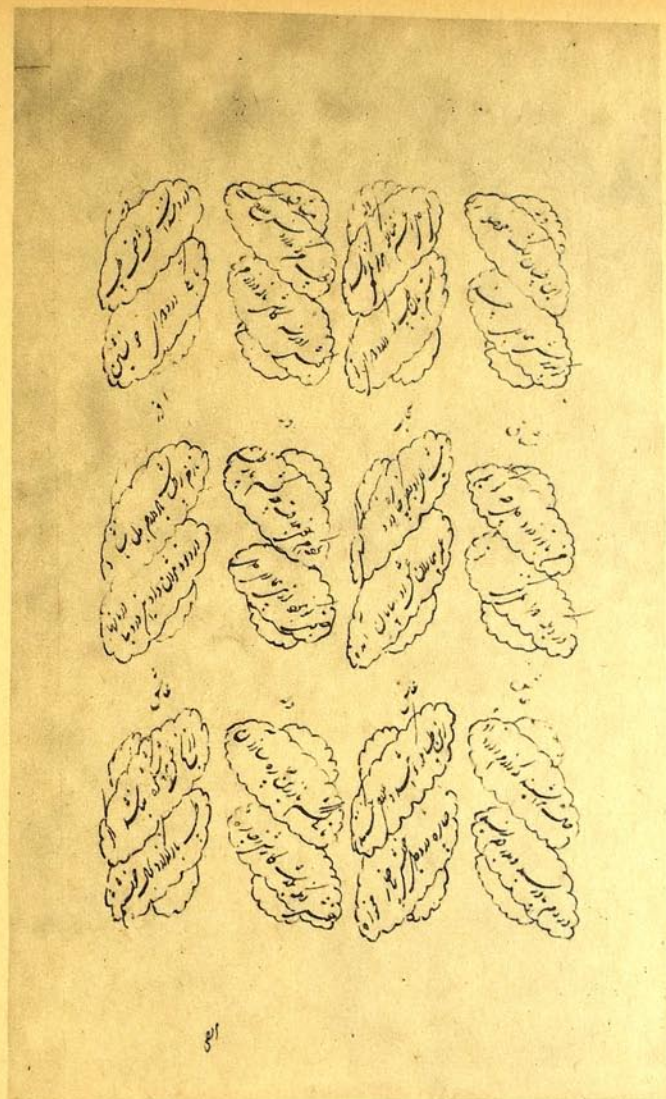

درختان کهنه که در دشت
 ایستاده اند و در دشت
 ایستاده اند و در دشت
 ایستاده اند و در دشت

درختان کهنه که در دشت
 ایستاده اند و در دشت
 ایستاده اند و در دشت
 ایستاده اند و در دشت

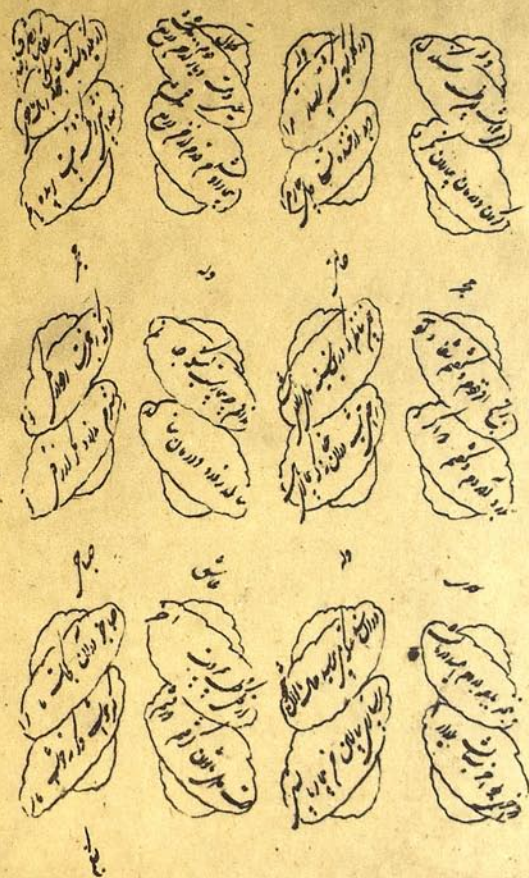
درختان کهنه که در دشت
 ایستاده اند و در دشت
 ایستاده اند و در دشت
 ایستاده اند و در دشت

درختان کهنه که در دشت
 ایستاده اند و در دشت
 ایستاده اند و در دشت
 ایستاده اند و در دشت

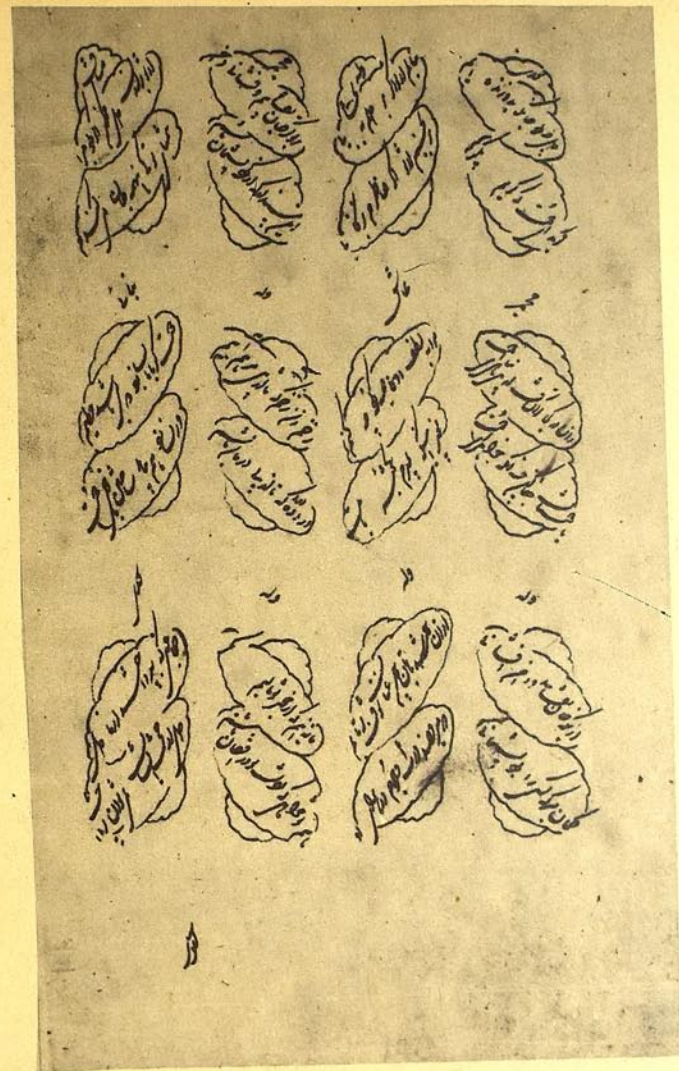
درختان کهنه که در دشت
 ایستاده اند و در دشت
 ایستاده اند و در دشت
 ایستاده اند و در دشت

درختان کهنه که در دشت
 ایستاده اند و در دشت
 ایستاده اند و در دشت
 ایستاده اند و در دشت

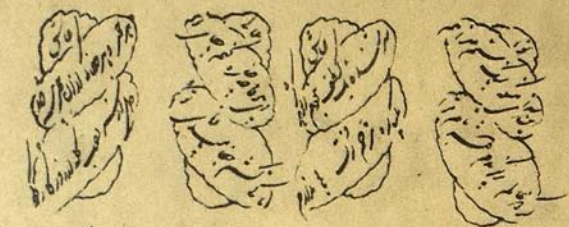

۱

۲

۳

۴

۵

۶

۷

۸

۱

۲

۳

۴

۵

۶

۷

۸

۹

۱۰

۱۱

۱۲

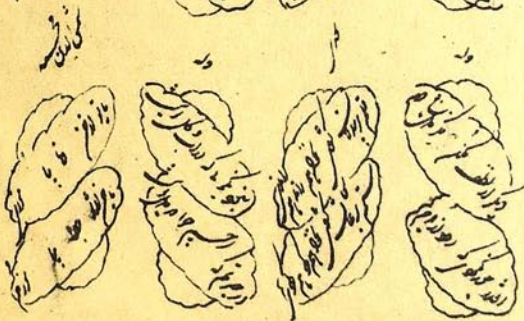
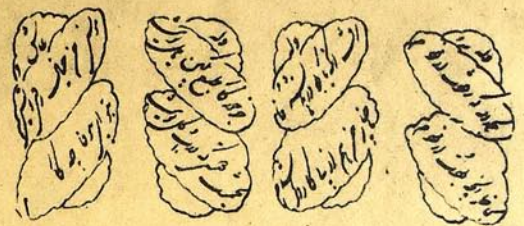

<p> شمس شمس شمس شمس </p>	<p> شمس شمس شمس شمس </p>	<p> شمس شمس شمس شمس </p>	<p> شمس شمس شمس شمس </p>
<p> شمس شمس شمس شمس </p>	<p> شمس شمس شمس شمس </p>	<p> شمس شمس شمس شمس </p>	<p> شمس شمس شمس شمس </p>
<p> شمس شمس شمس شمس </p>	<p> شمس شمس شمس شمس </p>	<p> شمس شمس شمس شمس </p>	<p> شمس شمس شمس شمس </p>

<p> شمس شمس شمس شمس </p>	<p> شمس شمس شمس شمس </p>	<p> شمس شمس شمس شمس </p>	<p> شمس شمس شمس شمس </p>
<p> شمس شمس شمس شمس </p>	<p> شمس شمس شمس شمس </p>	<p> شمس شمس شمس شمس </p>	<p> شمس شمس شمس شمس </p>
<p> شمس شمس شمس شمس </p>	<p> شمس شمس شمس شمس </p>	<p> شمس شمس شمس شمس </p>	<p> شمس شمس شمس شمس </p>

Four small, irregularly shaped objects, possibly seeds or pieces of wood, arranged in a row. Each object has handwritten text in Arabic script on it.

The image shows four fragments of parchment, each with handwritten text in Arabic script. The fragments are arranged horizontally. From left to right, the text on the fragments is as follows:

- Fragment 1 (Leftmost):** Contains the words "بسم الله الرحمن الرحيم" (In the name of Allah, the Most Gracious, the Most Merciful) and "الحمد لله الذي هدانا لهذا" (Praise be to Allah who guided us to this).
- Fragment 2:** Contains the words "بسم الله الرحمن الرحيم" and "الحمد لله الذي هدانا لهذا".
- Fragment 3:** Contains the words "بسم الله الرحمن الرحيم" and "الحمد لله الذي هدانا لهذا".
- Fragment 4 (Rightmost):** Contains the words "بسم الله الرحمن الرحيم" and "الحمد لله الذي هدانا لهذا".

5

164

دارا بروجی ملان کبر

الشيخ
ميرزا محمد
علي
قزويني
توفي في
السنه ١٢٠٠

تبر اندران در جلد

خطم و دندان لایق
ایضا: بفرار دست

عمر بن الخطاب
بابه ابي طالب

Handwritten signature or seal in Arabic script, likely belonging to a member of the family or a related official.

۵۰
 در این کتاب
 در این کتاب
 در این کتاب
 در این کتاب

[illegible]

۷۵
 قافیه در غزل
 قافیه در غزل

Handwritten text in Arabic script, likely a signature or a note, located at the bottom of the page.

بسم الله الرحمن الرحيم	الحمد لله رب العالمين	والصلاة والسلام على سيدنا محمد	والآله الطيبين الطاهرين
الذين هم خير خلق الله	أجمعين	أجمعين	أجمعين
أجمعين	أجمعين	أجمعين	أجمعين
أجمعين	أجمعين	أجمعين	أجمعين
أجمعين	أجمعين	أجمعين	أجمعين
أجمعين	أجمعين	أجمعين	أجمعين
أجمعين	أجمعين	أجمعين	أجمعين
أجمعين	أجمعين	أجمعين	أجمعين
أجمعين	أجمعين	أجمعين	أجمعين
أجمعين	أجمعين	أجمعين	أجمعين

بسم الله الرحمن الرحيم	الحمد لله رب العالمين	والصلاة والسلام على سيدنا محمد	والآله الطيبين الطاهرين
الذين هم خير خلق الله	أجمعين	أجمعين	أجمعين
أجمعين	أجمعين	أجمعين	أجمعين
أجمعين	أجمعين	أجمعين	أجمعين
أجمعين	أجمعين	أجمعين	أجمعين
أجمعين	أجمعين	أجمعين	أجمعين
أجمعين	أجمعين	أجمعين	أجمعين
أجمعين	أجمعين	أجمعين	أجمعين
أجمعين	أجمعين	أجمعين	أجمعين
أجمعين	أجمعين	أجمعين	أجمعين
أجمعين	أجمعين	أجمعين	أجمعين

باز من این
تخته انداز
از من
باز من
باز من

باز من
باز من
باز من
باز من

باز من
باز من
باز من
باز من

باز من
باز من
باز من
باز من

باز من
باز من
باز من
باز من

باز من
باز من

باز من
باز من

باز من
باز من

باز من
باز من
باز من

باز من
باز من
باز من

باز من
باز من
باز من

باز من
باز من
باز من

باز من
باز من
باز من

باز من
باز من

باز من
باز من

باز من
باز من
باز من

الحسين بن علي
عليه السلام

خام و پخته در قند و روغن
مذاق شیرین و خنک

فصل در بیان طبع
و سبب کمال و نقص

دست اول از کتب خطی
دست دوم از کتب خطی

مجلس برادرش در شهر تبریز
در آن سال هجری ۱۰۸۰

فقریہ کتب خانہ
لاہور

Handwritten signature in Arabic script.

15. 11. 1901
1901

Handwritten text in Arabic script, likely a signature or date, located at the bottom of the page.

14-11-90

بسم الله الرحمن الرحيم

امروزه در این شهر

[Handwritten signature]

مجلس ۱۰۰

من
البر
البر
البر
البر

٢٢
مجلس
مجلس

ش
در دماغ او خون و غده
در جگر او

و
جواب غیبی است

تذکرہ

کتابخانه دارالمصنفین
کراچی

این صفتی و شریف

مجلس اول در بیان فضیلت علم

عبدالمجید بن محمد بن
 یوسف بن محمد بن

بن محمد بن محمد بن
 بن محمد بن محمد بن

بن محمد بن محمد بن
 بن محمد بن محمد بن

بن محمد بن محمد بن
 بن محمد بن محمد بن
 بن محمد بن محمد بن

بن محمد بن محمد بن
 بن محمد بن محمد بن
 بن محمد بن محمد بن

بن محمد بن محمد بن
 بن محمد بن محمد بن
 بن محمد بن محمد بن

بن محمد بن محمد بن
 بن محمد بن محمد بن
 بن محمد بن محمد بن

بن محمد بن محمد بن
 بن محمد بن محمد بن

بن محمد بن محمد بن
 بن محمد بن محمد بن

بن محمد بن محمد بن
 بن محمد بن محمد بن

بن محمد بن محمد بن
 بن محمد بن محمد بن

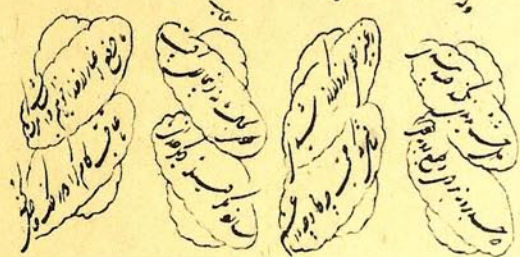

کبر

عالم

د

کبر

د

ص

د

د

د

د

د

د

د

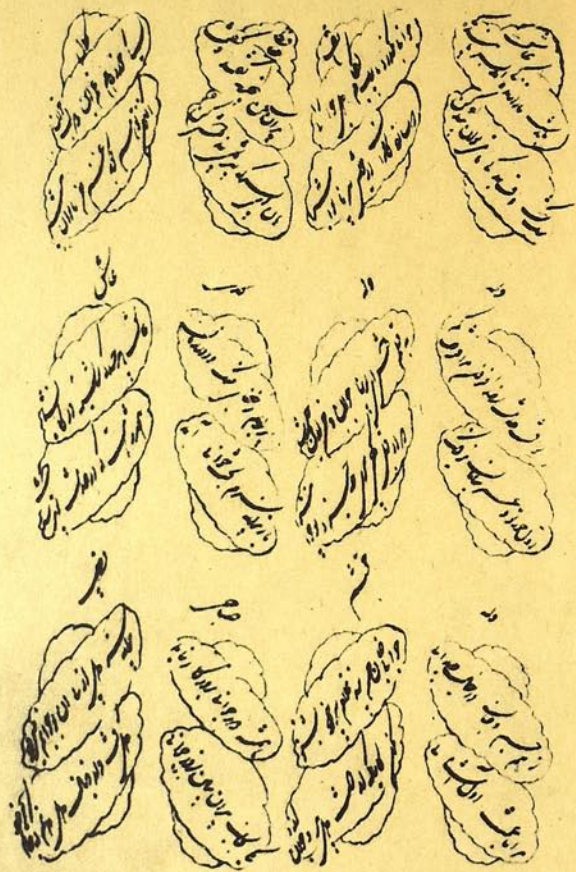
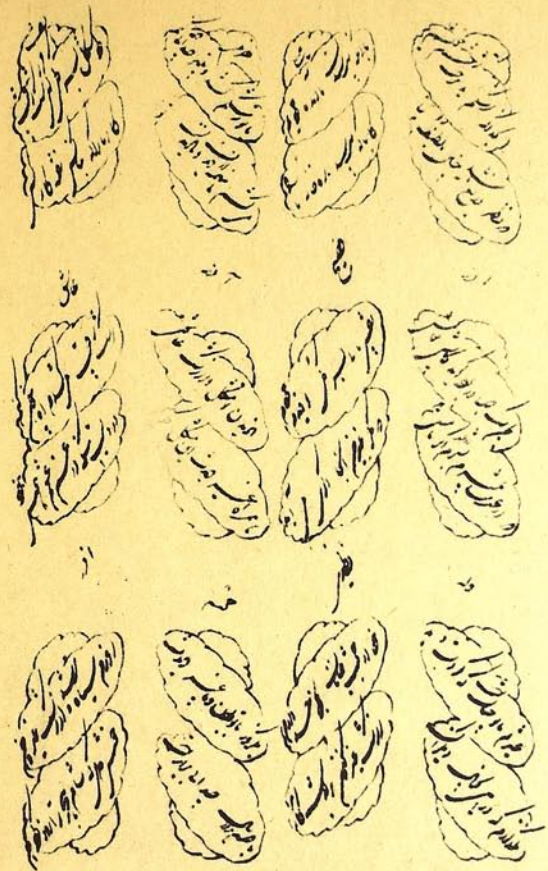

د

د

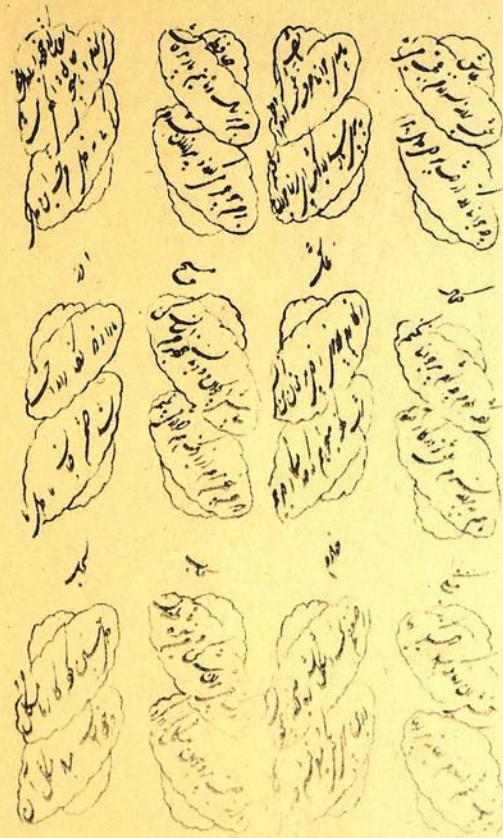

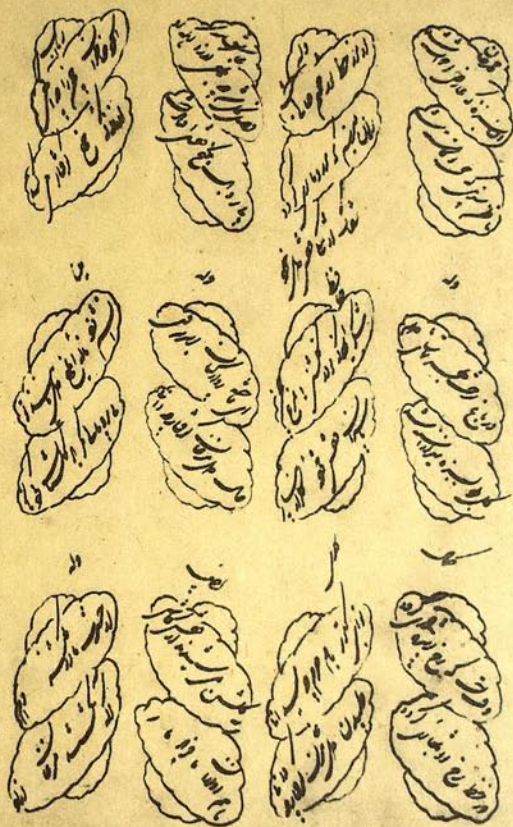

[illegible]

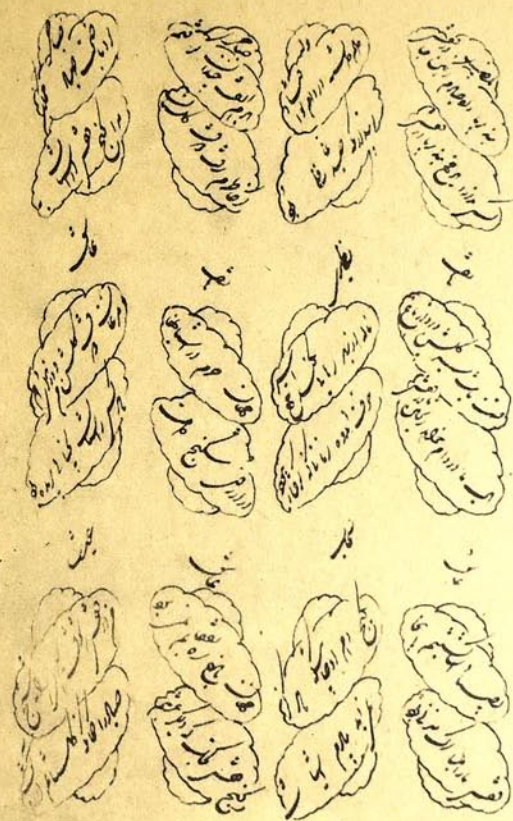

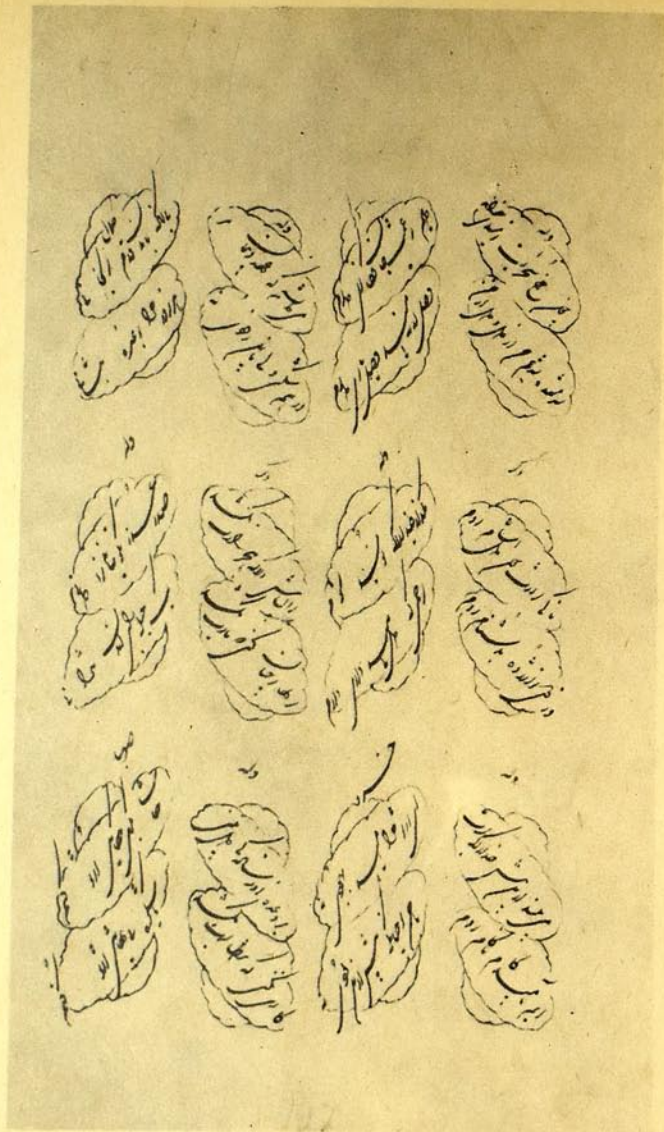
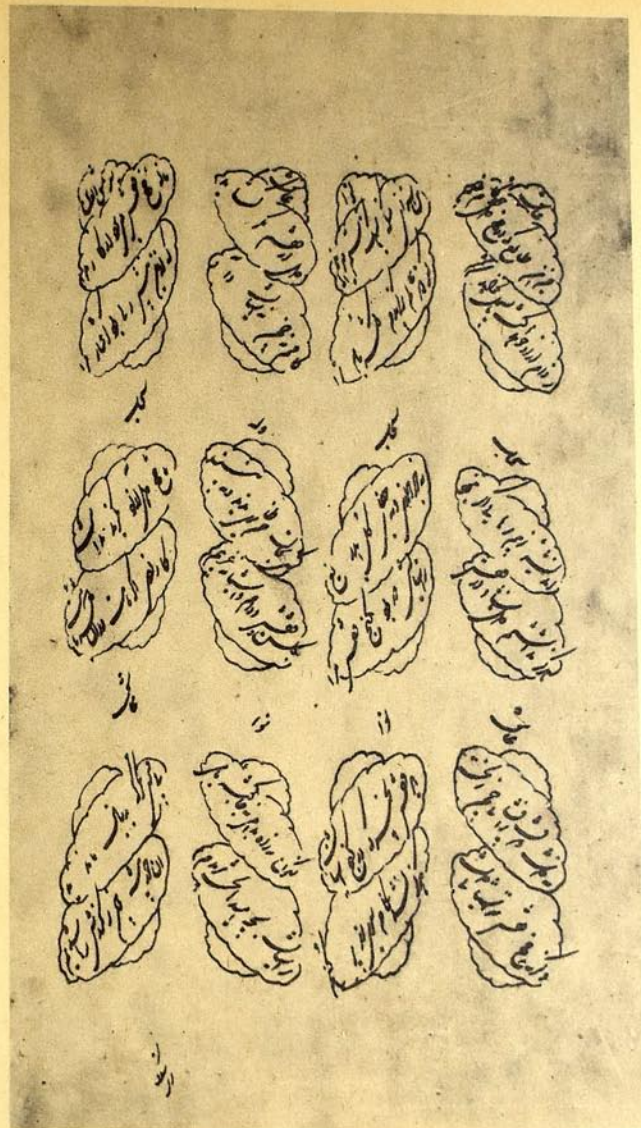

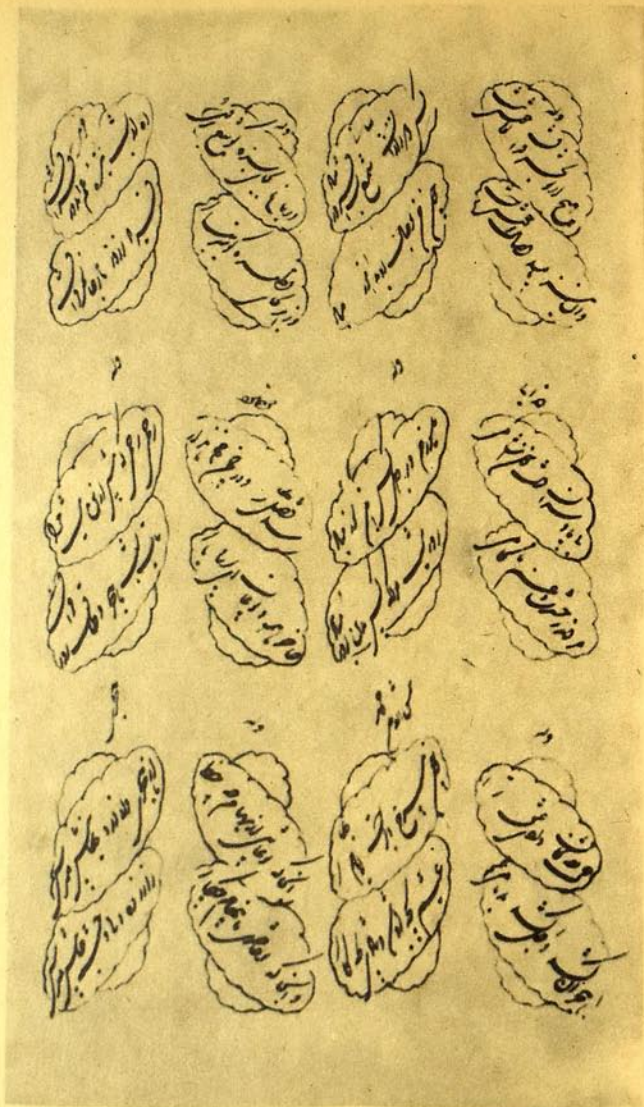

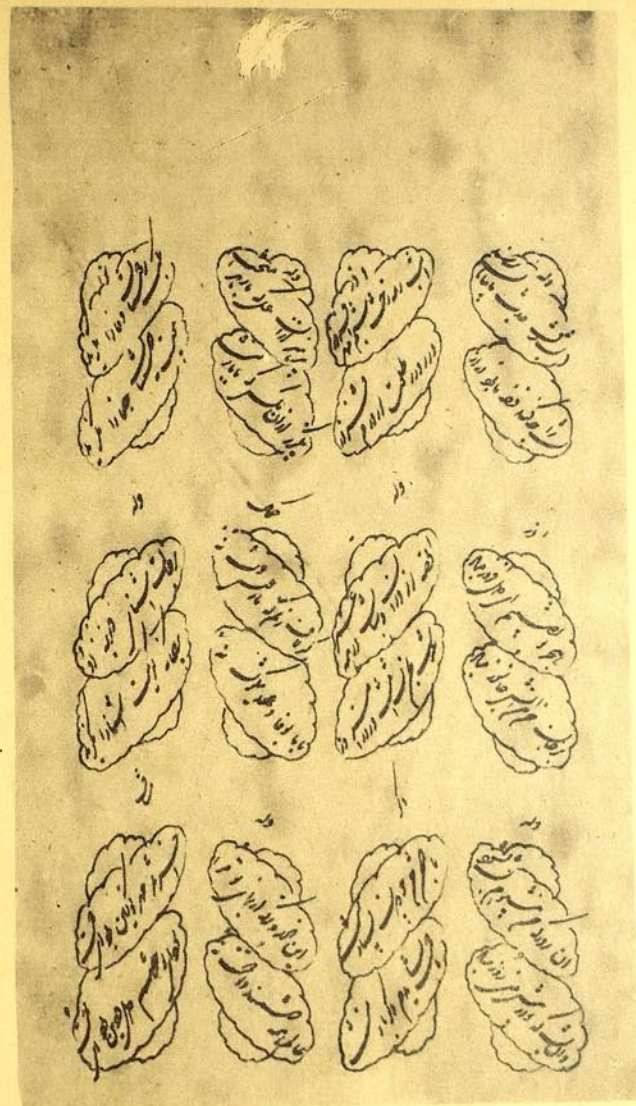
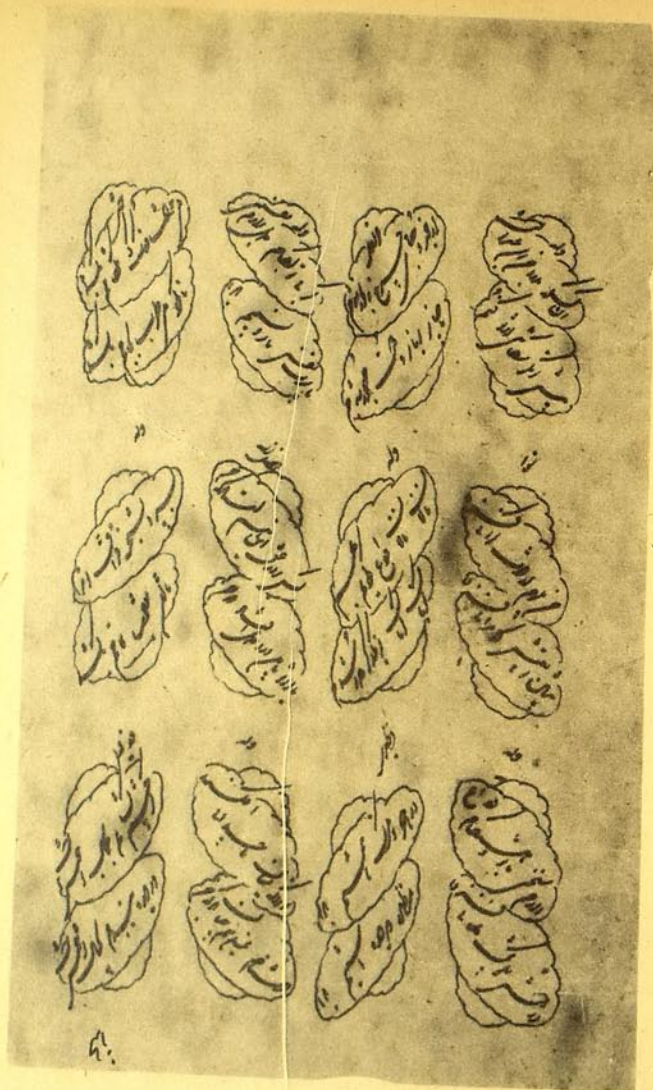

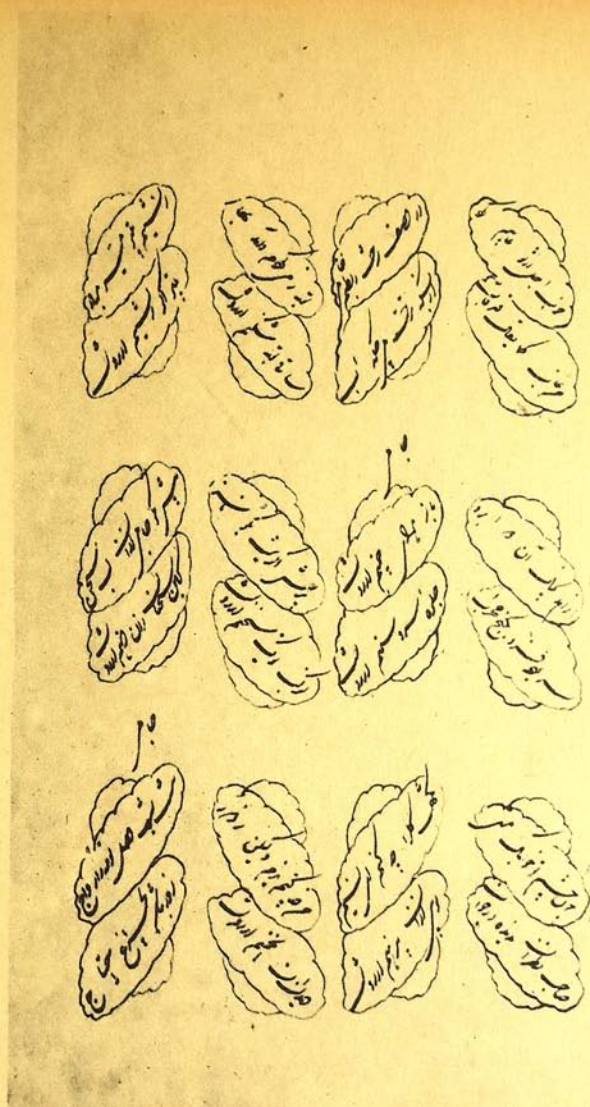
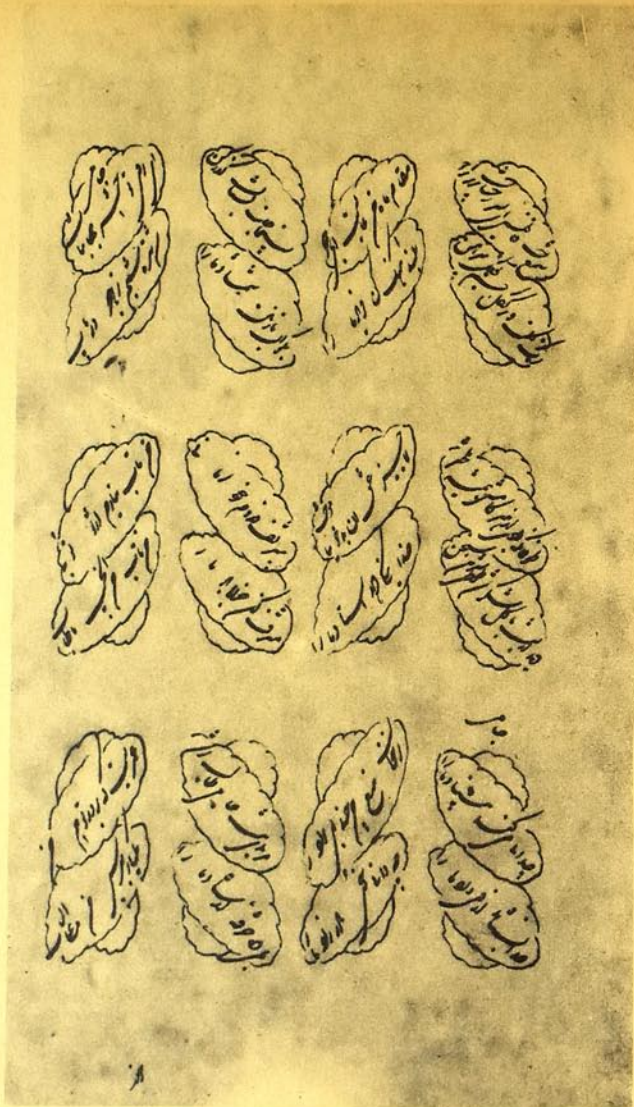

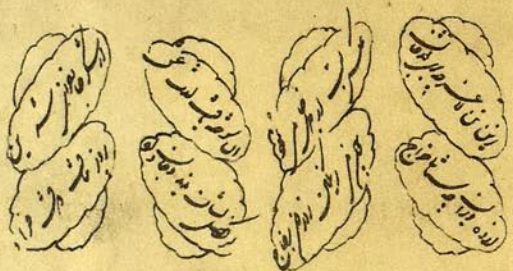

۱۰
 خوشتر از آنکه
 خوشتر از آنکه
 خوشتر از آنکه
 خوشتر از آنکه

۱۱
 خوشتر از آنکه
 خوشتر از آنکه
 خوشتر از آنکه
 خوشتر از آنکه

۱۲
 خوشتر از آنکه
 خوشتر از آنکه
 خوشتر از آنکه
 خوشتر از آنکه

۱۳
 خوشتر از آنکه
 خوشتر از آنکه
 خوشتر از آنکه
 خوشتر از آنکه

۱۴
 خوشتر از آنکه
 خوشتر از آنکه
 خوشتر از آنکه
 خوشتر از آنکه

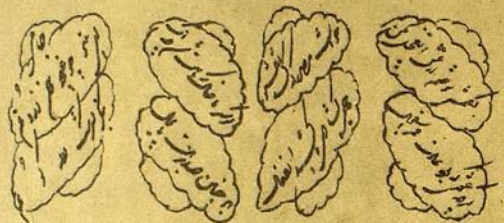
۱۵
 خوشتر از آنکه
 خوشتر از آنکه
 خوشتر از آنکه
 خوشتر از آنکه

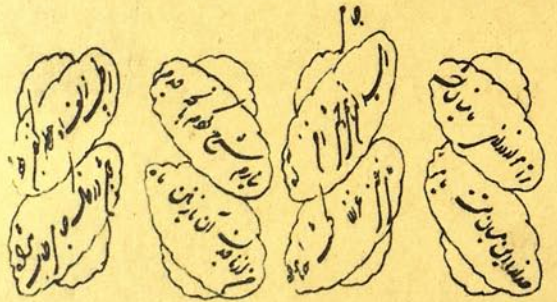
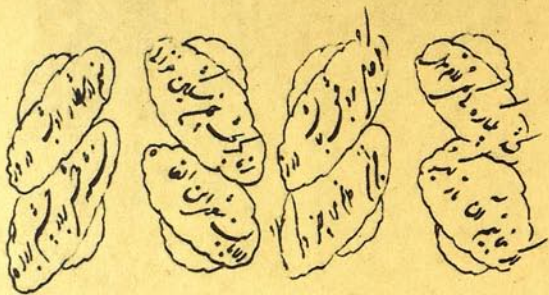
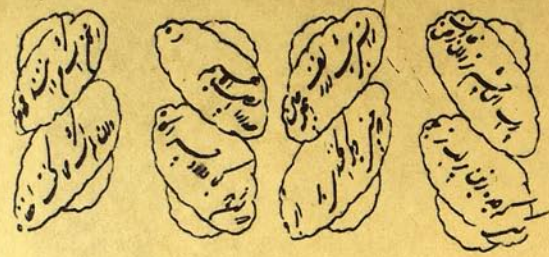
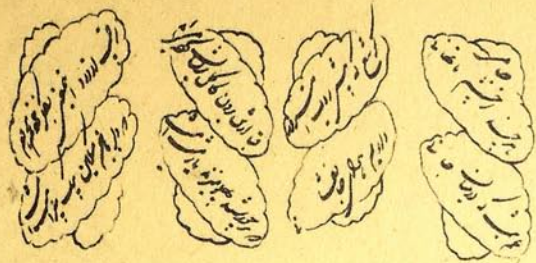
عبد الله محمد بن عبد السلام
 در مفسر بن لک و
 حکام و مشیر و

فنا بین من در بین و
 بدین نام از این

از این که در این کتاب
 از این که در این کتاب
 از این که در این کتاب
 از این که در این کتاب

از این که در این کتاب
 از این که در این کتاب
 از این که در این کتاب
 از این که در این کتاب

از این که در این کتاب
 از این که در این کتاب
 از این که در این کتاب
 از این که در این کتاب

از این که در این کتاب
 از این که در این کتاب
 از این که در این کتاب
 از این که در این کتاب

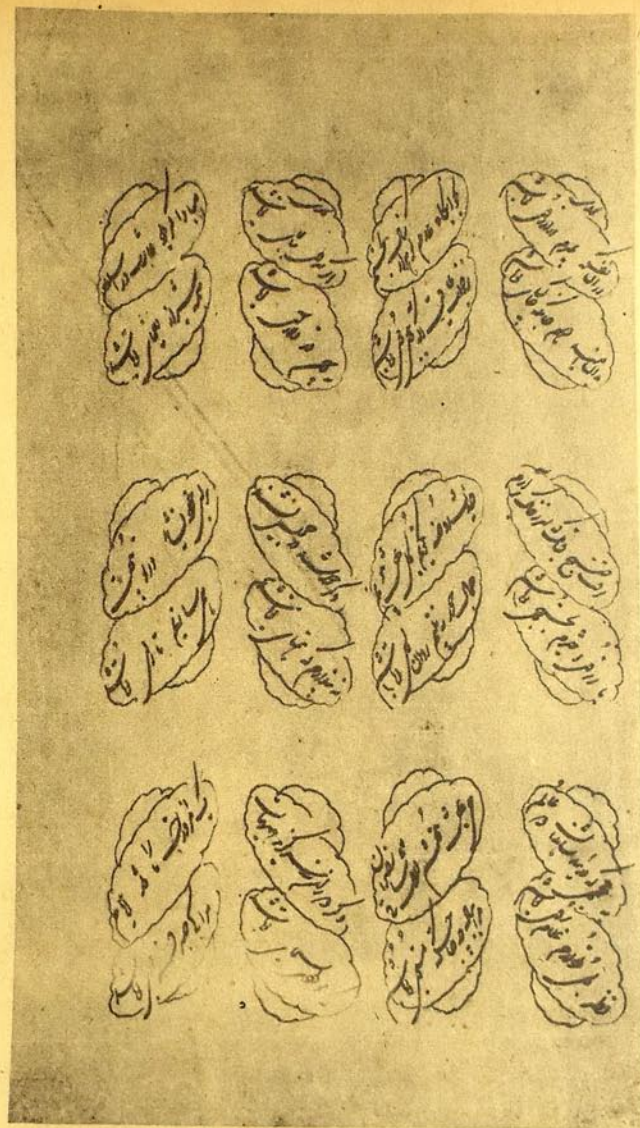
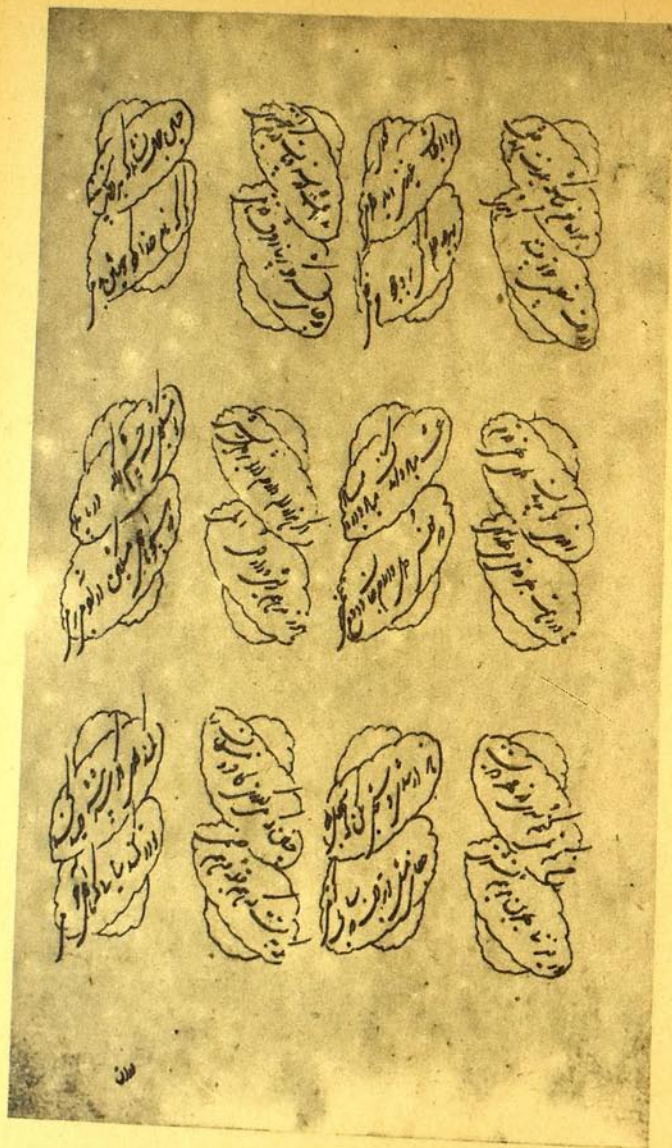
از این که در این کتاب
 از این که در این کتاب
 از این که در این کتاب
 از این که در این کتاب

از این که در این کتاب
 از این که در این کتاب
 از این که در این کتاب
 از این که در این کتاب

The image displays a 3x4 grid of 12 stylized, cloud-like shapes, each containing handwritten Persian text in a cursive script. The shapes are arranged in three rows and four columns, resembling a collection of decorative stamps or seals. The text within each shape is written in a fluid, calligraphic style, typical of Persian or Arabic script. The shapes themselves are irregular and cloud-like, with some having small protrusions or tails. The overall layout is organized and systematic, suggesting a catalog or a set of related items.

1. در این عالم غافل
 2. در این عالم غافل
 3. در این عالم غافل
 4. در این عالم غافل
 5. در این عالم غافل
 6. در این عالم غافل
 7. در این عالم غافل
 8. در این عالم غافل
 9. در این عالم غافل
 10. در این عالم غافل
 11. در این عالم غافل
 12. در این عالم غافل
 13. در این عالم غافل
 14. در این عالم غافل
 15. در این عالم غافل
 16. در این عالم غافل

فصل اول در بیان احوال و حال
مردمان این دیار

مدرسه علمیه

بسم الله الرحمن الرحيم
الحمد لله رب العالمين
والصلاة والسلام على سيدنا محمد وآله

میداد میداد میداد میداد
چرخ چرخ چرخ چرخ

همه خدایان را در هر زمان که می خواهند
و هر کجا که خواهند و هر چه خواهند

این که از طرف خدمت پروردگار
برای ازین دست مراد است

بالله ان شاء الله تعالى في حق من الله الملك الوهاب
صبر بزم الغيرة طافت ابريد مدبر الامور

کتابخانه عمومی
وزارت فرهنگ و ارشاد اسلامی
تهران

کتابخانه عمومی
وزارت فرهنگ و ارشاد اسلامی
تهران

مجلس انجمن اعیان و اشراف
در ۱۰ جمادی الثانی ۱۲۸۵

الحمد لله الذي جعل في كل شيء
دلالة على قدرته وكرمه

کودانی به شکر خوری که از دانه

Two pieces of parchment, likely from a manuscript, showing handwritten text in Arabic script. The text is written in a cursive style. The top piece contains the words "بسم الله الرحمن الرحيم" (In the name of Allah, the Most Gracious, the Most Merciful). The bottom piece contains the words "الحمد لله الذي هدانا لهذا" (Praise be to Allah who guided us to this).

A small, stylized drawing of a plant or tree with Arabic calligraphy. The drawing is located at the bottom left of the page. It features a central vertical stem with several branches extending outwards. Each branch is adorned with a small, circular or oval shape, possibly representing a fruit or a decorative element. The entire drawing is rendered in a simple, sketchy style with black ink on a light background.

A circular library stamp with Persian text. The text is arranged in a circular pattern, with the words "کتابخانه" (Library) at the top, "مجلس شورای ملی" (National Consultative Assembly) in the middle, and "تهران" (Tehran) at the bottom. The stamp is slightly faded and has a decorative border.

انواع از جنس جنس

A small, stylized illustration of a rock or cave entrance. The shape is irregular and organic, with a dark interior. Inside the dark space, there is white Arabic calligraphy. The calligraphy appears to be a mix of script and stylized letters, possibly representing a name or a religious phrase. The overall style is simple and decorative, typical of traditional Islamic art.

فانج من طهر جبر دانا
دانه دانه دانه دانه

دفعه پنجمه در بیان
در بیان دفعه پنجمه

عقده در قلم

کتابخانه عمومی
وزارت فرهنگ و ارشاد اسلامی
تهران

کتابخانه عمومی
وزارت فرهنگ و ارشاد اسلامی
تهران

مجلس انجمن علمیه
در آستان قدس
در روز ۱۳۰۰

الحمد لله الذي جعل في كل شيء
دلالة على قدرته وكرمه

کودانی به شکر خوری که از دانه

Two pieces of parchment, likely from a manuscript, showing handwritten text in Arabic script. The text is written in a cursive style. The top piece contains the words "بسم الله الرحمن الرحيم" (In the name of Allah, the Most Gracious, the Most Merciful). The bottom piece contains the words "الحمد لله الذي هدانا لهذا" (Praise be to Allah who guided us to this).

A small, stylized drawing of a plant or tree with Arabic calligraphy. The drawing is located at the bottom left of the page. It features a central vertical stem with several branches extending outwards. Each branch is adorned with a small, circular or oval shape, possibly representing a fruit or a decorative element. The entire drawing is rendered in a simple, sketchy style with black ink on a light background.

A circular library stamp with Persian text. The text is arranged in a circular pattern, with the words "کتابخانه" (Library) at the top, "مجلس شورای ملی" (National Consultative Assembly) in the middle, and "تهران" (Tehran) at the bottom. The stamp is slightly faded and has a decorative border.

انواع از جنس جنس

A small, stylized illustration of a rock or cave entrance. The shape is irregular and organic, with a dark interior. Inside the dark space, there is white Arabic calligraphy. The calligraphy appears to be a short phrase or name, possibly 'الغار' (Al-Ghar) or similar, which translates to 'The Cave' or 'The Grotto'. The drawing is done in a simple, sketchy style with black outlines.

فانج من طر جبر دانا
دانا و ساد دانا

دفعه اوله
دفعه دومه
دفعه سومه
دفعه چهارمه
دفعه پنجمه
دفعه ششمه
دفعه هفتمه
دفعه هشتمه
دفعه نهمه
دفعه دهمه
دفعه یازدهم
دفعه بیستم

مجلس اول در بیان احوال و حال

منهم من خلد في امرهم ولم يدرك
 من خلد في امره ولم يدرك

ایسی

امی
میرزا محمد
میرزا محمد

بدرزک مدینه
شهری از جان

بسم الله الرحمن الرحيم
الحمد لله الذي هدانا لهذا
الذي كنا لنهتدي لہ
لو اننا لم نكن
نؤمن بالله
واليوم الآخر
لكن الله
يهدى من يشاء
والله اعلم
بما يود

شماره پنجاه و یک

Handwritten text in Arabic script, likely a signature or name, located at the bottom of the page.

Handwritten signature or mark, possibly a name, written vertically in a cursive script.

1803
1804

سید احمد علی

کتاب فی الفقه فی الفقه فی الفقه
کتاب فی الفقه فی الفقه فی الفقه

مکتبہ اسلامیہ

Handwritten text in Arabic script, likely a signature or title, located at the bottom of the page.

این کتاب از کتب قدسیه
دارای حدیث قدسی است

118

Handwritten text in Arabic script, likely a signature or title, located at the bottom of the page.

مراد من الله تعالى
بجود من الله تعالى

که آن بی دروغی است
که من آن را می بینم

باز که در این دوزخ
زنجیران در این دوزخ

بسم الله الرحمن الرحيم
الحمد لله الذي جعل القرآن
موسى بن جعفر

الحمد لله رب العالمين

سید محمد علی

کتابخانه عمومی
وزارت فرهنگ و ارشاد اسلامی
تهران

کجیتم چاره انداز
 اندازد لایق نعمت
 خدا بدین انداز
 نیکو و صلاح انداز

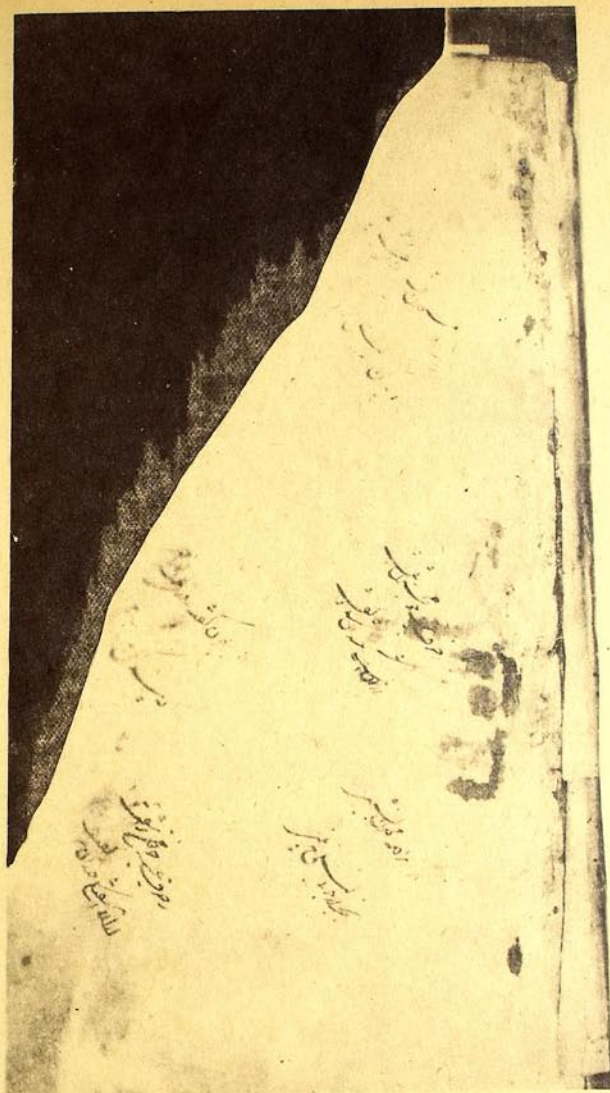
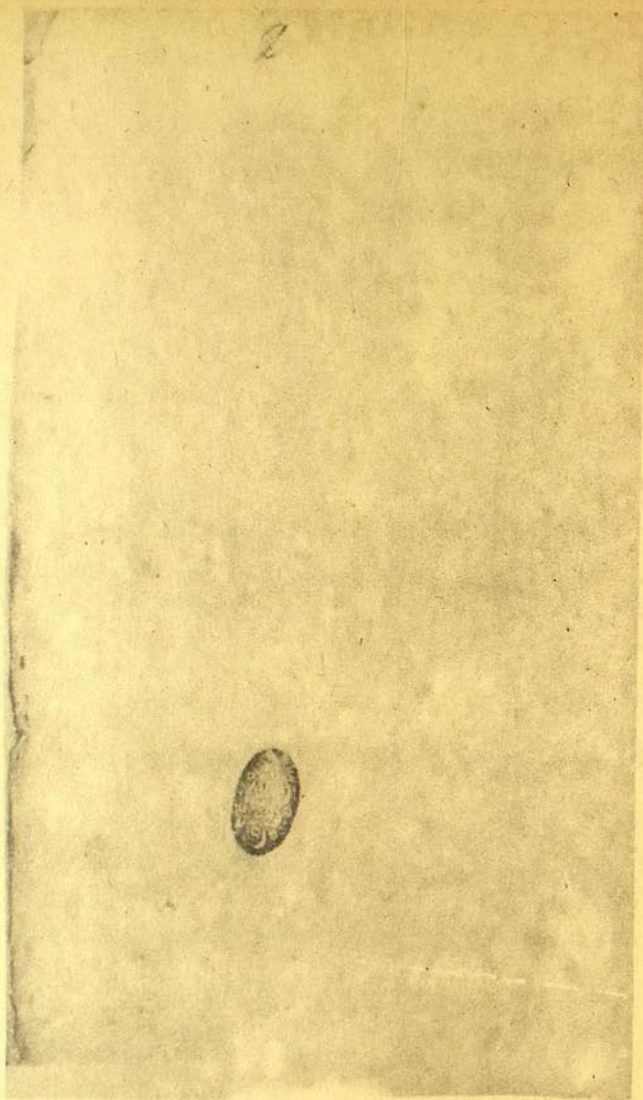
بسم الله الرحمن الرحيم
الحمد لله الذي هدانا لهذا
ما كنا لنهتدي لولا أن هدانا الله

مجلس ششم

بن ذريح بن منقر

ابن تيمية رحمه الله

فرسیدن و رسیدن نامه

الا ای سرو گلزار محبت
قد افراز قد افرازان دوران
ز آفاق زمانه برگزیده
مه چرخ وفا وعهد و میثاق
خوش اندام و خوش انجام و خوش اقدام
الهی چشم بد از روی وی دور
حفیظت باد لطف کردگاری
همیشه گردش دوران بکامت
اگر خاری خلد در پای آن دوست
خدا بخشد گر عمر جاودانی
چو گل خندان چو غنچه تازه بادا
چو شد شرط محبت طی و تقیم
بیا ای غافل از ما غافل چند
دو دیده در فراق اشک پر خون
همه مژگانهایم گشته خنجر
کنارم دجله بغداد گشته
چو دل چون رعد آرد ناله افغان
بیا ای اشک همت کن زمانی
بپایش سرنگون خود را بر افکن
دل سودا زده از غم دوانیم است
زهر جا قافله آید روان

گلی نورسته از باغ ملاحت
انیس خاطر هر درد دندان
ز نورسهای دوران نورسیده
در درج عفاف مهر و اشفاق
چو تو خوش کس ندیده چشم ایام
مبادا بد نظر باروش منظور
نه بر آئینه خاطر غباری
خدا در حفظ خود دارد سلامت
خلد بر سینه ام بر جای آن دوست
دمی بی تو مبادا زندگانی
به سر سوداش بی اندازه بادا
حدیث حال باید گشت ترقیم
بما هم جور کردن مایلی چند
یکی قلزم یکی دریای جیوت
بریزد خون دل از دیده تر
ز اشکم مردمان در خون نشسته
بیارد اشک دیده مثل نیسان
بسوی یار شو چاکر روانی
تضرع کن بگو احوالی از من
مگر تحریک زلفش را نسیم است
فتان خیزان شتابان سوی آنم

به پیش آن قافله این تنگ دل زار
تفحص میکند زیشان نشانی
نه امید ی بدلبها ز آن سوالی
به حسرت چشمهایم خون بگیرد
فغان ای چرخ بامن توجه کروی
هزاران درد دای نی دوائی
هزاران سینه خستی مرهی نه
چه بودی آشنائی گر نبود
نه مقدوم که رویش را به بینم
نه کس محرم درین اسرار بوده است
خدایا وصف عالم با که گویم
در این اسرار محرم کیست یارب
که یک دم راز عالم باز گویم
بیا ای باد صبح غنبرین روی
توئی محرم بر از عشق بازان
چو غنچه هر دلی که شد گرفته
چه باشد کز طریق کار سازی
بگویم قصه های فرقت یار
بود زین قصه گفتن رحم آری
خدا را کن گذر بر آن ستمگر
چو وقتی قرب وصلش را بایی
که بلکه خاطرش رنجیده باشد
بگرد سر بگرد از جانب ما
بگو از من به آن آرام دلریش

بر آرد ناله و افغان جرسوار
از آن نوخیز و نورسته جوانی
نگردد ز آن سوال دفع ملالی
درین عالم خدایا کس نه بیند
بهر دم میفزائی تازه دردی
بیک دم وصل آری صد جدایی
وزین جور و جفا هیچت غمی نه
وگر بودی جدائی گر نبود
نه از باغ وصالش گل به چینم
نه کس در غم خوری غمخوار بوده است
چنین زار و ملولم با که گویم
چنین با درد و غم کیست یارب
درین گفتن دوا بر درد جویم
خبرده از همه اطراف و هر سوی
رفیق جان در محنت گدازان
اگر سویش شوی گردد شگفته
شوی محرم بر اسرار و بازی
خبر بازت دهم از محنت یار
کخی بردف این غم بلکه کاری
پیامی از من آشفته می بر
بکن گفتن ز حال من شتابی
بود رمزی ز تو پوشیده باشد
بجایم بوس از آن چشمان شهلا
دوای جانهای محنت اندیش

د مدام لحظه لحظه هرمدای
 ز روی لطف اگر حال به پرسی
 نه شب دارم و نه روزم قزای
 قرارم آن شکر گفتار بوده است
 به دل مانده از آن گفتار دردی
 چو دل گفتار را بر خاطر آرد
 ز دل دردی ز تن سردی بخیزد
 فغان فصل بهار من خزان شد
 چنانم بی تو چندان در تب و تاب
 اگر سودا چنین در سر بماند
 ولی از بخت من شب را سحر نیست
 هر آن کو بخت خوش ب خنده باشد
 ز حال ما سیه بختان چه داند
 اگر خورشید رو را رحم بوردی
 قضا را دوری از بسیاری غم
 هزاران درد و غم در دل رسیده
 چو مجنون از هوای شوق لیلی
 درآمد قاصدی بی بلکه جانی
 چو زد دستش برون آورد نامه
 شمیمش کوه و صحرا کرده مشکین
 ز بویش عطر عظم بر شد از سر
 گشادن مهر او آغاز کردم
 بدیدم زان نگار دل را بیست
 گهی بر سر نهادم که بدیده

گاهی شد مضطرب حالم که حاشا
 من از بختم ندارم باور این حال
 بدین حیرت گشاده نامه از هم
 تعالی الله چه ساعت بود چون روز
 مگر چشم زمانه در حجاب است
 کجاست جور چرخ و ظلم دوران
 چو خواندم نامه آن مهربان یار
 هزاران لطف و شفقت کرده تحریر
 نوشته کای اسیر بند هجران
 مگردان روی از جور فراقم
 هنوزم مهر تو در دل همان است
 نباشی یک دم از یادم فراموش
 به اهل عشق این نکته تمام است
 بیا ساقی بیا و رجام گل رنگ
 بحمد الله که بختم کرد یاری
 بیا واضح ازین عشق مجازی

*

* *

کجا این دیده در خطش تماشا
 که بینم نامه آن عنبرین خال
 معنبر بوی او شد در دماغم
 که از بختم شود این دولت افروز
 مگر بیدار بخت ناز خواب است
 مگر از ظلم شد دوران پشیمان
 شدم حالی ز کردار آرزو یار
 هزاران مرحمت الطاف تقریر
 به هجر ما بود صبرت فراوان
 مشو در هم ز هجر و اشتیاقم
 که سودایت بسر وقت بجان است
 که کی باشم بآن دلبر هم آغوش
 که فومیدی ز معشوقان حرام است
 که از لوح دلان بزدايش زنگ
 که چون ایام خوش خوش روزگاری
 حقیقت یاب بینی سر فرازی

بیا ای جان که جاز بی تو بلب آمد ز هجرانم
 ز خوی آتشین رویت خدا دادم در خصلت را
 خوشم گر گیرد عالم را غم و شادی زهره ناب
 سرشکم تخت و تاجم آه لشکر در و غم کشور
 لبالب گوشوم باقی قنار ما با بقا ببند
 اگر از لعل شیرینش چو شهد و قند می ختم

لبت را بر لبم آور گیر آنکه ز تن جانم
 به بین گر باورت نبود چه گریانم چه سوزانم
 چو دل با عشق می جستم نه با اینم نه با آنم
 گدای کوی، دلایم به ملک عشق سلطانم
 می پرس این حکمت مشکل ز فاطم و لقمانم
 ملک از عرش میا شد در آن دم غایت ختم

نگارا وقت آن آمد که بیمار ت بیاد آری
عجب نی آنکه میسوزد بدر عشق سینه
ز شوق زلف مشکینت ز مهر مهرش رویت
ز زلف و روی آن دلبر مدار امید ای و آفتاب

*

خوش آن دل که آن دل جای عشقت
ز چاه کور کمتر آن دل و سر
ز پروانه و بلبل رسم آموز
به عزت اهل دل این گشته کافی
بهر جا که محبت بال گسترده
بدادم این دودنیا با نگاهی
اسیر عشق واضح چون نباشم

*

چو صحرای ختن شد صحن خاطر دل طسیر کرد

*

به انتظار هلاکم چو زهر هجر کند

*

ای سرو قد لطف کن از پا افتاده ام

*

گفتم بیای سرو قدت بهر سایه ام

*

ای سرو قد چو خاک شدم بهر سایه ای

بدر دهر جرمی سازی ز وصل خوش روانم
منم پنهان چنان سوزم که ناید هیچ افغانم
شوم روز و روزم شب کجایی ماه تابانم
بگیرم چین و ماچین را دهد گردستیز دامنم

*

خوش آن رای که یارای عشقت
که خالی از غم و غمهای عشقت
به بین تا هر دو چون شیدای عشقت
به عشق دلبری رسوای عشقت
خبر میباش کو یغمای عشقت
ز سوداها عجب سودای عشقت
که کوه قاف سر در پای عشقت

مگر باد صبا از ساحت دلدار میآید

و گرچه سود دهد آوری اگر تریاک

چون سرو سایه برفکند پای خویش را

گفتا که واضحانم از آن سایه هانم

بازم دریغ داری بس از خاک کمتر

ای که هم حجره مای و قیام زهد باشی
از من غمزه جز عشق رخ یارمه پش
تا از آن دم که جیم دل من خلوت آوست
چرخ سرگشته نه آنست نقش به نجوم
روزی گل گشت و بهار است و هاشای طرب
واضح از خاک سر آرد به نسیم در دوست

*

هر زمان کان قد بالا نظر میگذرد
منعم ای شیخ ز نظاره مکن کز رخ دوست
ای که بر من گذری محو کنی از خویشم
تو که چندین بکشی دامن از افتاده عشق
گفته واضح از آن روهمه شیرین آمد

*

شاهد خرگه نشین زلف رخ کرد باز
دیده بیدار دوست دست بر آغوش یار
صدر رحیم قبول در خور هر خام نیست
تربت محمود را روز جزا این نداشت
واضح آوازه را بانگ جزس صوت زاغ

*

*

وی که ثابت قدمی غیره عشق میوی
با من دل شده جز صحبت دلدارو میوی
فاش بینم رخ او گر نگرم بر همه سوی
بلکه اندر طلبش مانده فرو غرقه بخوی
خیز تا خیمه بزن بامی و بی بلب جوی
کشته عشق بلی زنده توان گشت بیوی

*

و ه چها بر دل و بر دیده تو میگذرد
تو چه دانی که چه بر اهل بصر میگذرد
هم چو خورشید که بر دور قمر میگذرد
دست کوتاه منت کی به کمر میگذرد
بزبانش سخن از لعل شکر میگذرد

*

نور حقیقت پدید از ظلمات مجاز
عشق از آن سونیا حسن از آسوی ناز
پس بنشین شمع وار سبکش از سوز ساز
حاجت خود دوس نیست کشته تیغ ایاز
پای طلب در بیاند منزل مقصد دلار

*

ای نراکت چمنی ایچره خرامان سوسنی
خوبلق کشورینک تختنه سلطان سوسنی
صدقناک یایی قاشنک صدقه سی قربان سوسنی
بیرپاخشله یاراشور کیم آلا یوزجان سوسنی

حرکات روشنک قیلدی سهی سروینی پست
سنبله طره زلفنک شکنی ویردی شکست
لاله فی داغه سالوب رویک ایدوب باده پرست
ای کونکل قاش گوز آرده نه گز سن بيله مست

یوخدی وهمک که آرا یرده توکه قان سوسنی

ای ملک ابر یوزنک گوندمی یا بدر تمام
کملکه رویندن اولور مست اونکا باده حرام
پرده سین جلوه لنوب نازيله ویرقاره قیام
کفر زلفنک داغدوب مست چیقوب ايله خرام
بيله لر تاکه نذر کفر ايله ایمان سوسنی

بوقدو قامتکا اطلس وخارا یاراشور
قاشلارنک گوشه سنه قلمه ایما یاراشور
ایده گر زنده لبناک لفظی مسیحا یاراشور
سنی هرکملکه سور باشنه سودا یاراشور

اوله سرگشته و دیرانه چیران سوسنی

گونکه هرگون که چخار درگهنکا سجده ایدر
سرورفتاره گلور قلسه قدنک باغه گذر
غنچه گر آغزنک ايله قارشودوره بوینین اگر
کفر عشقنک یتشتوب بیریره کیم ای کافر

دیسه لر واضحه بهتاندی مسلمان سوسنی

✱

میرزا شفیع مرحوم رامعشوقه بود درتفلیس مدتی با او در عشق
بازی میبودند. آخر الامر او را از اهل دهات بر تواد زاده دادند
بعد از او هم مراسله جات در میانه میبود از پی او نوشته است:

مه نوسفرم

رفتی ز نظر دیده زد دل اشک روان کرد
رسمیست پی نوسفران آب فشان کرد
والیل اذا یغشی هلاک عاشق شب فراقست والنهار
اذا تجلی سرمایه عمر روز وصال
هجران گیجه سین محنتی فی گورگوره کافر
شک یوخدی که انکار ایلمز روز قیامت
گر زاهد خود بین بيله ذوقینی وصالین
جنت طلبیندن نه بولور غیر ندامت
وداع دوستان رسمیست قدیم و اطوار یاران خلقیست کیم
پس انچه جهت آن مبدل بلاف شد و این متغیر بخلاف
ای شهره شهر از چه شدی شهر بشهری
کالبدر اذا سرت نصرت کهلال

دور از تو اگر دیده چنین خون جگر ریخت
 ما بنظر قد و جهک الابیخال
 کدام خاک راه به تفصیل گرد لعل سمندت سر به چوخ برینست
 و کدامین سرمزل ز نسیم طره مشکینت رشک صحرای چین
 در خانه زین جلوه کنان عربده جویان
 هر جا که بدین شکل و شمایل بخرامی
 از رشک شود چرخ برین حلقه بگوشت
 وز عجز نهد ره به جبین داغ غلامی
 بومثل غلط در که دیر لر گوزدن گیدن کو کلدن گیدر . مادام که
 گوزده ایدیش گوزده ایدیش شمدیکه گوزدن گیتدیش کو کله سن
 گوز آغلار کیم سنی گورمز کو کل خود سندن آیرلمز
 مگر جسم لطیفنت نازنینم سر بسر جاندر
 هر جا که اشراقات قلبست چه دما چه سلام و آنجا که برید
 محبتست چه قاصد چه پیام
 صدر حرم وصل ترا راه صبا گو
 یارای گذشتن نکند پیک خیال
 ترکیب وجودیم اقتضای وصال مهر طره در و عدم امکانیم غلبه
 فراق قهر یگله
 بنی عشقنت اودینه یاندر دک
 چونکه گوردک یانارام یان دور دک
 باز آ باز آ که بی تو دیده را نور نیست و دل را سرور نی
 نه چاره خنده نه مجال گفتار
 نه زهره نشست نه یارای رفتار
 نه قدرت صبر نه قوت آه

جان در کف چشم بر راه
 باز آ باز آ خورشید طلعتت بنما پرده از جمال بگشا
 مجلس حریفان بیا را چه جای قطعن ایدین
 دست از ترنج عجب نیست شناختن بریدن
 در تار هر کمندت صد سر بریده داری
 *

نه قدر کیم فلکنک ثابت و سیاره سی وار
 اول قدر سینه ده غمزه نک او خونت یاره سی وار

دگل افلاکده کوکب گورونن چرخ بلند
 اولوبن دیده سرا پا سنگا نظاره سی وار

روزگاری قارا دایم گیجه سی تار کچیر
 هر کیمینک عشقه بیر یارستمکاره سی وار

نیجه قان جوشه گلوب ایلمسون آه و فغان
 کو نکلمنک دیده گریان کیمی فواره سی وار

اول غزلدر که بو (واضح) دیدی بیر درد اهل
 ظاهرا لاله اوتا قنده قوناق قاره سی وار

هر جا که بشنوم ز جانش حکایتی   از داستان عشق بر آرم روایتی
 که از دفای یار و گهی از جفای هجر   دل در دعای اوست و زبان در شکایتی
 میرد امتداد فراقم ز خاطرش   یاران ترحمی و رفیقان عنایتی
 غافل ز سر عشق مرا طعنه میکند   آری نخوانده از خط رخسارش آیتی
 افغان که از طبیب ندارد سرعلاج   دردا که درد عشق رسیده بغایتی
 گفتم حدیث زلف بباد سحر گفت   سودای زلف یار ندارد نهایتی
 واضح بآرزوی وی ازین ^{شت} و دل گذشت   با هیچکس ندارد مهر و کنایتی

Azf-195840

میرزا شفیق واضح

مجموعۂ اشعار